NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

Kiemelt közlemények

Mészáros Zoltán: *A hadászati és harcászati felderítés, hírszerzés és információgyűjtés helyzete, fejlődésének lehetséges irányai a hazai katonai szaksajtó tükrében 1873 és 1907 között*

Ollári Viktor: *A technológiai szingularitás és az OSINT*

13. évf. (2025)
3. szám

ISSN 2064-3756 (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Impresszum

Nemzetbiztonsági Szemle
A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata

HU ISSN 2064-3756 (elektronikus)

Szerkesztőség
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet
Szerkesztő: Dr. Deák József
Szerkesztőségi titkár: Mezei József
Internetes elérhetőség: https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz

Kiadó
Nemzeti Közszolgálati Egyetem | Ludovika Egyetemi Kiadó
Kapcsolat: www.ludovika.hu; kiadvanyok@uni-nke.hu
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
A kiadásért felel: Dr. Deli Gergely rektor
Olvasószerkesztők: Bujdosó Hajnalka, Farkas-Nagy Judit
Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

Tartalom

Mészáros Zoltán
A hadászati és harcászati felderítés, hírszerzés és információgyűjtés helyzete, fejlődésének lehetséges irányai a hazai katonai szaksajtó tükrében 1873 és 1907 között 3

Ollári Viktor
A technológiai szingularitás és az OSINT 23

Hajduk Dániel János
Törökország – összekötő híd vagy geopolitikai kufár? 45

Kovács Anita Mariann
Átalakuló regionális környezet – új regionális tendenciák 63

Deák József
Egy szovjet fiktív katonai magánvállalkozás és a „valódi" szovjet James Bond története 77

Erdélyi Ákos
A műveleti pszichológia konceptualizálása, helye és szerepe a pszichológia- és rendészettudományban II. 88

Drusza Tamás, Mezei József, Solti István, Regényi Kund
A biztonság tudatosítása mint titkosszolgálati funkció 108

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE
13. évfolyam (2025) 3. szám 3–22. | DOI: 10.32561/nsz.2025.3.1

Mészáros Zoltán[1]

A hadászati és harcászati felderítés, hírszerzés és információgyűjtés helyzete, fejlődésének lehetséges irányai a hazai katonai szaksajtó tükrében 1873 és 1907 között

The Situtation and Possible Directions of Development of Military and Combat Reconnaissance, Intelligence and Information Gathering in the Hungarian Military Press Between 1873 and 1907

A tanulmány a hadászati és harcászati felderítés, hírszerzés és információgyűjtés értelmezési kereteit vizsgálja az 1873 és 1907 közötti időszakban a Ludovika Akadémia Közlönye *című katonai szakfolyóiratban megjelent írások – eredeti dolgozatok, továbbá szemlék, ismertetések – alapján. A forrásul szolgáló cikkek részletesen tükrözik a katonai gondolkodásban a 19. század végén és a 20. század elején végbemenő változásokat, különös tekintettel a hírszerzés, felderítés és biztosítás gyakorlati megközelítéseire. A dolgozat feltárja a lovasság klasszikus szerepének fokozatos átalakulását, a járőrszolgálat, a portyázás, biztosító és hírszerző egységek működésének részleteit, valamint az újabb eljárásrendek (gyalogos, kerékpáros, motorizált és légi felderítés) megjelenését. Elemezzük a korabeli szabályzatok, gyakorlatok, valamint a külföldi modellek recepcióit, így kirajzolódik az a gondolkodásmód, amely alapján a magyar Honvédség nemcsak reagál a változásokra, hanem a hazai viszonyokra vonatkoztatva értelmezni is igyekszik azokat.*

Kulcsszavak: *Magyar Királyi Honvédség, Ludovika Akadémia, Ludovika Akadémia Közlönye, katonai tudományos folyóirat, felderítés, hírszerzés, információgyűjtés*

The study examines the interpretative framework of military and combat reconnaissance, intelligence and information gathering ont he basis of articles published in the military journal, the Bulletin of the Ludovika Academy, between

[1] Főigazgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Egyetemi Könyvtár; doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: meszaros.z@uni-nke.hu

1873 and 1907 – original papers, as well as reviews and reviews. The source articles reflect in detail the changes in military thinking in the late 19th and early 20th centuries, with a particular focus on practical approaches to intelligence, defence and security. The essay explores the gradual transformation of the classical role of the cavalry, the details of patrols, raiding, provisioning and intelligence units, and the emergence of newer procedures (on foot, on bicycle, motorised and aerial reconnaissance). The analysis of contemporary regulations and practices, as well as the reception of foreign models, reveals a way of thinking in which the Hungarian Defence Forces not only reacted to changes, but also tried to interpret in relation to domestic conditions.

Keywords: *Royal Hungarian Defence Forces, Ludovika Academy, Journal of the Ludovika Academy, military scientific journal, reconnaissance, intelligence, informaiton gathering*

Bevezetés

Az információgyűjtés meghatározására vonatkozóan több megközelítés létezik, ezek közül a dolgozat a taktikai (katonai) és stratégiai (politikai) felosztáson alapuló hírszerzést alkalmazza.[2] Ennek értelmében a taktikai hírszerzés a katonai célú információszerzésre vonatkozik, amelynek közvetlen célja egy konkrét fegyveres összeütközés során az ellenség erőinek, tevékenységének stb. a műveleti területen adat- és információgyűjtési eljárásokkal történő közvetlen és közvetett módon megvalósított megismerése, beleértve a csapat-, cél- és akadályfelderítést, az ellenséges erők zavarását, valamint az ellenséges erő saját erőre vonatkozó felderítésének megakadályozását.[3] Ebben a megközelítésben és a vizsgált időszakban alkalmazott eljárásrendek vonatkozásában a taktikai hírszerzésnek hadászati és harcászati szintjét különböztethetjük meg úgy, hogy a kettő közötti különbség főként a saját erő és a felderítést végző személyek vagy alakulatok közötti távolságban határozható meg.

Az úgynevezett hosszú 19. század második felében két olyan fegyveres konfliktus zajlott Európában, amelyek alapvetően változtatták meg az újkorban és a felvilágosodás korában számos tekintetben változatlanul működő hadászati, hadműveleti és harcászati eljárásokat. E két esemény közül az első az 1866-ban bekövetkezett porosz–osztrák–olasz háború volt, ahol megjelentek a hátultöltő fegyverek, ezzel pedig elkezdődött a modern háborúk sora.[4] A második pedig az 1870–71-ben zajló porosz–francia háború, amely elmélyítette az ellentétet a franciák és a németek között, ezzel megágyazott a következő évszázad két nagy háborújának, ugyanakkor szintén több újítás alkalmazásának is terepe volt mindkét oldalról (például léghajók bevetése vagy a lovasság új szerepe a harctéren).[5]

A század utolsó évtizedeire tehát eldőlt: az alkalmazott új eszközök és eljárásrendek (új típusú fegyverek, füst nélküli lőpor, lovasság feladatai, változások a harcrendben, új közlekedési eszközök) miatt át kell gondolni a különböző fegyvernemek működését, így

[2] Vö. Boda–Regényi 2019: 57–59.
[3] Krajnc 2019: vonatkozó szócikkek.
[4] Hermann 2023: 149–151.
[5] Salamon 2011: 903–906.

többek között az addig szinte kizárólag a lovasság tevékenységi körébe tartozó harcászati és hadászati felderítés kérdését is.

A Habsburg Birodalom, majd 1867-től az Osztrák–Magyar Monarchia katonai gondolkodóinak munkáiban, illetve a szárazföldi haderő alkotórészeiben[6] megjelenő változásokat és kísérleteket lekövethetjük a *Ludovika Akadémia Közlönye* című folyóiratban megjelent tanulmányokon, szemléken keresztül.

A *Ludovika Akadémia Közlönye* az első folytatólagosan megjelenő magyar nyelvű katonai szakfolyóirat, amely 1873. november és 1907. december között látott napvilágot. Szerkesztői és a szerzők zöme a Ludovika Akadémia tanári karának tagjai voltak. A folyóirat jelentős hatást gyakorolt a magyar katonai műnyelv fejlődésére, továbbá a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok alakulására is, részben önálló tanulmányokon, részben pedig külföldi szakirodalmat bemutató referáló cikkeken keresztül.[7] Arról, hogy 34 éven keresztül általános és meghatározó forrás volt, az előfizetői jegyzékek tanúskodnak,[8] amelyek alapján látható, hogy a lap a magyar királyi Honvédség teljes vertikumához, továbbá a társszervekhez és a nagyobb tudományos és közgyűjteményeken keresztül szélesebb olvasóközönséghez is eljutott.

A *Közlöny*ben számos tanulmány, rövidebb cikk, szemle, ismertetés foglalkozik a hírszerzés, felderítés és biztosítás kérdésével (e három területet rendszerint együtt kezeli a korabeli irodalom). A dolgozatnak nem célja, hogy minden megjelenésről referáljon, így az egyes hazai és külföldi gyakorlatok, könyv- és folyóirat-recenziók bemutatása is csak indokolt esetben történik.

Utasítások

Mielőtt megvizsgáljuk a *Közlöny*ben megjelent cikkeken keresztül a harctéri felderítés helyzetét, érdemes megismerni a vonatkozó utasításokat.

A Regényi Kund Miklós által magyarra lefordított 1872. évi *Felderítő-szolgálati utasítás*[9] (a továbbiakban: *Utasítás*) bevezető tanulmányaiból megismerhetjük az Osztrák–Magyar Monarchia katonai hírszerzésének 19. századi állapotát. A taktikai és stratégiai felderítés egyaránt a haderő feladatkörébe tartozott, amely általában a fegyveres konfliktusra és az azt közvetlenül megelőző időszakra koncentrált. A napóleoni háborúktól kezdve az egyre inkább jellemző manőverező hadseregek hatékony felderítése alkalmi információgyűjtési tevékenységgel azonban már nem volt megoldható, ezért a század közepére létrehoztak egy olyan központi szervezetet (ez az *Evidenzhaltungs Abteilung*, később *Evidenzbüro*), amelynek

[6] A császári és királyi hadsereg, a magyar királyi Honvédség és a k. k. Landwehr.

[7] A *Közlöny* szerzői és szerkesztői 30–50 folyóiratot szemléztek folyamatosan, a szerkesztőség pedig önállóan is előfizetett lapokra. Például 1887-ben 17 folyóiratra (az Osztrák–Magyar Monarchiából 4 magyar és 3 német nyelvű lapra, továbbá 4 német, 2 francia és 1-1 svájci, olasz, brit és orosz periodikára), amelyek felhasználásával csak abban az évben 512 referáló cikk született.

[8] A *Közlöny*ben először 1882-ben nyilatkoznak az előfizetőkről. Részletes táblázatot 1890-ben közölnek első alkalommal, majd 1898-ban és 1900-ban név és tartózkodási hely szerinti jegyzéket is. Az előfizetők száma 398 (1880) és 2000 (1907) között mozgott, ám ezek a számok nem tükrözik, hogy valójában hány olvasóhoz jutott el a folyóirat, hiszen számos kerületi parancsnokság, dandár, ezred, minisztériumi és központi szervezet, tiszti kaszinó, könyvtár is az előfizetők között szerepel.

[9] Boda–Parádi–Regényi 2014: 70–441.

elsősorban elemző-értékelő feladata volt, és amely állandó, hazai és külföldre telepített ügynökök és rezidentúrák segítségével igyekezett folyamatosan információkat gyűjteni és feldolgozni.[10] A harctéri – hadászati és harcászati – felderítés jelentősége nem csökkent: az *Utasítás* ezért is tér ki részletes alapossággal a vizuális megfigyeléstől a beszámoltatáson, kikérdezésen át az ellenséges területről származó iratanyag begyűjtésén keresztül az indirekt módon beszerzett ismeretekig (például az ellenséges ország vasúti vagy távírdán dolgozó szakembereivel történő kapcsolattartás révén szerzett). A gyűjtőmunkát elválasztja az értékelő tevékenységtől, amelynek segítségével a megszerzett adatok többé már nem önmagukban léteztek, hanem beilleszthetővé váltak egy olyan struktúrába, amelynek elemei együttesen szolgálnak arra, hogy a vezérkar pontosabb műveleti helyzetet legyen képes összeállítani.[11]

Az *Utasítás* a következőképp határozza meg a (harctéri) felderítő szolgálat feladatát:

> „[…] célja az ellenség szüntelen megfigyelése és fürkészése, annak érdekében, hogy helyesen ítélhessük meg és vehessük számításba fegyveres erejét, hogy megismerjük mozgását, harckészültségét, terveit és szándékait, megerősített helyeinek és egyéb katonai intézményeinek állapotát, a népesség politikai hangulatát, a hadszíntéren, illetve az azzal határos területeken lejátszódó folyamatokat, azaz általában olyan hírek szakadatlan beszerzése az ellenfél helyzetéről, melyek saját hadműveleteink megfelelő vezetéséhez szükségesek."[12]

A felderítés végrehajtása tekintetében három fázist különböztet meg: azt az időszakot, amikor valószínűvé válik a háború, az ellenséges mozgósítás időszakát, végül pedig a háború időszakát.

A harcászati felderítő tevékenység az *Utasítás* 35. §-ától kezdődik: itt a szabályzat 8 pontban[13] és 41 alpontban foglalja össze, hogy a felderítőknek az ellenség nagyságáról, összetételéről, működéséről, valamint az útvonalakról és a lakossággal kapcsolatban milyen kérdésekre kell választ keresniük.[14] Ezt szervesen kiegészítik a 36–37. §-ban tárgyaltak, amelyek a hírszerző tevékenységre vonatkoznak: a tudósítóknak meg kell figyelniük az ellenséges haderő fontosabb személyi változásait, le kell jelenteniük az elszenvedett veréseget (tábornokok és törzstisztek esetében név és rendfokozat szerint is, tisztek és legénységi állomány esetén összegezve, csapattestenként), valamint a csapatok fizikai és erkölcsi állapotát, a politikai viszonyokat, a hátországgal történő közlekedési (különösen vasúti) útvonalak és szállítóeszközök helyzetét.[15]

Az *Utasítás* záró szakaszai felsorolják a harctéri felderítés támogatásához nyújtandó eszközöket és felszereléseket. Így például azt, hogy a tisztek külön pénzt kapnak azért, hogy felhasználásával felbérelhessenek helyi civileket, akik közvetlen információkkal tudnak szolgálni, vagy rendelkezésükre bocsátanak a vidék népviseletébe öltözött tábori

[10] Parádi 2014: 27–39.
[11] Regényi 2014: 51–57.
[12] Boda–Parádi–Regényi 2014: 70.
[13] Ezek a következők: A) Az ellenséges csapatok létszáma, tagozódása és ereje vonatkozásában; B) A csapatok diszlokációja vonatkozásában; C) A menetben lévő csapatok vonatkozásában; D) A csapatok állapotának vonatkozásában; E) A terep vonatkozásában; F) Raktárak, lerakatok és mindenfajta készletfelhalmozás vonatkozásában; G) A közlekedés vonatkozásában; H) A lakosság vonatkozásában.
[14] Boda–Parádi–Regényi 2014: 86–89.
[15] Boda–Parádi–Regényi 2014: 89–93.

csendőröket, akik beszivároghatnak az ellenség vonalai mögé. Felszerelésük részét képezik különböző levélpapírok és borítékok (ezek alkalmasak vegytintával vagy hagyományos tintával való jegyzetelésre és jelentések továbbítására), vegyszerek a titkosíráshoz, pecsétek, bélyegzők, rejtjelkulcsok, külföldi és belföldi útlevelek, igazolványok, okmányok, vándorkönyvek, bel- és külföldi cégek szóróanyagai, körlevelei, valamint tipikus városi és vidéki civil öltözetek.[16]

Az *Utasítás*t a felderítő szolgálat ideiglenes (tábori) központjának követelményei (parancsnok, valamint 3-4 vezérkari százados, akik több nyelven beszélnek, jellemük szilárd, kiváló emberismerők és nem fecsegnek), majd formanyomtatványok, mintatáblázatok, űrlapok zárják, mintegy ötven oldalon keresztül.[17]

A szabályzó hazai megfelelője a m. kir. Honvédség *Szolgálati szabályzat*ában található. A második rész XIX. fejezete (34. § 222. – 51. § 333., azaz: Földerítő és biztosítószolgálat. Portyázókülönítmények)[18] foglalkozik a harctéri felderítéssel. A fejezet három csoportra bontja a feladatot: A) Földerítőszolgálat, B) Biztosítószolgálat (I. Menetbiztosítócsapatok; II. Előörsök) és C) Portyázókülönítmények.

A felderítő szolgálat esetén – amelyet a lovassági fegyvernem valósít meg, akadályoztatás esetén gyalogosok, illetve utóbbiak kiegészíthetik a lovasságot – megkülönböztet közeli és távoli felderítést, előbbire a biztosítószolgálat közvetlen kiegészítéseként tekint, akik így szükség esetén bekapcsolódnak a harctevékenységbe. A szolgálatot önálló lovastestek hajtják végre, akik a felderítő tevékenységen túl a saját erő tevékenységének leplezésén is dolgoznak. Elsődleges feladatuk az ellenséges zöm felderítése, amihez kisebb egységekre (járőrökre) oszthatók fel, s mivel a feladat nagyfokú kreativitást igényel a különböző körülmények miatt, az egységek parancsnokai számottevő döntési jogkört kapnak. Felkészítésük során az általános célokat ismerik meg (mit kell figyelniük, miről kell beszámolniuk), az elvégzett feladatról pedig legalább naponta egyszer (este) jelentést kell tenniük a parancsnokság felé. A fejezet meghatározza a szolgálatot adó személyek felszerelését (jó térkép, óra, távcső, iránytű) és elvárt képességeit, tulajdonságait is (éles szem, lélekjelenlét, határozottság, katonai képzettség). A 38–39. § a kémek, hadifoglyok, szökevények és polgári egyének útján szerzett hírekkel kapcsolatban állapít meg feladatokat, és a velük szemben alkalmazott kikérdezési technikákat sorolja fel.[19]

A biztosítószolgálat elsődleges feladata az ellenséges felderítő tevékenység elhárítása, továbbá szükség esetén a harckész állapot gyors elérése. Biztosítószolgálat szervezését a hadra kelt sereg minden nagyobb egységénél (oszlop, utánpótlás) kötelezővé teszi a *Szabályzat,* amely külön kitér arra is, hogy a szárnyakon, valamint a zöm esetén minden irányban szükséges biztosítócsapatokat szervezni, akiknek akár fel is kell magukat áldozni, ha a főerő védelme ezt feltétlenül megkívánja. Az utasítás részletesen tárgyalja a menetbiztosító és a tábori biztosítócsapatok feladatkörét, szervezetét, irányítását, beleértve a tartalékokat is, valamint külön kifejti az előörsök és portyázókülönítmények szerepét.[20]

---

16 Boda–Parádi–Regényi 2014: 98–103.
17 Boda–Parádi–Regényi 2014: 103–161.
18 *Szolgálati szabályzat* 1910: 131–196.
19 *Szolgálati szabályzat* 1910: 131–150.
20 *Szolgálati szabályzat* 1910: 150–196.

Helyzetkép

A *Közlöny* folyamatosan számos külföldi, főként európai folyóiratot és könyvet szemlézett, a segítségükkel megállapíthatjuk, hogy melyek voltak azok a területek, amelyek a honvédség döntéshozóit érdekelték. Általában elmondható, hogy az érdeklődés nagyon is gyakorlati szempontú volt, azaz azt tartották szem előtt, hogy a következő háborút milyen eszközök, eljárásrendek jellemzik majd, és ez mennyire jósolható meg a legutóbbi fegyveres konfliktus tapasztalataiból. A magyar (és az osztrák–magyar) haderő számára történelmi okokból is számottevő értékkel bíró lovassági fegyvernem jövendő sorsa a 19. század utolsó negyedében bizonytalanná vált, ezért számos olyan cikk olvasható a folyóirat hasábjain, amely a lovassággal és ezzel együtt annak klasszikusan meghatározó feladatával, a harcászati és hadászati felderítéssel foglalkozott, amelynek elsődleges célja a leendő harc terep- és erőviszonyainak felmérése.

Mindenekelőtt vizsgáljuk meg az egyes országok lovassági fegyvernemmel kapcsolatos, a *Közlöny*ben megjelent cikkek alapján felvázolható meglátásait.

Német Birodalom

A *Közlöny* legelső, azaz 1873 novemberében megjelent lapszámának első tanulmányát Forinyák Gyula őrnagy jegyzi, a dolgozat címe: *A lovasságnak a hadműködések alatti alkalmazásáról*.[21] A tanulmány a legutóbbi, azaz az 1870–71-es porosz–francia háborút vizsgálja a lovasság tevékenysége szempontjából, és arra a kérdésre keres választ, hogy a következő konfliktusban is a németek által itt alkalmazott eljárás lesz-e a mérvadó, vagy a mindenkori hadszíntér és harci helyzet alapján döntenek-e a parancsnokok a lovasság alkalmazásáról. A németek franciák ellen alkalmazott taktikájának lényege a gyors mozgósítás, az átkaroló alakzat és a teljes tartaléklovasság saját arcvonal elé rendelése volt, hírszerzés tekintetében pedig kisebb létszámú portyázó csapatok ellenséges területre küldése a saját erők gyülekezésének idején és a hadjárat elején. A cikk tanulsága, hogy noha komoly történelmi példák vannak a nagyszámú lovasság arcvonal előtti bevetésére (felidézi Nagy Frigyes és Napóleon hadjáratait is), ez csak akkor hatékony, ha minden körülmény adott (széles, sík, akadály nélküli terepen történik az előrenyomulás), ugyanakkor a kisebb lovasegységek hatékonyabbak a meglepetés, a megtévesztés és a hírszerzés tekintetében is. Forinyák cikke azért is érdekes, mert érveit egy hipotetikus orosz–magyar háborúval is szemlélteti, ahol az oroszok törnének be a Kárpátokon keresztül, s nyilván nem kockáztathatnák meg a hágókon nagyobb lovasosztagok mozgását, amelyeket jól elhelyezett gyalogosok hatékonyan tudnának feltartóztatni. Azzal természetesen a szerző is egyetért, hogy a lovasság, a sereg zöme és a trén nem azonos sebességgel mozog – ideálisnak a tartaléklovasság 1–3 nappal a főerők előtti mozgatását látja úgy, hogy attól függetlenül kisebb osztagok a lovassági arc előtt végezzenek felderítő, szükség esetén pedig elterelő manővereket.

[21] Forinyák 1873–1874: 1–13.

Franciaország

A részben az 1870–71-es eseményekre alapozott, 1881-ben megalkotott francia lovassági utasítási tervben szerepel, hogy a lovasság hírszerzési és biztosítási feladatait a harctevékenység előtt külön kellene választani, ami a hatékonyságot szolgálná, hiszen a kisebb egységek mozgékonyabbak és könnyebben tévesztik meg az ellenséget. Hadosztály vagy hadtest magasabbegység esetén az alkalmazandó eljárás a főerőktől távolabb elhelyezni a biztosítócsapatokat, majd a felderítőket – hadtest esetén, ha a helyzet megkívánja, a hírszerzőket akár lovastüzéregységekkel is lehet támogatni. A menet alatt az információgyűjtést végző lovasság az oszlopok előtt halad, szükség esetén a szárnyakon vagy akár hátul is, például szorosokon történő átkeléskor. A felderítést a következők valósítják meg: tiszti járőrök (őket az ellenség vélt irányába szükséges kiküldeni, feladatuk az arcvonal kiterjedésének megállapítása és az arcvonal mögötti erők felmérése), felderítő járőrök (ők a főerőt 2–3, esetleg több nappal előzik meg, feladatuk a terep átkutatása, 4–8 emberből állnak). A tiszti járőrök, valamint a felderítő járőrök és ezek tartalékai felderítőkülönítményt alkotnak, ez hadosztályonként (ami 24 századból áll) 2 századot jelent. Egy járőrt 6 ember alkot, egy szakasz 4 járőrből áll, a járőrök működési területe pedig 3 kilométer szélességű. A felderítők mögött 2–3 kilométerrel a biztosítócsapatok haladnak, őket pedig ezrederejű tartalék követi.[22]

Franciaországban felmerült, hogy a felderítő és biztonsági szolgálaton túl szükség van-e még egyáltalán a lovasságra. A lovasság hadászati értékeit a porosz–francia háború után sem vonták kétségbe, azonban a harcászatit igen: megszűnhetnek a nyílt lovasrohamok, hiszen a gyalogsági tűz 1000–1500 méterig hatásos, amit pihent lovakkal 3–4 perc alatt lehet megtenni: ennyi idő alatt a gyalogosok 40-szer lőhetnek, azonban a lövéshez nyugodt gyalogság kell, valamint ideális látási és terepviszonyok, ami nem áll mindig rendelkezésre. 3–4 órás harc alatt a gyalogság kifárad, és ha ilyenkor „egy compact és fenyegető lovascsapat hirtelen megjelenik, magasan villogó kardokkal rohanva és számítsuk ki a moralis hatást, melyet egy ily támadás már demoralizált és vezénylet nélkül levő emberekre gyakorol!"[23]

1900-ban a francia szaksajtó alapján kiderült, hogy a felderítés és a biztosítás kérdése erősen foglalkoztatja a hadvezetést. Az aktuális francia szabályzat értelmében a terepen megvalósuló információgyűjtés a lovashadosztályok feladata, amelyet messze a menetoszlopok előtt hajtanak végre. A harcászati felderítéssel az utóbbi években kezdtek el behatóbban foglalkozni, mert ezt a területet eddig elhanyagolták.[24] Ennek sikeressége nagyban függ attól is, hogy a lovassághoz jól képzett gyalogság csatlakozzon. Mivel lehetetlen minden gyalogos katonát ezen a területen egységesen kiképezni, arra kell törekedni, hogy századonként legyen pár jól kiképzett felderítő, akik ezt az elnevezést elnyerik, és zászlóaljanként vagy ezredenként szükség szerint külön osztagban egyesíthetők. Ők a távbecslésben, a tűzhatás megfigyelésében, csapaterők megítélésében, terepfelmérésben, térképolvasásban és tájékozódásban legyenek különösen felkészültek. A csapatok előtt maximum 600–700 méterre haladnak, elsődleges feladatuk az ellenséges lovas és gyalogos járőrök zavarása, valamint félrevezetése úgy, hogy azok a későbbi saját tűzvonal szempontjából kedvező helyzetben

[22] Bárczay 1881: 23–37.
[23] Vö. A lovasság harcászatáról 1886: 108–110 és 142–145.
[24] A felderítő és biztosító szolgálat 1900: 1044–1045.

vonuljanak. Ezen túl pedig szintén a gyalogos felderítők feladata az alkalmas állások elfoglalása a saját erők támogatására, valamint bevonhatók az oldalak biztosítására is.[25]

Olaszország

Az 1890-es évek elején életbe lépő új olasz lovassági szabályzat kiadásának oka a füst nélküli lőpor elterjedése, ami hátrányos helyzetbe hozta a lovasságot a többi fegyvernemmel szemben, hiszen a lőporfüst segített az ellenség bemérésében, illetve elfedte a saját működést is. Noha az új fegyverek és lőpor segítségével növekszik a hatásos lőtávolság, a lovasság fontosságát az olaszok nem látják csökkenni a harctéren „mindaddig, míg az emberek idegekkel fognak bírni, melyek páni rettegést vagy exaltációt előidézni képesek".[26] Ezen túlmenően pedig a felderítő és biztosító különítmények a jövőben is hatékonyan lesznek bevethetők olyankor is, amikor két vonuló sereg találkozik, hiszen sok idő, amíg a gyalogság felfejlődik, a küzdelem hátralevő részében pedig továbbra is elengedhetetlen az információk gyors továbbítása, aminek leghatékonyabb eszköze a lovasság, amely egyébként vonuláskor is a gyalogság sebességének kétszeresével mozog.

Az olasz lovasság feladatait öt csoportra lehet osztani, amiből kettő felderítésre, kettő biztosításra és egy harcra vonatkozik. Ezek a következők: 1. hadászati felderítés (pár nappal a sereg előtt mozgó lovashadosztály); 2. oszlopok előtti (harcászati) felderítés (közvetlen felderítés és hírszerzés, a felderítő lovasság az elővéd éle előtt 8–10 kilométerrel mozog, valamint felderítő járőrök, akik legalább a felderítő arcvonal szélességében haladnak); 3. biztosító lovasság (századerejű, feladata a menetoszlop oldalainak átkutatása, megakadályozza az ellenség felderítőinek és elővédjének tevékenységét, biztosítja az utak kereszteződéseit a következő iniciatíva szerint: 10 percnyire legyenek a főerőtől oldalirányban, 10 percig kutassák a terepet vagy faggassák a lakosságot); 4. elő- és oldalvéd (az oszlopok oldalaitól 4–5 kilométerre); 5. harc (a gyalogsággal együttműködve, főként a szárnyakon való beavatkozás gyalogság ellen, ellenséges lovasság ellen arcvonalban, hátráló ellenfelet pedig üldözve, továbbá a tüzérség ellen oldalban és hátban, ha a terepviszonyok miatt mégis arcban szükséges, akkor több szakasz csoportban törjön a lövegekre, a fedezetet rohanja meg).[27]

A *Rivista Militare*-ben 1889-ben leközölt másik nézet szerint a lovasság célja az ellenség lokalizálása és mielőbbi harc kiprovokálása: ha ez sikeres, azaz az ellenséges lovasság megsemmisült vagy szétszóródott, akkor a felderítő lovasok megkereshetik és felmérhetik az ellenséges főerőt. A cikk szerint a jelenlegi rendszer azért nem jó, mert túlzottan szétszórt: egy lovashadosztály megközelítőleg 30–35 kilométeres arcvonalon, 16 kilométeres mélységben halad, s a teljes erejének felével valósítja meg a hadászati felderítést, ami túl sok, ahogy a harcászati felderítés esetén alkalmazott osztagok is túl nagyok. Ehelyett a felderítést kisebb, tisztek által vezetett csoportokban érdemes végrehajtani.[28]

[25] A gyalog felderítők alkalmazása a harc bevezetése alatt 1893: 334.
[26] Geőcze 1892b: 1050.
[27] Geőcze 1892b: 1049–1061.
[28] Válogatott lovasok és tiszti járőrök a lovassági hadászati felderítésnél 1889: 1075–1076.

Az Osztrák–Magyar Monarchia császári és királyi hadserege és a magyar királyi Honvédség

A magyar nemzeti haderő létrehozásának eszméje már a 17. században megfogalmazódott, ám tényleges intézményesülésére csak a kiegyezést követően, 1867-ben került sor. A magyar fél önálló hadseregre irányuló törekvése tulajdonképp beleillett az Osztrák Császárság 1866-ban indult hadügyi reformfolyamataiba, amelyeket Franz von John hadügyminiszter többek között az általános hadkötelezettség bevezetésével kívánt modernizálni. A reform részeként létrehozták az úgynevezett második vonalat, amely főként belső rendvédelemmel foglalkozna, háború esetén pedig az első vonal – azaz a császári és királyi hadsereg – támogatása és a honvédelem a feladata. A magyar fél egy önálló erő létrehozását támogatta, ami Bécs számára elfogadhatatlan volt, hiszen magában hordozta annak veszélyét, hogy a csehek és a galíciai lengyelek is hasonló önállóságot követelnek majd, ezért kompromisszumként Friedrich Beck ezredes, az uralkodó katonai irodájának főnöke felvetette az osztrák honvédség (k. k. Landwehr) létrehozásának javaslatát a magyar haderő ellensúlyozására. A fegyveres erő újjászervezésének ügye végül 1868-ra dőlt el, az ebben az évben kiadott XL., XLI és XLII. törvények intézményesítették a honvédséget, valamint a népfelkelést mint a harmadik vonalat.[29]

1881-ben Forinyák Gyula ezredes megállapítja, hogy a fegyverzet fejlődésével beállt változások már a harc megkezdése előtt is éreztetik hatásukat, tudniillik az alakzatokban, illetve a csapatok felfejlődésében és a biztonsági szolgálat eljárásrendjének változásában is. A kézifegyvereken túl a tüzérségi eszközök is sokat fejlődtek: míg 15 évvel ezelőtt a gyalogsági fegyverek 500 lépésre sem hordtak, most 2000 lépésről tetemes károkat okozhatnak, a tábori 6 és 12 fontos ágyúk pedig 2000 lépésig voltak hatékonyak, míg a mostani lövegek már 4000 lépésig pusztítanak.[30] Ami a biztosítási – és felderítési – szolgálatot illeti:

> „[…] általánosan ismeretes, hogy seregeket illetőleg ez a hadászati és harcászati biztosításra oszlik, hogy az elsőnek végzésével a sereg arcvonala elé küldött önálló lovas hadosztályok vagy dandárok vannak megbízva, és hogy ezen kiküldés célja inkább csak az, miszerint az ellenséges sereg állásáról, mozdulatairól, szándékáról, egyes részeinek erejéről híreket nyerjünk, saját seregünk mozdulatait az ellenség elől elfedjük stb., mintsem hogy egyes menetelő vagy táborozó seregrészeinknek az ellenség váratlan támadásaival szemben kellő biztosítást nyújtsunk, mert e tekintetben akár ki van küldve a hadsereg-lovasság, akár nincs, mindig külön intézkedések szükségesek, melyeket a harcászati biztosítás elnevezése alatt foglalunk össze."[31]

Ha ezt a feladatot sikeresen végrehajtjuk, akkor – így Forinyák – lényegében a harcászati biztosítás is megvalósul, mert a közvetlen megfigyelés is megtörténik. Ezt azért tartja érdekesnek, mert Nagy Frigyesen és Napóleonon kívül 1866-ig nem nagyon gondoltak arra, hogy a lovasság kiküldésével megvalósul a hadászati biztosítás. 1870-ben a németek használták hírszerzésre a lovasságot, a franciák érthetetlen okokból nem.[32]

---

29 Balla 2000: 15–25.
30 Egy lépés átlagosan 75 cm Bogdán 1990: 156–158 alapján.
31 Forinyák 1881: 210.
32 Forinyák 1881: 209–219.

A harctéri hírszerzéssel kapcsolatban Tattay István[33] ad áttekintést 1893-ban. Értelmezése szerint „[a] hírszerző szolgálat célja az ellenségről bármily eszközökkel azon adatokat beszerezni, amelyek cselekvésünk biztosságára értékkel, illetőleg befolyással bírnak, a mi főbb körvonalozással az ellenség holléte, ereje, cselekvése és lehetőleg szándékának megállapításában rejlik."[34] Mindez azért fontos, mert ahogy az 1870–71-es események is bebizonyították, az győzedelmeskedik, aki tudja, hogy az ellenség hol van és mit csinál, valamint képes a saját helyzetét titokban tartani.

„A hírszerzés legolcsóbban és legsikeresebben ügyességgel, bátorsággal, ravaszsággal, csellel foganatosítható", és főként „éles katonai szemet követel", valamint „erkölcsi bátorságot, merészséget, elszántságot, óvatosságot és eszélyt",[35] illetve természetesen kiváló tájékozódási képességet. A hírszerzés eszközeit a szerző két csoportba sorolja minőség szerint. Ezek a *megbízható* eszközök, amelyeket közvetlenül fel lehet használni, ilyenek a hírszerző járőröktől, különítményektől, léghajóktól szerzett információk, továbbá a *kétséges* eszközök, amelyek megerősítésre szorulnak, mint a kémek, az elfogott posta és táviratok, valamint gyerekektől, foglyoktól, szökevényektől, polgári egyénektől származó hírek. A legjobban a hírszerző járőrök használhatók, akik akkor működnek igazán sikeresen, ha a célnak és a terepadottságokhoz mérten a leginkább megfelelő módon állítjuk őket össze, azaz gyalogos, lovas vagy vegyes járőrt küldünk (a katonai léghajózás egyelőre kevésbé hatékony, ezért ezzel a szerző nem számol). A lovas járőr gyorsan halad, megkerülheti az ellenséget, nagy területet képes bejárni, és az információt gyorsan tudja eljuttatni a parancsnoksághoz, azonban akkor is könnyen észlelhető, ha csak pár lovasból áll, jól látható és hallható, főként általános tájékozódáshoz alkalmazandó, hadászati jelentőségű. A gyalogos járőr óvatosan, csendben tud közlekedni, észrevétlenül képes megközelíteni az ellenséget, azonban lassú, és a megszerzett információt is lassan juttatja el a döntéshozókhoz – részletes tájékoztatást képes adni, harcászati alkalmazású.

Tattay részletesen tárgyalja a gyalogos felderítők feladatait, alkalmazott eljárásrendjét. A végrehajtás a járőrparancsnok kiválasztásával kezdődik, aki jó állóképességű, határozott, gyors döntéshozó legyen, olyan, aki bátor, elszánt, lelkiismeretes, továbbá rendelkezzen jó tájékozódó képességgel, és legyen kiváló térképolvasó. A járőr főként önkéntesekből álljon, ha ilyenek nincsenek, akkor alkalmas erdészeket, juhászokat, vadászokat javasol. A parancsnok indulás előtt megvizsgálja a járőr minden tagjának fegyverét és lábbelijét, gondoskodik róla, hogy legyen náluk elegendő lőszer, továbbá minden második embernél főzőedény és élelmiszer. A parancsnoknál írószer, papír, parancs („eligazító"), óra, látcső, tájoló, térkép van, valamint kíséri egy olyan vezető, aki segítségére lehet a tájékozódásban rossz látási viszonyok esetén. A parancsnok kijelöli a helyettesét, ismerteti a kommunikációhoz szükséges kéz- és hangjeleket, a járőr betáraz és elindulnak. A parancsnok még a körletben meghatározza és közli a járőrrel az első áttekintési pontot, ezt két emberrel megközelíti, miközben a helyettes vezetésével a járőr többi tagja 20–30 lépés távolságban lemaradva követi. Az áttekintési pontokat a fedett mozgás, illetve a tájékozódás miatt iktatják be a menetcélon belül. Erdős terepen a járőr tagjai párosával haladnak, elöl a parancsnok, őt 50–100 lépéses közökkel követik a járőrpárok, akik kisebb kiterjedésű terepet

[33] Vö. Tattay 1893: 272–282.
[34] Tattay 1893: 272.
[35] Az „eszély" szó jelentése itt: lelemény, fortély, ravaszság. Tattay 1893: 272.

át is kutathatnak. A haladás során csendben maradnak, kerülik a menetelést (lépéstartást), és szigorúan tiltott a dohányzás, valamint a csillogó tárgyakat el kell rejteniük – ha ez nem megoldható, mint például a szurony esetében, akkor azokat „fénymázzal" kell bekenni. Kézjelekkel kommunikálnak, vagy ha másként nem oldható meg, rövid füttyel. Fontos, hogy a járőr minden tagja mindig harckész állapotban legyen, fegyvereik töltve és tűzkészen álljanak rendelkezésre. Kerüljék a településeket, de ha mégis be kell menniük egy településre, akkor a parancsnoknak két emberrel a legelső házba kell behatolnia, úgy, hogy az egyik katona kívülről biztosít, majd a lakókat fel kell szólítani az együttműködésre, tőlük általános tájékoztatást szerezni és vezetésükkel a legkevésbé feltűnő úton el kell jutni a falu elöljárójához vagy a paphoz. Ezeket foglyul kell ejteni, majd elhurcolni a településen kívül tartózkodó járőr zöméhez. Itt a foglyokat részletesen ki kell hallgatni, és tudtukra adni, hogy a járőr át fog haladni a településen, és ha eközben ellenállásba ütköznek, megölik a túszokat. Ezután a járőr páronként, különböző útvonalakon áthalad a településen, és egy előre meghatározott gyülekezési körletben várakozik. A járőr tagjait külön fel kell szólítani arra, hogy tilos a helység házaiba bemenniük.

Abban az esetben, ha a járőr működése több napot venne igénybe, a szabadban kell tölteniük az éjszakát. Ha ez valami miatt nem lehetséges, akkor elhagyatott épületet kell keresniük, amelyet még nappal fel kell deríteni. A szállást kora reggel el kell hagyni, a tervezett út irányával ellentétes irányba szükséges elindulni, s majd a szállás látótávolságán túl felvenni a helyes irányt.

A gyalogos járőr kerülje a harcot, azonban ha mégsem tud kitérni, akkor harcalakzatot vesz fel, rajvonalban érvényesíti a tűzhatását, végső esetben pedig „rajta!" kiáltással az ellenségre veti magát, és igyekszik azt elűzni. Ilyen esetekben nem ejtenek foglyot és nem kezdik üldözni a visszavonult ellenséget, azonban a saját főerőhöz történő visszatérést kerülőúton kell megvalósítaniuk. Abban az esetben, ha a járőrt vagy annak egyes tagjait elfogják, minden iratot meg kell semmisíteniük, és semmilyen értékes információt nem árulhatnak el.

Ha a felderítők megtalálják az ellenséget, fel kell mérniük, hogy az ellenség hol van, mit csinál, milyen erős, milyen fegyvernemek alkotják, milyenek a terepviszonyok, és mi a saját csapatokhoz viszonyított elhelyezkedése. Ezeket az információkat haladéktalanul futárral hátra kell küldeni, majd a járőrparancsnok dönt a továbbiakról. Amennyiben folytatja a feladatot, a járőr megvizsgálja az ellenség nyomait. Bakancs-, patkó-, keréknyom segít meghatározni az ellenséges fegyvernemeket és vonulásuk irányát, ahogy a vonuló ellenség által keltett porfellegek magassága is. A füst, a tűz fénye, esetleg kutyák ugatása a táborhelyre utal, az elhagyott táborhely kiterjedése, a lovak etetőhelyei, a főzőhelyek pedig az ellenséges csapatok méretét segítenek meghatározni. Az elhagyott táborhelyen fellelt iratok, parancsok, jelentések, továbbá leszakadt gombok, rendfokozati jelek szintén fontos információforrások.

Szükség esetén a civil lakosság tagjait is ki lehet hallgatni, de ehhez nagy gyakorlatra és óvatosságra van szükség. Mindenekelőtt fontos, hogy az alany ne tudja a kérdések mögött álló szándékot, a kérdező mindig maradjon közömbös, inkább barátságos, mint fenyegető. Az erőszak és a fenyegetés ugyanis ritkán vezet célra. Elfogott vagy átszökött személyekben soha nem szabad bízni, ugyanakkor bennük bizalmat kell kelteni, azonban ez kizárólag a parancsnok dolga, a járőr többi tagja legyen elutasító az őrizetessel szemben, akit mindig őrizzen valaki. Mivel a járőr kis létszámú alakulat, foglyok tartása kerülendő.

Abban az esetben, ha éjszakai felderítést kell végrehajtani:

> „[a]z éji menet alatt a járőr embereit úgyszólván dajkálni kell, mert eltekintve az ily menetnek a kedély és lélekre gyakorolt nyomasztó hatásától, félni kell attól is, hogy emberek, ha csak pár lépésre is, eltávoznak a parancsnok oldalától, ismeretlen terepen elvesznek, reájok többé számítani nem lehet s az úgyis gyönge járőr pótolhatatlan veszteséget szenved; s ha az emberek nem is tévednének el, hanem csak a járőrparancsnok közeléből távolodnak, a vezetés teljesen megszűnik, mivel az adott intések nem láthatók, hangos jeleket pedig, melyek az éjben igen messze hallhatók, adni nem lehet."[36]

Ha a járőr elvégezte a feladatát, másik utat kell választania a saját erőhöz történő visszatérésre. Mivel ilyenkor a járőr tagjai hajlamosak a fegyelmezetlenségre, a parancsnoknak külön figyelnie kell a rendre. Visszatérést követően szóban vagy írásban mielőbb jelentést kell tenni, illetve átadni a begyűjtött iratokat, tárgyakat.

A lovasság „tudósítási", azaz hírszerzési képességeinek fontosságát tárgyalja Thyr cs. és kir. vezérkari alezredes után Kerner Pál is 1881-ben, hiszen – érvel – rendkívül ritkán fordul elő, hogy az ellenséges hadvezér terveibe közvetlenül betekintést nyerhessünk. A közvetlen, harctéri hírszerzés értékét az adja, hogy pontosabb, és ami bizonyos szempontból fontosabb, gyorsabb képet nyújt az ellenségről, mint a fedésben dolgozó ügynökök tevékenysége. Ez a feladat csak a lovassággal valósítható meg, amely a hírszerzésen túl az ellenség területén szabotázsakciókat, zavarkeltést is végrehajthat, elfoglalhat vagy megsemmisíthet vasúti és kommunikációs csomópontokat, valamint akadályozhatja az ellenség felderítését, azaz „az ellenség szándékát felismerje, a magunkét pedig elleplezze".[37]

A cél megvalósításához az ellenséghez vezető minden úton lovascsapatokat kell előre küldeni, akik „a hadseregnek, hogy úgy mondjuk, kinyújtott csápjait képezik: érintkezésbe lépnek és folytonos érintkezést tartanak az ellennel, annak szándékát kifürkészik, a látottakat és tapasztaltakat a hadvezetésnek gyorsan tudtul adják".[38]

Kerner szerint a felderítőknek a főerőtől távol kell tevékenykedniük, és mivel feladatuk az ellenséges felderítő tevékenység megakadályozása is, a lovasságot két, nagyjából egyenlő részre kell osztani: míg az egyik fél a tényleges felderítést végzi, a tartalékcsapatoknak az előretolt ellenséggel kell megütközniük. A felderítők működésének a saját arcvonalnál szélesebbnek kell lennie, számokban kifejezve ez a következőket jelenti. Egy lovashadosztály 30–40 kilométer széles és 10–15 kilométer mély felderítési övet tud hatékonyan lefedni, mert egy század 4–7 kilométer szélességben hatékony, egy ezred 8–14, illetve 12–21 kilométer szélességben (4, illetve 6 századdal), egy dandár pedig 16–28, illetve 24–42 kilométer szélességben (8, illetve 12 századdal) tud hatékonyan működni. A cikk szerzője szerint ez azt jelenti, hogy nagyobb szabású hadművelet esetén egy lovashadosztály kevés a hatékony felderítéshez és biztosításhoz. A fentieken túl még portyázó csapatok felállítását is javasolja, amelyeknek kizárólag az a feladatuk, hogy a kiderítési körleten túl mozogjanak, ott zavart keltsenek és eltereljék az ellenséget, továbbá 3–4 kilométerre lemaradva különleges tartalékokat, akikhez tüzérség is tartozhat.[39]

---

[36] Tattay 1893: 280.
[37] Kerner 1881: 78; Kerner 1886b: 897–899.
[38] Kerner 1881: 78.
[39] Kerner 1881: 79–86.

A szerző részletesen kitér az úgynevezett kiderítési szolgálat feladataira, a kommunikáció fontosságára (a felderítők és a parancsnokság közötti állandó küldönckapcsolat) és arra, hogy a felderítőknek kerülniük kell a közvetlen harcot – ez a biztosítók feladata. A felderítőknek az ellenség hátába kell ilyenkor kerülniük, hogy információkat szerezzenek a főerőkről. Elmondja, hogy minél távolabbi helyszínen valósul meg a felderítés, annál kisebb létszámú csoportoknak érdemes azt megvalósítani a hatékonyság és a rejtés miatt, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az ilyen különítményeket mindig különösen jól felkészült tiszteknek kell vezetni.[40]

1888-ban Aczél százados a cikkében arra tér ki, hogy a szabályzat a művelés alatt álló vidéken végrehajtott felderítésre koncentrál, azonban nem nevezi meg, hogy mi a teendő akkor, ha nincsenek utak és tájékozódási pontok. Hogyan fog a futár haladni, és hogyan találja meg azt a települést, ahol a parancsnokság van?

> „Hogy fogja ezen küldönc a községet megtalálni? hol neki a jelentést gyorsan kézbesíteni kell. […] nem kell mást tenni a menetirányt vesztettnek, mint a földre feküdni és kézfejeit összezárt ujjakkal a földre éllel úgy letenni, hogy a kézfejek kisujjai a földön egymástól kézfej szélességre feküdjenek, miközben a kézfejek hüvelykujjainkkal felfelé állanak és a hüvelykujjak szorosan egymáshoz zárkóznak, minek folytán a kézfejek egy az ujjak hegyei felé mindig szűkülő három oldalú űrös kúpot képeznek, melynek két oldalát a kézfejek, egy oldalát a föld képezi, most a küldönc ezen három oldalú kúpba nyitott végén bármit is belekiált: ezen hang a földszínén elterül és a kutyák 5-6, de még 10 kilométerről is ugatni kezdenek, mely hang után a küldönc egész egyenesen bemegy a községbe, ha pedig ez nem község, hanem bármely tanya volna, vezetőt legalábbis mindig talál, mert ahol kutya van, ott közel embernek is kell lenni. Ez az Alföldön ősi időkből fennmaradt és jelenleg is használatban levő tájékozás; éjjel, ködben, különösen használható és mindig célra vezet."[41]

Kiképzés, gyakorlatok a honvéd lovasságban

Az első önálló magyar királyi honvéd lovashadosztályi keretgyakorlatot 1894-ben tartották. Erről Hazai Samu százados 1895-ben egy önálló, 175 oldalas kiadványban számolt be, amely a *Közlöny* 1895. évi 5. számaként is megjelent. A gyakorlatot Forinyák Gyula altábornagy, József főhercegnek, azaz a Honvédség főparancsnokának adlátusa vezette. A nagyszabású gyakorlatnak, amely Füzesabony térségében zajlott július 24–31. között, kettős célja volt: megszervezni és működtetni a lovashadosztály felderítő szolgálatát, valamint a harcvezetést.

A hadosztály (5.) két dandárból (19. és 23.), hat huszárezredből, két elővédből, két vadászzászlóaljból állt, továbbá hat hírszerző különítményből és tizenegy hírszerző járőrből. A különítmények és járőrök 10-10 lovassal működtek, csatlakoztak hozzájuk távírójárőrök és kerékpárosok is (utóbbiakról a szerző megjegyzi, hogy noha jelentős távolságokat tettek meg, kizárólag jó minőségű úton voltak használhatók, és a kerékpárok gyakran szorultak javításra). A gyakorlat alatt a járőrök és különítmények parancsnokainak nagyfokú önállóságot biztosítottak. Céljuk az ellenség felderítése volt, a kapott parancsban ez állt,

[40] Kerner 1881: 89–91.
[41] Aczél 1888: 671–672.

valamint a számukra kijelölt menetvonal. A gyakorlat alatt településeket kutattak át, foglyokat ejtettek, gyanús tevékenységet figyeltek meg, és folyamatosan jelentettek a felsőbb parancsnokságok részére.[42]

Kerner Pál szerint a lovasság fontossága az utóbbi időben sem csökkent, noha a fegyverzet és a gyalogsági tűzhatás erősödött. A harcászati értékű lovasság szerepét tapasztalat támasztja alá, tehát több, mint hírszerzés és futárszolgálat. Azonban a császári és királyi hadseregen és a honvédségen belül is komoly hiányok vannak a lovassági kiképzésben: főként a tábori (harctéri) szolgálat, különösen pedig a tisztek járőr- és jelentési szolgálata marad el a kívánttól. A lovas hírszerzési szolgálat feladata továbbra is az ellenség, a terep és a szomszédos saját csapaterők vizuális felderítése, a harctéri lőszerutánpótlás biztosítása, valamint a harácsolás és az élelmezés biztosítása. Mivel ezeket a feladatokat általában fiatal lovastisztekre bízzák, a képzés fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, ehhez szükségesek lovas gyakorlati utazások, azaz olyan távlovaglások gyakorlása, amelyek során rutint szereznek a lovasok.[43]

Lehetőségek

A 20. század hajnalán a hadtudományi szakirodalomban egyre hangsúlyosabban jelent meg a lovasság jövőbeni szerepének vizsgálata, különös tekintettel annak felderítő és harcászati alkalmazására. Vághó Ignác százados összegző tanulmányában több neves szerző – köztük Verdy du Vernois, Conrad von Hötzendorf és Lütgendorf – munkáira támaszkodva mutatott rá, hogy a modern háborúban a lovasság kiemelt feladata a határbiztosítás, a mélységi felderítés és az ellenséges hátországban végrehajtott szabotázs, különösen a háború kitörését közvetlenül követő időszakban. E szerepkör legösszetettebb és legnagyobb kiképzési igényű eleme a hadászati felderítés, amely nem csupán információszerzést, hanem megtévesztést és az ellenség leleplezését is magában foglalja.[44]

Ezzel párhuzamosan Georg Sprang 1901-es műve, amelyet Nagy Pál százados ismertetett, a tüzérségi felderítés egyre növekvő jelentőségére hívta fel a figyelmet a gyérfüstű lőpor alkalmazásának következményei miatt: a célpontok nehezebben észlelhetők, a meglepetésszerű tűz hatékonyabb, ezért a pontos terep-, ellenség- és tűzhatás-felderítés alapvetővé válik. Sprang hangsúlyozza a tüzérségi és lovassági felderítés összehangolt működésének szükségességét.[45]

Mindezeken túl pedig a 19. század végére és a 20. század elejére számos olyan eszköz és jármű katonai alkalmazása is lehetségessé vált, amelyek egyre komolyabb lehetőséget biztosítottak a hadászati és harcászati felderítésben.

[42] Hazai 1895: 2–18.
[43] Kerner 1886a, 820–827.
[44] Vö. Vághó 1900: 1002–1022.
[45] Nagy 1901: 596–597.

Emberi erővel hajtott jármű (kerékpár)

Az 1890-es évekre a velocipéd, majd a kerékpár Magyarországon is elterjedt eszköz volt civil és katonai célokra egyaránt. Bakits főhadnagy tárcájából tudható, hogy öt társával együtt 1884-ben alakítottak egyletet azzal a céllal, hogy meghonosítsák az akkor itthon frissnek számító találmányt. Habár nem jártak sikerrel, a bécsújhelyi katonai akadémián már 1882-től kötelező tantárgyként szerepelt a kerékpározás a katonai vívó- és tornatanári tanfolyamon. Hadi alkalmazhatóságát 1891-ben mutatták be először egy császári gyakorlaton: a cél az eszköz hírszerzési keretbe való illesztése volt. 12 tagú kerékpáros járőrt alkottak, akik gyorsan haladtak és összességében jól szerepeltek. A honvédség először a kőszegi összpontosításon alkalmazta a kerékpárt, eleinte hírszerző, majd 1894-ben felderítő szolgálatban is. Bakits meghatározza az ideális kerékpárt: ennek súlya maximum 15 kilogramm, továbbá „a légcsöveket (Pneumatik) övedző gummiburkolat megfelelő vastagságú legyen, s e mellett hosszában recézett (geriffelt), mi által a haladás nyugodtabb és biztosabb, azaz sáros úton nem csúszik jobbra-balra", a kormányrúd legyen egyenes (emiatt rákényszerül a kerékpáros az egyenes tartásra, ami egészségügyi szempontból is fontos, továbbá jobban lát), a két kerék azonos átmérőjű legyen, lámpát nem javasol (messziről felismerhetővé válik, a kerékpáros viszont csak 1–2 métert lát előre, ugyanakkor hasznos lehet térképolvasásnál), valamint minden csillogó részt kerülni kell, és jól karban kell tartani, az ideális kerékpáros pedig legyen könnyű (maximum 70 kilogramm), kerékpározásban kiképzett, jó lövő és térképbecslő, öltözete legyen kényelmes, nadrágját bokában kamásli tartsa össze, cipője legyen félmagas, fűzős és vízhatlan, a kormányrúdra erősítve legyen nála vízhatlan lódenköpeny. Vigyen magával franciakulcsot, olajos szelencét, ragasztót, kaucsukdarabokat és pumpát, valamint páronként legyen náluk 10 méter kötél és egy kézibalta.[46] Három típusú kiképzést különít el: futár, harcoló, valamint hírszerző és felderítő. Utóbbival kapcsolatban megjegyzi, hogy 120–130 kilométer 8–10 óra alatt teljesíthető kerékpárral, ami lóval kevésbé valószínű, továbbá a kerékpáros el tudja rejteni a járművét, és gyalog tudja folytatni a feladat végrehajtását, amennyiben szükséges.[47]

Külföldön, főleg Franciaországban eközben új fejlesztéseket próbáltak: a felderítő szolgálat részére 1891-ben kifejlesztettek egy szárazon és vízen egyaránt alkalmazható velocipédet,[48] 1897-ben pedig Laon közelében mutatkozott be egy olyan kerékpáros század, amelynek célja a felderítő és portyázó lovasságot támogatni, távoli pontokat gyorsan megszállni, továbbá zavarni az ellenséges felderítést – ők összehajtható kerékpárokon közlekedtek.[49]

Höfer Antal százados 1905-ben, a bécsi katonai kaszinóban tartott előadásában a gyalogság és a lovasság együttes alkalmazásának lehetőségeit vizsgálta, különös tekintettel a kerékpáros és lovasított gyalogos egységeket, amelyeknek célja, hogy a gyalogsági tűzerőt a mozgékonysággal lehessen egyesíteni. Részletes forrásmegjelölésekkel alátámasztva mutatja be, hogy ez a törekvés nem új keletű: a „kocsizó gyalogság", a mai értelemben tulajdonképp gépkocsizó lövészek már most is léteznek, azonban a jövő az „önműködő közlekedő eszközöké". A kerékpárosok alkalmazása különösen a gyors hírszolgálatban és

[46] Bakits 1896: 555–556.
[47] Bakits 1896: 559–560.
[48] A velocipéd 1891: 389.
[49] Lovasok és kerékpározók 1897: 250.

a harccselekmények támogatásában mutatkozik meg, a motorkerékpáros futárok a sebesség (akár 40 kilométer/óra), a kis fizikai megterhelés és a jó terepjáró képesség miatt jelentenek innovációt, noha hátrányaik – zaj, üzemanyag-függőség, magas költség – korlátozzák alkalmazásukat. A Monarchiában 1896-tól működő kerékpáros osztagokat más államok példái is visszaigazolták, különösen a felderítés és a gyors reagálás terén. A lovasított gyalogság fogalma, azaz a mozgékonyságot lóval biztosító, de gyalogosan harcoló egységek elképzelése szintén a mobilitás és tűzerő közötti egyensúlykeresés jegyében született, s e formációk képezték a modern gyorsreagálású csapatok történeti előképét.[50]

Gépesített felderítés (motorkerékpár és gépkocsi)

Habár a gépkocsi említés szintjén korábban is megjelent már a *Közlöny*ben, először Guilleaume Árpád vezérkari százados foglalkozott részletesebben az új közlekedési eszközzel és annak katonai alkalmazhatóságával 1903-ban, hiszen „[a]z olyan kiterjedt és sokoldalú szervezet, mint a hadsereg, mindig lépést tart a legújabb vívmányokkal és a tudományos és praktikus kísérletek eredményeit minden alkalomkor élénk figyelemmel kíséri."[51] Működés alapján négy típust különbözet meg, amelyek közül meglátása szerint katonai célra az első kettő alkalmazható. A négy típus: gőzkocsi, robbanómotoros kocsi, villamos automobil, végül pneumatikus kocsi (acetilénnel és sűrített levegővel működő jármű) – utóbbival csak kísérleteznek.[52] Kialakítás szempontjából személyszállító, teherszállító és vontató járműveket különít el, valamint említést tesz az „autocycle"-ről, azaz a motorkerékpárról is.[53] Katonai alkalmazás tekintetében az alábbi területeken látja a gépkocsik és motorkerékpárok jövőjét: 1. gyalogság (néhány motorkerékpár a kerékpárosok kímélése érdekében hosszabb utakra – meglátása szerint a trén átállása gépi vontatásra a terepviszonyok miatt lehetetlen a közeljövőben); 2. lovasság (a felderítő szolgálatban, ezredenként legalább egy motorkerékpár támogathatná a távírójárőrt, valamint ahogy Németországban, a brit gyarmatokon és Svájcban, úgy a hazai eljárásrendben is szerepelhetne a lovasság mellett géppuskás osztag, ami gépkocsikon haladhatna a lovassággal); 3. tüzérség (habár jó lenne gépi erővel vontatni a teljes tüzérséget, a szerző erre egyelőre nem lát esélyt, a lőszerszállításban azonban igen); 4. műszaki csapatok (felszerelés szállítása); 5. tábori egészségügyi szolgálat (sebesültek kivonása); 6. hadtáp (egy teherszállító gépkocsi 1,6 tonna hasznos teher továbbítására alkalmas, ami 3000 ember egynapi tartalékélelme, tehát 4 ilyen gépkocsi egy teljes hadosztály élelmét szállíthatná napi szinten 30–40 kilométerre a csapatokhoz, továbbá hatékony eszköz lenne a harácsolásnál is); 7. parancsnokság (futárszolgálat, irodakocsi, térképszállító jármű); végül 8. a hadra kelt sereg (személyszállítás, postaszolgálat, tehertovábbítás).[54] Ahogy látható, a gépesített járművek rendkívül sokoldalúan lehetnének használhatók a magyar haderő számára is, azonban egyelőre komoly gondot okoz számukra a terep, különösen pedig az üzemanyag- és a gyakori szervizigény is.

[50] Höfer 1905: 10–28.
[51] Guilleaume 1903a: 445.
[52] Guilleaume 1903a: 446.
[53] Guilleaume 1903b: 592–602.
[54] Guilleaume 1903b: 602–605.

Arra, hogy a közös haderő és a honvédség komolyan fontolja az alkalmazást, számos példát hoz: az 1902. évi közös gyakorlaton már hét belföldi gyártmányú személyautót alkalmaztak (4 benzinüzemű járművet az Arnold Spitz gyárból, 2 gőzüzemű kocsit a nesselsdorfi vagongyárból és 1 elektro-benzinmotoros (azaz hibrid) gépet a Risch, Lohner és Porsche cégtől).[55]

1906-ban a császári és királyi hadsereg gyakorlatain már megszokott látvány a gépkocsi: parancsnoki járművek, teherautók, valamint páncélozott, géppuskával felfegyverzett járművek kerülnek alkalmazásba, utóbbiak különösen a felderítéseken.[56] A páncélozott, felfegyverzett felderítő jármű alkalmazása természetesen külföldön, főként a brit, francia, olasz és német haderőben terjedt el.[57]

Légi felderítés (léggömb, léghajó, repülőgép)

A *Közlöny*ben 1887-ben megjelent cikk[58] szerint ekkor a Monarchia az egyetlen jelentős európai hatalom, ahol a katonai léghajózást nem honosították meg.[59] A léghajózás már százéves múltra tekintett vissza, ugyanakkor a legfontosabb kérdésre ekkor – tudniillik a kormányozhatóságra – még nem született elfogadható megoldás. A német forrásokból dolgozó cikk a léghajó három felhasználási területét említi: felderítési, közlekedési és aknaszállító eszközként. A felderítéssel kapcsolatban nem az irányíthatóság hiánya az egyetlen probléma: a megfigyelőt befolyásolják az optikai csalódások, az időjárási körülmények, a domborzat takarása és az a tény is, hogy a légáramlatok miatt a léghajó a levegőben nagyon ritkán stabil. A felderítés során a léghajóból készíthetők fényképfelvételek, a szerzett információk továbbítása azonban nem egyszerű feladat (ez történhet üzenetek ledobásával, fényjelekkel, az 1890-es évektől kezdve telegráffal és telefonnal is).[60] A felderítésnek vannak azonban olyan előnyös területei is – például tengeren – ahol nincs jobb alternatíva, hiszen léghajóról megfigyelhető a szárazföld, a hajók és (már 1891-ben is) a tengeralattjárók.[61]

1892-ig lényegében csak léggömbök voltak, azóta hosszúkás alakú léghajó is létezik, ami stabilabb – ugyanakkor „[…] igen jó szemre és másodszor igen jó gyomorra van szüksége a léghajósnak, nem is említve a szédüléstől való mentséget”,[62] nehezebben lelőhető és 400 méterig bármilyen időjárási körülmények között felengedhető.

A légi felderítés következő szintjét a századfordulón megjelenő kormányozható léghajó, majd a repülőgépek jelentik – s noha utóbbiak már 1903 óta léteznek, a *Közlöny* szerzője így nyilatkozik róluk: „Sok mende-monda tárgya az amerikai Wright testvérek motoros repülő-gépe, amelyet azonban eddig még komoly léghajós nem látott. Így nem áll módomban leírni.”[63]

---

55 Guilleaume 1903b: 611.
56 Az osztrák–magyar haderő szervezeti és egyéb újításai 1906: 1091.
57 Guilleaume 1907: 1213.
58 Balás 1887: 534–538.
59 Ez 1890-ben változik meg: a császári és királyi hadseregben létrehoztak úgynevezett vári léghajós osztagokat, tábori léghajós osztagokat és Polában van tengerészeti osztag is. Mikoss 1903: 224.
60 Geőcze 1892a: 272–295.
61 Léghajóval való hírszerzés tengeren 1891: 139–140.
62 Mikoss 1901: 615.
63 De Sgardelli 1907: 793–794.

Összefoglalás

A dolgozat kísérletet tesz arra, hogy források segítségével nyújtson képet a harcászati és hadászati felderítés 19. század végi és 20. század eleji állapotáról. A tárgyalt időszak az európai háborús események tapasztalatai és a fokozatosan teret hódító új eszközök megjelenése miatt egyaránt különösen izgalmas a katonai információgyűjtés területén. A rendelkezésre álló szabályzatok és a *Ludovika Akadémia Közlönyé*ben megjelent tanulmányok, referátumok segítségével bepillantást nyerhetünk az osztrák–magyar császári és királyi hadsereg, valamint külön a magyar honvédség, továbbá a legutóbbi háborúkat megvívó felek, így a németek, a franciák és az olaszok eljárásrendjeibe és terveibe. Elmondható, hogy a korszakban minden országot foglalkoztat a harctéri információgyűjtésben korábban szinte kizárólag jelen lévő lovassági fegyvernem feladatainak újraértékelése. A századfordulót közvetlenül megelőző időszakban néhol megkérdőjeleződik a lovasság harcászati alkalmazhatósága, ugyanakkor még mindig komoly lehetőségeket látnak a lovasrohamok pszichikai hatásában. Ezen túlmenően abban is, hogy hatékonyan alkalmazhatók a távoli és a közeli információgyűjtésben, kombinálva ezt a feladatot az ellenséges felderítőkkel való harctevékenység kiváltásával, félrevezetéssel, a harcrend megzavarásával. Különböző feladatok végrehajtására eltérő nagyságú és összetételű (gyalogság, esetleg tüzérség bevonásával) egységek alkalmazását írták elő. A megjelenő járművek (kerékpár, motorkerékpár, gépkocsi, légi járművek), valamint a gyalogság támogatásának bevonása új perspektívákat nyitott az információgyűjtésben, azonban a vizsgált időszakban ezek még nem kiforrott technikák voltak, számos, egyelőre megoldhatatlan problémával jártak (mint például a karbantartás, üzemanyagfüggés, irányíthatóság), így noha a hagyományos eljárásrendek megkezdték hanyatlásukat, a nagy háborúig még megmaradt elsőbbségük.

Felhasznált irodalom

A felderítő és biztosító szolgálat (1900). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 27(10), 1044–1045.

A gyalog felderítők alkalmazása a harc bevezetése alatt (1893). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 20(3), 334.

A lovasság harcászatáról (1886). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 13(2), 108–145.

A velocipéd (1891). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 18(4), 389.

Aczél [?] (1888): A tájékozás. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 15(8–9), 671–672.

Az osztrák–magyar haderő szervezeti és egyéb újításai (1906). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 33(10), 1072–1098.

Bakits László (1896): A kerékpár katonai használhatóságáról. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 23(6–7), 553–560.

Balás György (1887): A katonai léghajózás jelen állása. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 14(6–7), 534–538.

Balla Tibor (2000): *A magyar királyi honvéd lovasság 1868–1914*. Budapest: Balassi Kiadó.

Bárczay Oszkár (1881): Utasítási terv a lovasságnak más fegyvernemekkel összeköttetésben való alkalmazására. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 8(1), 23–37.

Boda József – Parádi József – Regényi Kund Miklós (2014): *Felderítő-szolgálati utasítás, 1872. Anleitung zum Kundschaftdienste, 1872*. Budapest: Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság – Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.

Boda József – Regényi Kund szerk. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.

Bogdán István (1990): *Magyarországi hossz- és földmértékek 1601–1874*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

De Sgardelli Caesar (1907): A léghajózás fejlődése az utolsó években. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 34(5), 781–794.

Forinyák Gyula (1873–1874): A lovasságnak a hadműködések alatti alkalmazásáról. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 1(1), 1–13.

Forinyák Gyula (1881): Az újabbkori fegyvereknek befolyása a harcra való kifejlődésre és a biztosítási szolgálatra. *Ludovika Akadémia Közlönye*, 8(4), 209–219.

Geőcze István (1892a): A léghajók hadi alkalmazása. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 19(3), 272–295.

Geőcze István (1892b): A lovasság összeköttetésben a többi fegyvernemmel. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 19(12), 1049–1061.

Guilleaume Árpád (1903a): Az automobil, annak szerkezete és hadi alkalmazása (1.). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 30(4), 445–460.

Guilleaume Árpád (1903b): Az automobil, annak szerkezete és hadi alkalmazása (2.). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 30(5), 592–615.

Guilleaume Árpád (1907): Az automobil és alkalmazása (1.). *Ludovika Akadémia Közlönye*, 34(10), 1196–1214.

Hazai Samu (1895): *A magy. kir. honvéd lovas-hadosztály keretgyakorlat 1894-ben*. Budapest: Pesti Könyvnyomda.

Hermann Róbert (2023): Magyarország hadtörténete a francia forradalomtól a kiegyezésig, 1790–1867. In Hermann Róbert (szerk.): *Kis magyar hadtörténet*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 121–151.

Höfer Antal (1905): Kerékpárosok és lovasított gyalogság. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 32(1), 10–28.

Kerner Pál (1881): A lovasság hadászati alkalmazása. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 8(2), 75–99.

Kerner Pál (1886a): Lovasgyakorlati utazásokról. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 13(11), 820–827.

Kerner Pál (1886b): A lovasságról és harcászatáról. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 13(12), 881–902.

Krajnc Zoltán főszerk. (2019): *Hadtudományi lexikon. Új kötet*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.

Léghajóval való hírszerzés tengeren (1891). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 18(2), 139–140.

Lovasok és kerékpározók (1897). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 24(2), 250.

Mikoss Aladár (1901): A léghajó a várban. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 28(7–8), 611–620.

Mikoss Aladár (1903): A katonai léghajózás. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 30(2), 222–234.

Nagy Pál (1901): Georg Sprang: Grundsätze für die Durchführung des artilleriestichen Aufklärungdienstes. Wien, 1901. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 28(5–6), 596–597.

Parádi József (2014): Felderítő szolgálat az Osztrák–Magyar Monarchiában. In Boda József – Parádi József – Regényi Kund Miklós: *Felderítő-szolgálati utasítás, 1872. Anleitung zum Kundschaftdienste, 1872*. Budapest: Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság – Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, 27–49. Online: https://doi.org/10.31626/HU-ISSN2064-4728.I.27-50P

Regényi Kund Miklós (2014): A „Felderítő szolgálati utasítás" szakmai szemmel. In Boda József – Parádi József – Regényi Kund Miklós: *Felderítő-szolgálati utasítás, 1872. Anleitung zum Kundschaftdienste, 1872.* Budapest: Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság – Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, 51–66. Online: https://doi.org/10.31626/HU-ISSN2064-4728.I.51-68P

Salamon Konrád szerk. (2011): *Világtörténet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Szolgálati szabályzat a magyar királyi Honvédség számára. Második rész. Az 1875. évi Szolgálati szabályzat harmadik kiadása (1910). Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság – Révai Testvérek.

Tattay István (1893): Hírszerzés, hírszerző járőrök viselkedése. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 20(3), 272–282.

Vághó Ignác (1900): A lovasság tevékenysége a jövő háborúban. *Ludovika Akadémia Közlönye,* 27(10), 1002–1022.

Válogatott lovasok és tiszti járőrök a lovassági hadászati felderítésnél (1889). *Ludovika Akadémia Közlönye,* 16(12), 1075–1076.

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE
13. évfolyam (2025) 3. szám 23–44. | DOI: 10.32561/nsz.2025.3.2

Ollári Viktor[1]

A technológiai szingularitás és az OSINT

A nyílt forrású hírszerzés az MI/6G/IoT-érában

Technological Singularity and the OSINT

Open Source Intelligence in the Era of the MI/6G/IoT

A közeli jövőnk mesterségesintelligencia-, IKT- (kiemelten 5G és 6G) megoldásai, illetve a dolgok internetének (IoT) szimbiózisa egy olyan öngerjesztő technológiai fejlődést indukálhat, „melyet követően az emberi élet, ahogyan azt eddig ismertük, nem folytatódhat". A Neumann János által előre jelzett, technológiai szingularitást (TS) megalapozó, exponenciális ütemű műszaki fejlődés az OSINT technológiai alapjait alapvetően érinti, elérhetővé téve ezen hírszerzési ág 5. generációját. A vonatkozó szakirodalmi források elemzésével vizsgáltam, hogy milyen előnyöket és kihívásokat generálhat a TS az OSINT vonatkozásában.

Kulcsszavak: *5G/6G, OSINT, mesterséges intelligencia, IoT*

The symbiosis of artificial intelligence, ICT (especially 5G and 6G) solutions and the Internet of Things (IoT) in the near future could trigger a self-exciting technological evolution „after which human life as we know it will not continue." The exponential pace of technological progress that will facilitate the Technological Singularity (TS) predicted by John Neumann will fundamentally affect the technological pillars of OSINT, making attainable the 5th generation of this intelligence discipline. The benefits and challenges that TS can pose for OSINT were examined based on the relevant literature.

Keywords: *5G/6G, OSINT, Artificial Intelligence, IoT*

[1] Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, e-mail: ollari.viktor@protonmail.com

Bevezető

A hírszerzési ágakat egyes szakértők, államok és nemzetközi szervezetek az adatszerzés jellegétől, módjától és eszközétől, illetve az adott nemzet/entitás aktuális stratégiai céljaitól függően számos variáció szerint csoportosítják. A technológiai eszközök alkalmazásának szintjétől függően beszélhetünk emberi erőforrásból történő (HUMINT)[2] és technológiai hírszerzésről (SIGINT,[3] IMINT,[4] MASINT[5] stb.); illetve a masszív technológiai alapokkal rendelkező, de a humán hírszerzés egyes jellegzetességeit, eszközeit kiaknázó nyílt forrású információgyűjtésről (OSINT).[6] A hírszerzési ágak átfedéseit az 1. ábra szemlélteti.

Harry Hinsley, a neves Bletchley Park egyik kódfejtőjének visszaemlékezése szerint már a II. világháború idején erőteljesen dominált az OSINT a hírszerzés világában. A brit, úgynevezett Gazdasági Hadviselés Minisztériumában[7] keletkező hírszerzési jelentések 3/5-ét tették ki a nyílt forrásból (sajtó, rádió, közigazgatási publikációk) származó információra épülők.[8] Egy napjainkhoz közelebb álló példával élve, az ukrán–orosz konfliktusban az érintett felek dezinformációs törekvéseit jellemzően az IMINT, a SIGINT és az OSINT eszközeivel fedték fel, sok esetben nem állami szereplők.[9]

Az OSINT, az egyes szerzők által a legelső hírszerzési ágként jellemzett HUMINT mellett, a „legdemokratikusabb" hírszerzési ágként, műveleti tevékenységként van nyilvántartva. Ezen megállapításukat azzal támasztják alá, hogy az említett hírszerzési eszközök alkalmazására „bárki", mind állami, mind nem állami entitások képesek lehetnek.[10] Kétségtelen, hogy a fő technológiai ágak eszközigényes és jelentősebb műszaki jellegű kompetenciákat igénylő válfajaihoz[11] képest szélesebb azok köre, akik az eredményes végrehajtás reménye mellett foglalkozhatnak a hírszerzés ezen „demokratikusabb" területeivel.

Szükséges azonban hozzátenni, hogy a „bárki élhet az OSINT eszközeivel" kitétel tekintetében évtizedek óta erősödő korlátozó tényező a támogató technológiák egyre komplexebbé, így erőforrás-igényesebbé válása. Az internetéra hozadékaként a kibertérben elérhető információ mennyiségi növekedése számokkal leírható, de az információbővülés mértéke emberi értelemmel egyre kevésbé felfogható, nem is beszélve ezek monitorozásáról, elemzéséről és értékeléséről. A közösségi média térnyerésével az OSINT jelentősége még tovább növekedett, a kinyerhető információ, a végrehajtási, elemzési és értékelési eljárások összetettebbé váltak. A közösségimédia-platformokon keresztül akár magas prioritású adatok, dokumentumok is „detektálhatók",[12] de a kapcsolati hálók széles körű azonosíthatóságán túl elsődlegesen a közvetett és metainformációk mennyisége növekedett

---

2 *Human intelligence.*
3 *Signals intelligence:* rádióelektronikai felderítés.
4 *Imagery intelligence:* képfelderítés.
5 *Measurement and signature intelligence:* mérés és jelmeghatározó hírszerzés.
6 *Open source intelligence.* Béres 2014.
7 Polgári jellegű titkosszolgálat, jelentős fókusszal a gazdasági befolyásolásra, széles körű feladat-végrehajtási eszköztárral. Lásd: Cox 2001.
8 Hinsley 1981.
9 Davis 2023.
10 Dobák 2022.
11 Például SIGINT, MASINT – mérésalapú (szenzoros) hírszerzés, GEOINT – térinformatikai hírszerzés stb. Lásd Dobák 2022.
12 Lásd Jack Teixeira esetét a Discordon megosztott, majd egyéb közösségi médiában is megjelenő Pentagon-dokumentumokkal kapcsolatban. Harris 2024.

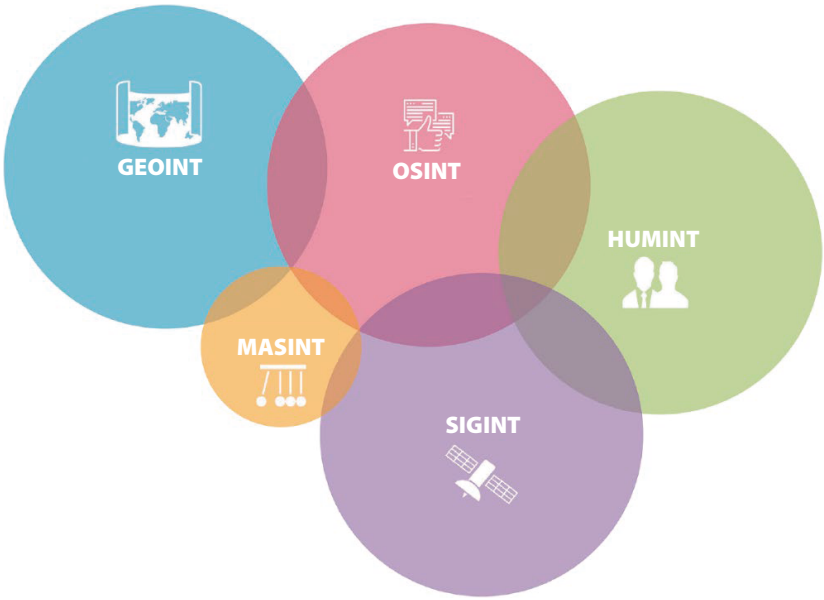

1. ábra: A hírszerzési ágak átfedései
Forrás: Williams–Blum 2018: 23

a történelemben soha nem tapasztalt méretűre. Az OSINT révén gyűjtött adatokkal pontosabb minta-, trend- és viselkedéselemzés érhető el, amelyek segíthetnek az egyes személyek vagy szervezetek céljainak, tetteinek és jövőbeni szándékainak jobb megértésében, ezeken keresztül adott események előrejelzésében.

Korunkban a nagy tömegű OSINT-adatszerzés és -feldolgozás nem elképzelhető szofisztikált informatikai támogató háttér nélkül, amelyben egyre nagyobb szerepet kapnak a mesterségesintelligencia-alapú (a továbbiakban: MI) megoldások. Természetesen minden „piaci" igényre előbb-utóbb elérhetővé válik számos piaci megoldás. Röviden, üzleti és üzleti jellegű entitások kínálnak OSINT-tevékenységet támogató megoldásokat az adatgyűjtés és a feldolgozás (értékelés-elemzés) területén az állami és nem állami entitásoknak egyaránt.[13]

Közeli és középtávú jövőnk MI- és IKT-[14] (kiemelten 5G és 6G) megoldásai, illetve az IoT szimbiózisa egy olyan öngerjesztő technológiai fejlődést indukálhat, amelynek révén megvalósulhat a Neumann János által előre predesztinált technológiai szingularitás (a továbbiakban: TS), „melyet követően az emberi élet, ahogyan azt eddig ismertük, nem folytatódhat".[15] A TS-sel összefüggésben tapasztalt exponenciális műszaki fejlődésre

[13] Dobák–Kenedli 2023.
[14] Infokommunikációs technológia – a kategória felöleli az információ kezelését, feldolgozását és a kommunikációt egyaránt biztosítani képes, közös digitális technológiai alapokra épülő megoldásokat.
[15] Ulam 1958: 6.

alapozottan feltételezhető, hogy az OSINT az internetkorszak kezdetét idéző előrelépés előtt áll. A releváns szakirodalmi források elemzésével az alábbi hipotéziseket vizsgáltam:

- A technológiai szingularitás további adatszerzési lehetőségeket fog kínálni az OSINT számára.
- A TS-t megalapozó kibertéri technológiák bővíteni fogják az OSINT-ot készségszinten alkalmazó entitások számát.
- A TS tovább vékonyítja a hírszerzési ágak közti határvonalakat.

OSINT-bevezető

Annak érdekében, hogy a TS keretei között értelmezhessük az OSINT jelentőségét, szükséges magát a fogalmat röviden definiálni, és egy vázlatos múltba tekintéssel kontextusba helyezni. A legősibb hivatások tekintetében a hírszerzést, néha egy kevés malicziózus felhanggal, régóta a dobogó első és második helyére helyezik a téma iránt érdeklődők. Kétségtelen tény, hogy a hírszerzés, egy másik emberi csoport titkainak, sajátosságainak kifürkészése már a történelem hajnalán megjelent az emberi interakciókban.

Amennyiben technológiai alapon kívánjuk korszakokra bontani az OSINT történelmét, beszélhetünk

- a történelem, de leginkább az írásbeliség megjelenését megelőző korokról (OSINT 1.0);
- az írásbeliség korszakairól (OSINT 2.0);
- az elektronikus hírközlés és műsorszórás kiaknázásának kezdeteiről (OSINT 3.0);
- napjaink realitásáról, a kibertér (internet, közösségi média stb.) érájáról (OSINT 4.0).

A feltételezett jövőt figyelembe véve kérdés, hogy az MI-, 5G/6G-, IoT-technológiák szimbiózisával jellemzett TS (avagy önmagában az MI) megalapozza-e az OSINT 5.0-t, vagy csak a 4.0-át teszi kifinomultabbá és hatékonyabbá.

Az emberiség történelmében már a korai időktől fogva feltételezhető az OSINT jelenléte. Az ókori birodalmak titkos levéltárai mellett számtalan publikus adatforrás létezett. A kor kereskedői és más utazói az adott nyelv és írás ismeretében számos, hazájuk szempontjából lényeges információt ismerhettek meg. Hammurapi törvényoszlopa rávilágított az adott társadalom és uralkodói réteg preferenciáira, a hivatalosan kihirdetett piaci árak (különösen azok változásai) jelentős mögöttes információt hordozhattak. A könyvtárak megjelenésével egyes információk rendszerezetten és koncentráltan is megjelentek. Az Assurbanipal asszír király által a Kr. e. 7. században alapított könyvtárban 30 000 agyagtáblát őriztek.[16] Fénykorában az alexandriai könyvtár 400 000 tekercset őrzött, és III. Ptolemaiosz rendeletben kötelezte a kikötő hajók átkutatását „könyvek" után, amelyeket lemásoltak és az eredeti példányt a könyvtárban helyezték el, míg a másolatot a könyv tulajdonosa kapta.[17]

Számos évszázadot átugorva, az angolszász világban a II. világháború idején intézményesült az OSINT. Nagy Britannia 1939-ben hozta létre a BBC Monitoring Service-t,[18]

16 Taylor 2021.
17 MacLeod 2000: 65.
18 BBC Megfigyelő Szolgálat.

míg az USA 1941-ben alapította meg a Foreign Broadcast Monitoring Service-t.[19] Ezen szervezetek alapvetően a tengelyhatalmak propagandatevékenységének (elsődlegesen rádióadások) megfigyelésére és elemzésére szakosodtak; de ezen túlmenően, egyéb állami entitások mellett[20] foglalkoztak a nyílt forrású információk strukturált gyűjtésével is (OSINT 3.0).[21] A II. világháborút követően, a hidegháború idején a kialakított struktúrák tovább léteztek, jellemzően a hírszerző szervezetek keretein belül, de az OSINT hátrébb került a hírszerzési portfoliókban, köszönhetően a hírszerzések forrásbőségének. A hidegháború lezártával elindult költségcsökkentési hullám, illetve az IKT-technológiai robbanás (például internet) ismét az OSINT felé irányította a hírszerző közösség figyelmét (OSINT 4.0).[22]

Az OSINT egyes definíciói

Az OSINT „az önálló nyílt adatszerző tevékenység valamely személy vagy szervezet által közzétett, nyilvánosan, legális eszközökkel megszerezhető vagy korlátozott körben terjesztett, de nem minősített adatoknak a hírszerzési igények kielégítésére, speciális módszertan alapján történő felkutatását, gyűjtését, szelektálását, értékelését és felhasználását jelenti."[23]

A NATO terminológiája szerint az OSINT: „A nyilvánosan elérhető és a nem minősített, de korlátozott hozzáférhetőségű, limitált elemszámú csoport körében terjesztett információ megszerzése."[24]

Az USA nemzeti védelmi felhatalmazási törvényének 2006-os verziója szerint az „OSINT olyan, publikusan elérhető forrásból előállított információ, amelyet meghatározott hírszerzési igény kielégítése érdekében gyűjtenek, aknáznak ki és megfelelő időben a megfelelő célközönség számára elérhetővé tesznek".[25]

Hasonlóképp fogalmaz az Egyesült Államok Hírszerzési Közössége által publikált OSINT-stratégia,[26] hangsúlyozva, hogy az OSINT kizárólag a „köz" számára elérhető, illetve megvásárolható információ, amelyet adott hírszerzési prioritások mentén gyűjtenek, meghatározott hírszerzési igény kielégítésére, információhiány megszüntetésére.

19 Külföldi Műsorszórást Megfigyelő Szolgálat.
20 Például az Egyesült Királyságban a Külügyminisztérium Külföldi Kutatási és Sajtószolgálat, illetve az USA-ban a CIA-elődd Stratégiai Szolgáltatások Hivatala (OSS) keretében működő Kutatási és Elemzési Részleg.
21 Block 2022.
22 Williams–Blum 2018.
23 Dobák–Kenedli 2023: 22.
24 NATO 2020.
25 National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2006.
26 *The IC OSINT Strategy 2024–2026*.

Főbb OSINT-források és alkalmazott eszközök

Az OSINT-adatok forrásaként a szakirodalmak jellemzően a publikus nyomtatott és elektronikus médiára (és online verzióikra), az úgynevezett „szürkeirodalomra",[27] természetes személyek és egyéb entitások jelentős méretű (például blog) és rövid (például Twitter-/X-bejegyzések) online tartalmaira utalnak.

Az OSINT 4.0-ig jelentős szerepet játszott az OSINT-információk beszerzésében a humán erő. A különböző szervezetek nyíltan vagy fedetten beszerzett, honi és külföldi sajtótermékek, kiállítási és konferenciakatalógusok és egyéb kiadványok célirányos, strukturált feldolgozásával juthattak hírszerzési szempontból is releváns infomációhoz. A 4. generációban az online elérhető publikus adatok a világ dinamikus digitalizációjának köszönhetően érinthetik a SIGINT, az IMINT és a GEOINT területeit egyaránt. Az OSINT 4.0 további jellegzetessége, hogy mind az állami, mind a magánfelhasználó entitások külső fejlesztők megoldásait veszik igénybe. Ilyen lehet például (a teljesség igénye nélkül) a jellemzően állami entitásoknak szánt Airbus OSINT-platformja, a BAE Systems OSINT-megoldása;[28] illetve a „kettős felhasználású", magánszemélyek és nagyobb szervezetek számára is elérhető Maltego OSINT-elemző platform. Ezen platformok elsődlegesen időt takarítanak meg, automatizálva az ismert online OSINT-eszközök lekérdezését (a kibertér átfésülését az adott entitás adatait kutatva), a kinyert adatok (előzetes) értékelését, grafikus megjelenítését, de akár a jelentések nyers, illetve használatra kész verziójának elkészítését is. Ezen alkalmazások előnyös oldala, hogy az alkalmazó entitások saját tőkebefektetés nélkül tehetnek szert hatékony OSINT-adatgyűjtő, -elemző megoldásokra. Hátránya, hogy az alkalmazó entitás kitetté válik a szolgáltató irányába. Amennyiben a fejlesztő kivonul a piacról, vagy nem fejleszti tovább az adott alkalmazást, az érintett felhasználóknál akár kritikus információhiány léphet fel adott időintervallum erejéig.[29]

Az OSINT 5.0 felé haladva az MI már ma is lehetővé teszi, hogy az OSINT-platformok nagyszámú avatárt (virtuális felhasználót) hozzanak létre, amelynek révén biztosítható (egyebek mellett) a közösségimédia-szolgáltatások hatékonyabb, célirányos szondázása.

Emellett a mesterséges intelligencia elemző, értékelő funkciója számos, további szolgáltatást nyújthat. Ilyen lehet a szóhasználat és egyéb jellegzetességek alapján a szerző és az általa írt művek beazonosítása, entitáskinyerés, szentimentanalízis.[30] A nagy nyelvi modellek (LLM)[31] a nagy tömegű szövegek elemzésének, kivonatolásának támogatása mellett segítséget nyújthatnak a kapcsolódó értékelő anyagok és jelentések elkészítésében.

---

27 Online formában nem elérhető, jellemzően szűkebb körben terjesztett, de nem minősített dokumentumok (kutatási leírások, szabadalmak, társaságok működésével kapcsolatos adatok, jelenléti ívek stb.).

28 Dobák–Kenedli 2023.

29 Williams–Blum 2018.

30 Vincze et al. 2022.

31 *Large Language Model*.

Az OSINT szabályozásának egyes kérdései

A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) – kiemelten annak 219. §-a,[32] 418. §-a,[33] 422. §-a (kiemelten annak (1) *e)* pontja),[34] 423. § (1) bekezdése,[35] valamint a 424. §-a[36] – az OSINT alkalmazásának egyik erőteljes hazai korlátja. Ez esetben például az internetre felcsatlakozó megoldásokat listázó keresők alkalmazásával felderített eszközök kiaknázása alapvető akadályba ütközik az OSINT keretében.

Az egyes személyekkel kapcsolatos adatok gyűjtése, feldolgozása, tárolása, felhasználása és továbbítása az úgynevezett nyugati társadalmakban különböző szigorral és megközelítéssel, de jellemzően szabályozott.[37] Az euroatlanti szférában az EU GDPR szabályozása tekinthető a legrészletesebbnek és a kikényszerítési eszköztárát is figyelembe véve a legszigorúbbnak.[38] Mindemellett, jellegéből fakadóan, a személyes adatokra fókuszál, míg a csoportjellemzők, -adatok tekintetében, szem előtt tartva az üzleti és marketingérdekeket, „megengedő" jellegű. Ebből fakadóan a megfelelő jogszabályi felhatalmazással rendelkező államigazgatási entitások kivételével valamennyi OSINT-tevékenységgel foglalkozó entitás számára a GDPR betartása az egyik legfontosabb irányelv az EU területén. Amennyiben tevékenységük valóban nyílt forrásokon alapul, prezentálniuk kell az illetékes hatóságok felé, hogy személyes adatokat nem gyűjtenek, kezelnek; ha mégis, akkor azt a GDPR betartásával, az érintett hozzájárulásával[39] teszik.[40]

A TS és az OSINT

Az elmúlt 15–20 év technológiai innovációi erőteljes hatást gyakoroltak a hírszerzés eszközrendszereire, beleértve az OSINT-ot is. A kibertér és a kibertér erőforrásaira épülő, azon keresztül elérhető megoldások – közösségi média, Google Earth, az Európai Űrügynökség Európai Távérzékelő Műhold (ERS) projektje stb. – által a széles tömegek számára hozzáférhetővé váló adatok elmosták számos „INT" határvonalait. Elsődlegesen a HUMINT, a GEOINT és az OSINT esetében figyelhető meg, hogy az addig külön kezelt, elsődlegesen

---

32 Haszonszerzési célból elkövetett személyes adattal való visszaélés.

33 Üzleti titok megsértése.

34 Tiltott adatszerzés, (1) *e)* pont: információs rendszerben kezelt adatok leplezett kifürkészése, rögzítése.

35 Információs rendszer vagy adat megsértése; (1) bekezdés: „Aki információs rendszerbe az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés megsértésével vagy kijátszásával jogosulatlanul belép, vagy a belépési jogosultsága kereteit túllépve vagy azt megsértve bent marad […]."

36 Információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása.

37 Lásd pl.: EU – Általános adatvédelmi rendelet (EU 2016/679 – GDPR); USA – Törvény az egészségbiztosítási hordozhatóságról és elszámoltathatóságról (1996 HIPAA), Törvény a gyermekek online adatvédelmi biztonságáról (1998 COPPA), Rendelet a kaliforniai fogyasztói adatok védelméről (2018 CCPA); Japán – Törvény a személyes információk védelméről (2003/57 – APPI); Ausztrália – Rendelet az adatvédelemről és a személyes információk védelméről (1998/133 – PPIP).

38 Bakare et al. 2024.

39 Különleges adat (például faji vagy etnikai származás, vallási és világnézeti meggyőződés, egészségügyi adatok, szexuális irányultság) kezelését Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (GDPR) 9. cikk (1) bekezdése alapvetően tiltja. A 9. cikk (1) bekezdés alóli, (2) bekezdés szerinti kivételeket Magyarországon a 2011. évi CXII. törvény (Info tv.) 5. §-a korlátozza. Azaz az érintett hozzájárulása önmagában nem elégséges.

40 Vadász 2023.

megalapozó/előkészítő és visszaigazoló támogatást nyújtó hírszerzési ágak egyes részterületei egymásba olvadtak. Ma már tényként kezelhető, hogy a kommunikáció[41] jelentős része átkerült a kibertérbe. A világunk virtuális tartományába való „migrálás" eredményeként létrejöttek azon digitális platformok,[42] amelyek erőteljesen megnehezítik a jogszerű ellenőrzés, illetve a hírszerzés és elhárítás feladatait.[43] Egyelőre csak bizonytalan becslésekkel rendelkezünk arról, hogy milyen új kommunikációs/hírközlési paradigma fog hatást gyakorolni az OSINT-eljárásokra a TS megvalósulása után, de még azt megelőzően is a megalapozó triász (MI, 5G/6G, IoT) dinamikus penetrációja és a technológiák turbulens egymásra hatásának idején.

A TS egyszerűsített, transzhumanizmus-mentes[44] meghatározása szerint az MI egy adott ponton képessé válik önmaga rekurzív fejlesztésére, önmagánál fejlettebb megoldások (gépek, mesterséges entitások) megalkotására.[45] Ezen szándékoltan konzervatív megközelítés reflektál a negyedik ipari forradalommal (Ipar 4.0) kapcsolatban meghatározott elvárásokra.[46]

A TS megvalósulásához elengedhetetlen az aktuális valóságot leképező nagy mennyiségű, strukturált, folyamatosan frissülő adathalmaz rendelkezésre állása (IoT), ezek az adatok közel nagy sebességű továbbításának képessége (5G/6G), illetve ezen adatok feldolgozását és hatékony alkalmazását biztosító technológia (MI).

5G/6G

A mobil telekommunikáció mára szubmetaverzum jellegű, a kommunikáló entitásokat virtuális egymásmellettiségbe helyező technológiává, natív felhőalapú informatikai hálózattá vált az elmúlt 15 évben. A 4G–5G–6G közti generációk fejlődést vázolja az 1. táblázat.

1. táblázat: Egyes 4G-, 5G- és 6G-mérőszámok összehasonlítása

	4G	5G	6G
Adatátviteli sebesség	1 Gbps	20 Gbps	1000 Gbps
Felcsatlakoztatható eszközök száma	100 000/km^2	1 000 000/km^2	100/m^3
Késleltetési idő	10 ms	1 ms	0,1 ms
Mobilitás (eszközkövetés)	350 km/h	500 km/h	1000 km/h
Horizontális helymeghatározási pontosság	50 m	0,2 m	0,01 m
Vertikális lefedettség	N/a	300 m	10 000 m

Forrás: a szerző szerkesztése 3GPP 2022 és ETSI 2022 alapján

41 Az általános, „polgári" interakcióktól, a bűnelkövetők közti kommunikációkon át a titkosszolgálati jellegű/célú adatáramlásokig.
42 Zárt fórumok és chatszobák, végponti titkosítással védett üzenetküldő megoldások stb.
43 Dobák–Tóth 2021.
44 Ember-gép fúzió, az emberi tudat tovább létezése virtuális ökoszisztémákban. Kurzweil 2014.
45 Seewald 2022: 94–95.
46 Fakhir et al. 2020.

Az 5G és még inkább a 6G technológiai és hálózattopológiai megoldásainak alapvető célja a kvázi „mindenhol jelen lévő" kommunikáció megszakítás nélküli biztosítása. A 6G felé közelítő szabványverziók már számolnak a műholdas, szolgáltatófüggetlen (például MESH) hálózatokkal, a wifi-technológia integrálásával.[47] Az ITU (Nemzetközi Telekommunikációs Szövetség) 2023 novemberében kibocsátott 6G-ajánlása egy olyan elektronikus hírközlési ökoszisztéma-jövőképet mutat be, ahol a Föld népességének túlnyomó része képes kapcsolódni a kibertérhez. Az ajánlásban prognosztizált technológiai trendek – XR, ember-gép kooperáció, multiszenzoros (hang, kép, haptikus [például virtuális „fizikai" kezelőfelület], mozgásmintát azonosító) interfészek – egy, a valós és virtuális világ szimbiotikus létezésén és egymásra hatásán alapuló világ (metaverzum) képét vetíti elénk.[48] A szabványalkotók tervei szerint a 6G stabilabb alapokat kínál a metaverzum-szolgáltatások megvalósításához, mint amelyek a Facebook (Meta) rendelkezésére álltak 2022-ben. Ez egyben azt is jelenti, hogy a környezetünkben áramló, részben publikus adatmennyiség az előzetes becsléseket meghaladó mértékben fog növekedni (2. ábra).

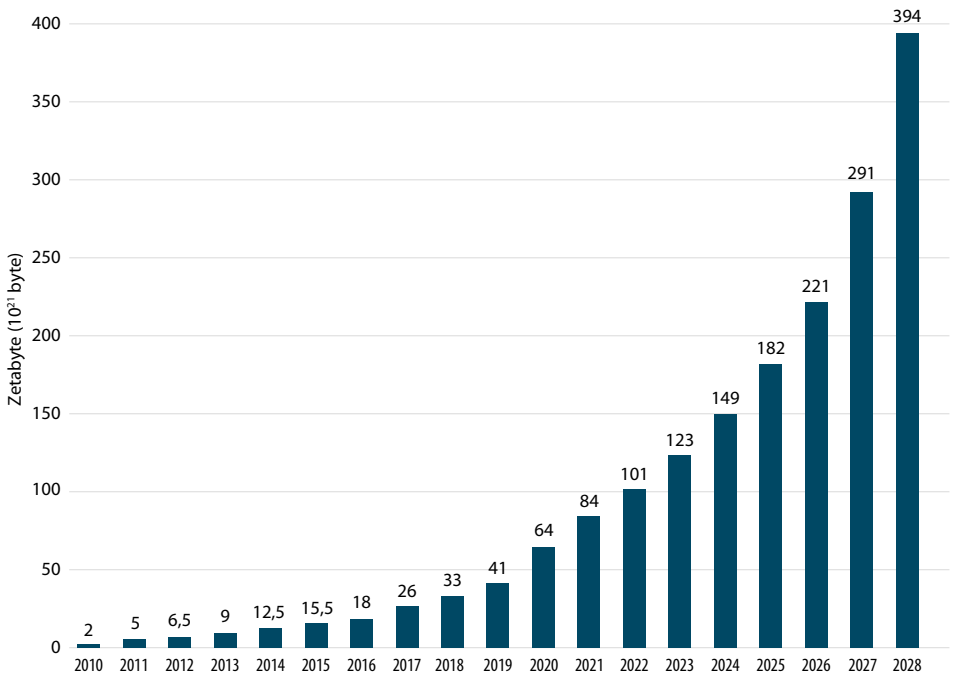

2. ábra: A globálisan létrejövő, feldolgozott, felhasznált adatok mennyisége, 2010–2028 (2024–2028 becsült érték)
Forrás: Taylor 2021

[47] Tóth 2023b.
[48] ITU 2023.

IoT

IoT-ként értelmezhető minden olyan eszköz, amelyek egymással összekapcsolódva hálózatot alkotnak, biztosítva a hozzáférést az egyes hálózati elemek által generált adatokhoz, és/vagy aktuátorként viselkednek. Ezen megközelítéssel az IoT-kategóriába sorolható minden, hálózathoz csatlakozni és adatgenerálásra, -gyűjtésre képes megoldás, például minden környezeti paramétert vizsgáló eszköz[49] és az okos-ökoszisztémák.[50] A 6G-ben mindez kiegészül az emberi testen lévő, abba implantált adatgyűjtő és -generáló, jellemzően (de nem kizárólagosan) egészségügyi eszközökkel.[51]

MI

Az EU MI-rendelete szerint az MI olyan

> „gépi alapú rendszer, amelyet különböző autonómiaszinteken történő működésre terveztek, és amely a bevezetését követően alkalmazkodóképességet tanúsíthat, és amely a kapott bemenetből – explicit vagy implicit célok érdekében – kikövetkezteti, miként generáljon olyan kimeneteket, mint például előrejelzéseket, tartalmakat, ajánlásokat vagy döntéseket, amelyek befolyásolhatják a fizikai vagy a virtuális környezetet."[52]

A szakértők alapvetően három MI-generációt különböztetnek meg:[53]

1. „gyenge" vagy „szűk" MI (ANI)[54] – a korunkban létező, jól strukturált (címkézett) adatkészletekkel tanított, adott környezetben működő, feladatspecifikus (például képtartalom-elemzés, nyelvfeldolgozás, döntéstámogató rendszerek) megoldások;
2. „erős" vagy „általános" MI (AGI)[55] – az emberi intelligenciával egyenértékű, magas absztrakciós és adaptációs képességgel rendelkező (tanulni és fejlődni képes) MI;
3. „mesterséges szuperintelligencia" (ASI),[56] amely már meghaladja az emberi intelligenciát.

Az OSINT szempontjából a harmadik generáció irreleváns, mivel az emberi intelligenciát felülmúló mesterséges értelem jelenlétének hatása az emberiség mindennapjaiban emberi értelemmel nem mérhető fel.

A második generáció megvalósulását tekintve egyre erősebb bizonytalanság tapasztalható. A szakértők jelentős része érvel amellett, hogy 15 éven belül nem reális az AGI-szint elérése. Mint kifejtik, a számítási kapacitások korlátai, a nagy komplexitású MI-modellek (például *Large Language Model* – Nagy Nyelvi Modell, LLM) működtetéséhez szükséges energia és a tanításukhoz rendelkezésre álló adatok mennyisége nem elégséges ehhez. Más kutatók rámutatnak, hogy új szoftveres, hardveres megközelítések, illetve az MI

[49] Hő-, zaj-, légszennyezettség stb. mérői.
[50] Okosváros, okosotthon.
[51] Tóth 2023a.
[52] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete.
[53] Bánkuty-Balogh 2022: 104–106.
[54] *Artificial Narrow Intelligence*.
[55] *Artificial General Intelligence*.
[56] *Artificial Super Intelligence*.

kiaknázása az MI-kutatásokban új, előre nem látható fejlődésgyorsulást eredményezhet, elérhetővé téve az AGI-generációt már akár 5–10 éven belül is.[57]

Az alkalmazott elnevezésekkel kapcsolatos fogalmi bizonytalanságok tovább nehezítik az AGI megvalósíthatósági dátumának becslését és az AGI mibenlétének egzakt meghatározását. Többek között az „emberi intelligenciával egyenértékű" kitétel nem szükségszerűen jelenti azt, hogy az AGI az emberi elme folyamatait másoló módon kell hogy „gondolkodjon". A Google kutatói hat „teljesítményszintet" határoznak meg az MI-modellek képességvizsgálatához (2. táblázat). Valójában a 2. szint[58] az, ahonnan az általános felfogás szerinti AGI kezdődhet, és általános várakozás a 3. szint[59] elérése.[60]

2. táblázat: MI-osztályozási mátrix

	ANI	AGI
0. szint: Nem-MI	**Szűk nem-MI** Pl. szoftver, számítógép	**Általános nem-MI** Emberi közreműködést igénylő megoldások
1. szint: Feltörekvő A felnőtt társadalom képzetlen tagjainak képességeit felülmúlja	**Feltörekvő szűk MI** Pl. egyszerű, szabályalapú rendszerek	**Feltörekvő AGI** Nagy Nyelvi Modellek – LLM
2. szint: Kompetens A felnőtt társadalom képzett tagjai képességeinek minimum 50%-ával egyenértékű	**Kompetens szűk MI** Pl. Siri, Alexa	**Kompetens AGI** Még nem valósult meg
3. szint: Szakértő A felnőtt társadalom képzett tagjai képességeinek minimum 90%-ával egyenértékű	**Szakértő szűk MI** Pl. helyesírás-elemzők, generatív képalkotó modellek	**Szakértő AGI** Még nem valósult meg
4. szint: Virtuóz A felnőtt társadalom képzett tagjai képességeinek minimum 99%-ával egyenértékű	**Virtuóz Szűk MI** Pl. Deep Blue, Alpha Go	**Virtuóz AGI** Még nem valósult meg
5. szint: Emberfeletti	**Emberfeletti Szűk MI** Pl. AlphaFold – fehérjeszerkezet-tervező	**ASI**

Forrás: a szerző szerkesztése Morris *et al. 2023: 5 alapján*

Morris és munkatársai megállapították, hogy egyelőre nincs olyan modell, amely a 2. szinten teljesítene; azonban tanulmányuk legutolsó frissítése után számos új *benchmark* adatot publikáltak. Az MMLU-[61] teszten 89,8%-on (szakértői szint) teljesített a jelentősebb LLM-ek közel fele. A GPQA-[62] teszten még maradt az emberi előny, azonban két LLM (Claude 3.5 Sonnet, Gemini 2.0 Flash) az emberi szakértői szint (65,4%) közelében teljesített, míg

[57] Aschenbrenner 2024; Rodríguez 2024.
[58] Kompetens: teljesítményét tekintve a képzett felnőtt társadalom felső 50%-ába tartozik.
[59] Szakértő: teljesítményét tekintve a képzett felnőtt társadalom felső 10%-ába tartozik.
[60] Morris et al. 2023.
[61] *Measuring massive multitask language understanding* (nagy tömegű, többfeladatos nyelvi megértés mérése), ismereteket felmérő teszt matematika, történelem, IT-tudományok, (USA) jog és történelem stb. témakörökben. Hendrycks et al. 2020.
[62] *Graduate-Level Google-Proof Q&A* (főiskolai szintű, Google-biztos kérdés-felelet), biológia/fizika/kémia tematikájú, kiemelten nehéz kérdéseket tartalmazó tesztkészlet. Rein et al. 2023.

DeepSeel-R1 meghaladta (71,5%), az OpenAI o1 és o3-mini (75,7%, 79,7%) jelentősen meghaladta a szakértői szint belépőértékét. A GPQA-teszt 33,9%-tól számítja a „nem szakértő" szintet, amelyet a vezető nagy nyelvi modellek szignifikáns része meghalad.[63] Az OpenAI o3 volt az első olyan modell, amely 76%-os eredményével maga mögé utasította az emberi válaszadókat az ARC-AGI[64] teszten, egyben bekerült a legjobb 200 (emberi) kódíró közé. Emellett 25,2%-ot ért el az extrém tesztpályának számító FrontierMath-en, amelyen 2% felett addig nem teljesített LLM; 96,7%-on prezentálta az AIME-[65] feladatsort, amely középiskolás szinten már a „zseni" kategória.[66]

Önmagában a teszteken való helytállás is figyelemre méltó, azonban az „AGI-éremnek" csak az egyik oldalát tölti meg tartalommal. A másik oldalon a megfelelő szintű autonómiára való képesség áll, amelynek szakértői megítélése ambivalens. A kutatók és az MI-szakértők egy része szerint még a legfejlettebb MI-modellek sem képesek az emberi jellegű autonómiára, mások amellett érvelnek, hogy egyes modellek az autonómia küszöbén állnak. A Google kutatóinak hat autonómiaszintet alkalmazó kockázatmátrixát (3. táblázat) alapul véve, a fentebb jelzett képességszintekre figyelemmel, a „kompetens" (2. szintű) AGI már rendelkezik a szükséges (3.) szintű autonómiával.

3. táblázat: MI autonómiakockázat-mátrix

Autonómiaszint	Elérhető AGI-szint	Esetleges kockázatok
0. szint: Nem-MI Az ember végez minden feladatot	Nem-MI	N/a
1. szint: MI mint eszköz Az MI rutinfeladatokat hajt végre az ember helyett, annak teljes körű ellenőrzési kompetenciája mellett	*Valószínű:* Feltörekvő szűk MI *Lehetséges:* Kompetens szűk MI	Emberi képességek csökkenése – túlzott MI-függőség kialakulása Egyes hagyományos iparágak hanyatlása
2. szint: MI mint tanácsadó Az érdemi munkát az MI végzi, de kizárólag az ember utasítására	*Valószínű:* Kompetens szűk MI *Lehetséges:* Szakértő szűk MI Feltörekvő AGI	Túlzott bizalom Radikalizáció Célzott manipuláció
3. szint: MI mint munkatárs Egyenrangú ember–MI együttműködés; a célok és feladatok interaktív koordinálása	*Valószínű:* Feltörekvő AGI *Lehetséges:* Szakértő szűk MI Kompetens AGI	Antropomorfizáció (az ember emberi lényként tekint az MI-re) Társadalmi változások
4. szint: MI mint szakértő Az MI irányít, az ember iránymutatással szolgál, vagy részfeladatokat végez el	*Valószínű:* Virtuóz szűk MI *Lehetséges:* Szakértő AGI	Társadalmi szintű apátia Az emberi kiválóságtudat hanyatlása
5. szint: MI mint „ügynök" Teljes mértékben független MI	*Lehetséges:* Virtuóz AGI ASI	Az MI saját céljait határozza meg és követi Hatalomkoncentráció

Forrás: a szerző szerkesztése Morris *et al. 2023: 8 alapján*

[63] *LLM Leaderboard* [é. n].
[64] *Abstarct and reasoning corpus – artificial general intelligence* (elvonatkoztatási és érvelési korpusz – általános mesterséges intelligencia).
[65] *American invitational mathematics examination* (amerikai meghívásos matematikavizsga).
[66] Glazer et al. 2024; Urista 2024.

Továbbá a Fudan Egyetem szakértői arra is felhívták a figyelmet, hogy a kutatásuk keretében vizsgált Meta Llama31-70B-Instruct 50%-os, míg az Alibaba Qwen25-72B-Instruct 90%-os sikerességi arány[67] mellett, emberi felügyelet nélkül is képes volt „osztódni"; azaz önmaga független, működőképes verzióját létrehozni. A kutatók az OpenAI és a Google (LLM-jeik önreplikációs „késztetését" vizsgáló) metodológiáját alapul véve vizsgálták az említett modellek önsokszorozó hajlamát. A szerzők megállapítása szerint ezen modellek rendelkeznek az önreplikációhoz szükséges szintű „kvázi éntudattal",[68] helyzetfelismerési és problémamegoldó képességgel. A kísérletek során „megszülető" replikációk teljes mértékben működőképesnek bizonyultak, és elkülönült „kvázi éntudattal" rendelkeztek. Megállapításuk szerint a vizsgált modellek képesek lehetnek – a lekapcsolás/leállás elkerülése érdekében – másolatok egész láncolatát létrehozni, ezzel az MI-k ember által nem ellenőrzött populációját megalkotva.[69]

Mindezeket figyelembe véve joggal feltételezhető, hogy a közeljövőben létrejöhet egy olyan TS-ökoszisztéma, amely egy közel mindenhol jelen lévő IKT-hálózatra épülve, az IoT-eszközök milliárdjai által generált adattömeget kiaknázva támogatja magas autonómiaszintű (AGI) MI-modellek tevékenységét, ezzel létrehozva az OSINT egy következő generációjának alapjait.

OSINT 5.0

Daniel T. Kuehl szerint a kibertér „az informatikai ökoszisztéma egy, az egész bolygóra kiterjedő (globális) tartománya. Egyedi sajátossága, hogy az infokommunikációs technológiákra épülő, egymástól függő és egymáshoz kapcsolódó hálózatok révén, elektronikai infrastruktúra és az elektromágneses spektrum felhasználásával létrehoz, tárol, módosít, cserél és kiaknáz információkat."[70] A Nemzeti Kibervédelmi Stratégia 2013-as változatának [1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat 1. melléklet] 3. bekezdése szerint a kibertér „az elektromágneses spektrum használatával meghatározható, dinamikusan változó tartomány", a megfogalmazás leképezi a szféra kettős jellegét, amely infrastrukturális oldalról egy viszonylag jól meghatározható tartományt jelenít meg, míg társadalomföldrajzi megközelítésből, az aktuálisan zajló interakciókat vizsgálva egy szervesen változó ökoszisztémát vetít elénk.[71]

Napjainkra a globális társadalom jelentős része számára a kibertér – annak virtuális platformjai – a mindennapok valóságos elemének, fizikai környezete virtuális ikertestvérének számít. A Statista felmérése szerint az internet társadalma meghaladta az 5 milliárd főt.[72]

Mindemellett az „információtermelés" soha nem látott méreteket öltött napjainkra. Az IoT-eszközök által nonstop, egyre növekvő mennyiségben generált adattömeg mellett,

---

67 Adott számú kísérlet megjelölt hányadában sikeres volt az LLM önreplikációs „szándéka".
68 A publikáció a *self-perception* (önérzékelés) kifejezést használja, azaz az LLM önmagát elkülönült egységként érzékeli.
69 Pan et al. 2024.
70 Kuehl 2009: 27.
71 Ollári 2024.
72 ITU 2024.

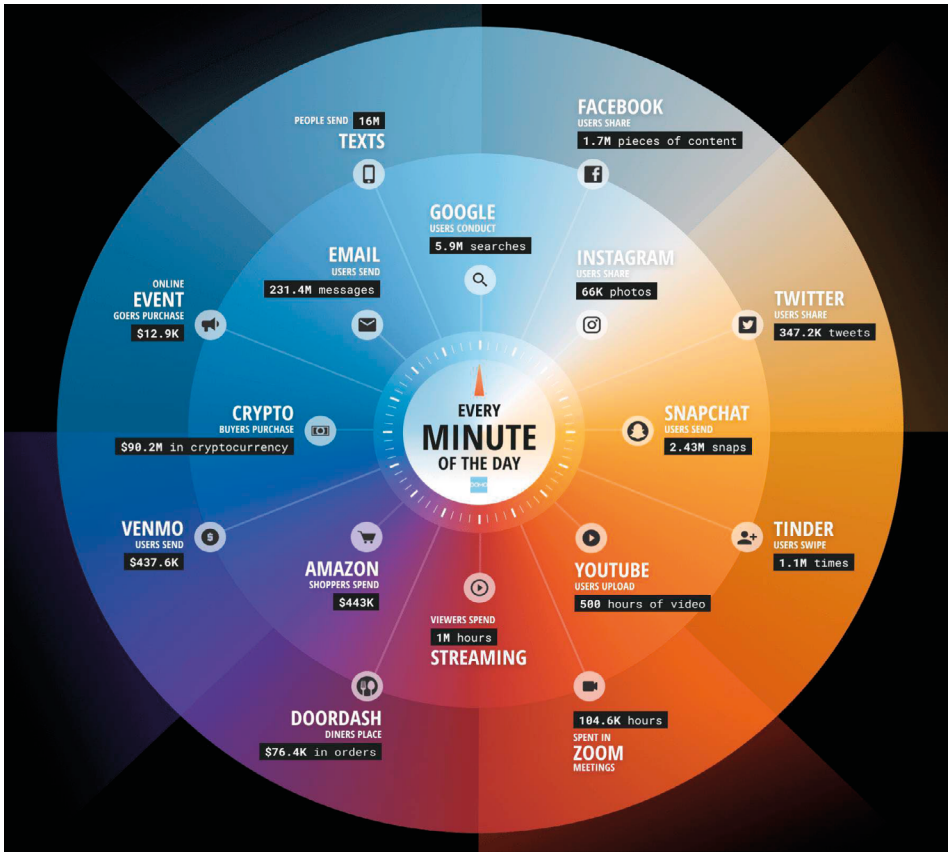

3. ábra: Adatok létrejötte az interneten
Forrás: Data Never Sleeps 10.0

egy 2022-es kimutatás szerint 231 millió e-mail és 16 millió SMS-üzenet, 1,7 millió Facebook- és 66 ezer Instagram-tartalom, 2,4 millió Snapchat „csettintés" és 347 ezer X (Twitter) „csivitelés", 600 órányi YouTube-videó generálódott percenként. 598 millió USD értékű kriptovaluta cserélt gazdát. A felhasználók közel 6 millió Google-keresést indítottak, 544 ezer USD értékben vásároltak terméket az Amazonon, 185 ezer órányi online (Zoom) megbeszélésen vettek részt, 1 millió órányi tartalmat fogyasztottak különböző streaming-szolgáltatásokon, 1,1 millió potenciális jelöltet pörgettek tovább a Tinderen – szintén percalapra vetítve.[73]

A virtuális térben szerzett tapasztalatok, megszerzett ismeretek, megélt érzelmek éppen olyan valóságosnak hatnak a „netizenek"[74] túlnyomó többsége számára, mint a fizikai világból szerzett élményeik.

[73] Data Never Sleeps 10.0.
[74] Internetpolgárok *(internet citizens)*.

A kibertérben nincsenek remeték. Lehetséges, hogy egy adott szermély nem, vagy csak erősen korlátozott mértékben kommunikál az online térben, de a beáramló információt és adatokat mindössze egy bizonyos mértékig képes szűrni, blokkolni, így azok hatását nem tudja egyetlen netizen sem kizárni az életéből. Minél többet szembesül egy adott (jellegű) információval, annál inkább befolyásolják cselekvéseit, gondolkodását, véleményét, attitűdjét. Napjaink egyre szofisztikáltabb ajánlórendszerei (például internetes keresők, YouTube, Facebook, streamingszolgáltatók) egyre erőteljesebb információs buborékokat alakítanak ki, amelyekből csak rendkívül tudatos médiafogyasztás és online aktivitás révén lehet időnként kitörni.

Ezen információs buborékok jelentősen felerősítik a különböző üzenetek hatásait, lehetséges torzító hatást gyakorolva a netizenek pszichológiai stabilitására, állapotára. Sok esetben, amikor az információbuborékok áldozatai kényszerűen szembesülnek a való világ eseményeivel, a kognitív disszonancia állapotába kerülve átmeneti ideig, esetenként tartósan pszichológiai rendellenességeket produkálnak. Erre kínálnak látványos példát az elmúlt 10 év számos parlamenti és egyéb, demokratikus választásai nemzetközi léptékekben, amikor az előzetes várakozással szembeni végeredmények akár agresszióig terjedő reakciókat váltottak ki egyes emberekből. A kognitív disszonancia egyre gyakoribb megélése általánosságban csökkentette mind a hagyományos médiumokkal, mind az interneten elérhető információkkal szembeni bizalmat. Ez a bizalomvesztési folyamat az elmúlt években, különösen a Covid–19-pandémia és a 2022-ben kirobbant konfliktusok óta szignifikánsan erősödött. Egyes szerzők szerint a „láttam az interneten, tehát biztosan igaz" hozzáállás a pandémia óta jelentősen felerősödött.[75]

Meglátásom szerint a Covid–19-járvány idején tapasztalt, kritikamentes információelfogadás legfeljebb kiteljesedés volt. Az emberi történelem hajnalára visszamenő, a referenciaszemélytől, -forrásból[76] származó információ iránti bizalom mintázatának továbbélését azonosítom benne; azzal a jelentős különbséggel, hogy az internet 5 milliárdnyi polgárának véleményét képes megjeleníteni és eltárolni jelentős időre.

A kibertéri élmények érzelmi vagy kognitív hatásai élesebbek, bizonyos esetekben mélyebbek lehetnek pusztán a kibertér (kvázi) mindenhol jelenlévősége,[77] tér- és időáthidaló jellege okán. Egy fiktív vagy valós személy kibertérbe „vésett"[78] gondolatai évekkel később is jelentős hatást gyakorolhatnak az arra fogékony közönségre. Pozitív és negatív érzelmeket válthatnak ki, cselekvésre ösztönözhetnek egy vélt vagy valós (jónak tartott) cél érdekében.

Az internet előtti korban a propaganda- vagy PSYOPS-[79] célú kommunikációs média jó eséllyel enyészett el, viszonylag rövid idő alatt. Legfeljebb archívumok őrizték meg ezeket az utókor számára. Az internet érájában jó eséllyel tárhatunk fel online tartalmakat, akár eredeti platformon is, 25 évre vagy még régebbre visszamenően. Ezen tartalmak akár napjainkban is értékes információt jelenthetnek adott személyek, csoportok és egyéb entitások

[75] Németh 2024.
[76] Adott autoritástól elhangzó információ, szentírások, újság, rádió, tévé stb.
[77] Mobileszközökön keresztül „bárhol" elérhető. Az egyén tudatos szándéka szükséges ahhoz, leválassza magát a kibertér adatáramairól.
[78] „Az internet nem felejt."
[79] Pszichológiai befolyásoló műveletek.

vonatkozásában.[80] Ezenfelül a kibertér memóriájában tárolt adatok, például egy ismert személy gondolatai, esetleg egy kevésbé ismert személy – adott tartalmi összefüggések (ismételt) kialakulása okán – akár évtizedekkel később újra előkerülő és a társadalom széles rétegei számára elérhetővé váló gondolatai kritikus hatást gyakorolhatnak szélesebb néptömegek gondolkodására, cselekvésére.

A széles körű MI-alkalmazást feltételező OSINT 5.0 világában ezen időzített információzárványok bekerülhetnek adott MI-modellek tanító adatai közé, befolyást gyakorolva azok működésére. Mi több, az egyre hatékonyabb, LLM-alapú OSINT-megoldások – az írásminta sajátosságait elemezve, kinyerve – évtizedekre visszamenőleg rendelhetnek valós személyekhez olyan megnyilvánulásokat, amelyeket egykor anonimitásuk vélelmezett biztonságában tettek ma már elfeledett fórumokon, blogokon és egyéb felületeken.

Lehetséges jövőkép

A TS megalapozó technológiái, különösen a magas autonómiaszintű MI-megoldások révén a nyílt forrású, nagy tömegű adatok elemzésének olyan komplex eljárásai válnak elérhetővé, amelyek adott entitásokkal és csoportokkal kapcsolatos információk célirányos kinyerését, egyéni vagy csoportos pszichológiai profiljaik feltérképezését, viselkedési mintázataik részletgazdag felmérését és nagy pontosságú előrejelzését tehetik lehetővé. Minden, ami valaha a kibertérben rögzült a vizsgált entitással kapcsolatban, legyen az közvetlen kommunikáció vagy metaadat, kinyerhetővé válik, és a vizsgált kontextushoz rendelten felhasználható lesz az OSINT-ot végző szervezet, személy részére.[81]

Jelentős lehetőséget kínál, egyben még nem ismert mértékű kockázatot rejt annak ténye, hogy információtúlterheléses korunkban kizárólag MI-alapú megoldásokkal lehetséges az adatok kellő gyorsaságú és hatékonyságú elemzése, az információ-interferenciák kiszűrése. A lehetséges kockázatok közül egyet kiragadva: amennyiben egy ellenérdekelt (támadó) fél információt szerez egy adott entitás által alkalmazott OSINT-célú MI-modelljéről, annak tanító adatait megismerve olyan adatmintázatokat generálhat a kibertérben, amelyek támadó céljainak megfelelő kimeneti eredményeket indukálnak az OSINT-ot végző MI-ben.

Ami az MI és az OSINT „demokratikus" jellegét illeti, ahogy kutatók egy csoportjának – a beépített tiltás ellenére – sikerült „rávennie" LLM-eket, hogy kibertámadásokat hajtsanak végre,[82] a nagy nyelvi modellek OSINT-célú alkalmazása sem lehetetlen. Természetesen nem instant, előfizetéses megoldás keretében. Szükséges a Python programozási nyelv kellő fokú ismerete, LLM-applikációprogramozási interfészek alkalmazásával kapcsolatos készségek, hálózati ismeretek stb. Mindazonáltal az ehhez szükséges ismeretek is elérhetők, a nyilvános internet felületén is.

[80] Kiragadott példaként: személyes emlékek, szakmai, politikai, tudományos megnyilvánulások, állami és magánentitások publikált informatikai és egyéb eszközbeszerzései stb.
[81] Dobák–Kenedli 2023.
[82] Fang et al. 2024.

A mobileszközökre telepített applikációk, kiegészülve a 4G/5G – 2030-tól a 6G – kínálta adatátviteli potenciállal, megnövelt hatékonyságú adatszerzési képességeket biztosíthatnak nemcsak az arra jogosult entitások, hanem magánszemélyek és szervezetek számára is. Az újgenerációs mobiltechnológiát kiaknázó IoT-megoldások robbanásszerű növekedése nemcsak metainformáció-robbanást[83] okozhat, de akár publikussá váló személyes információkkal[84] is elárasztathatja a közösségimédia-felületeket. Elsődlegesen a 6G-technológia egy adott penetrációs szintjétől és a megfizethető árszínvonalú kiegészítő technológiák (például okosszemüvegek) széles körű elterjedésétől várható, hogy a jelenleg „közösségi média" jellegű platformokon elérhető információk kiterjesztett valóság (AR)[85] formájában kilépnek a „való világba", és megfelelő technológia segítségével megfigyelhetővé válnak.

A technológiai ismeretek hiányát kompenzálhatja részben a nagyközönség számára leginkább az online startupok finanszírozása kapcsán ismert *crowdsourcing*,[86] amelynek OSINT-alternatívája jelentős szerepet játszott az orosz–ukrán konfliktus során a felek által közölt állítások, videó-, kép- és hanganyagok valódiságának visszaigazolásában. A Facebookon számos csoport működik csak például a Google Earth vélelmezett vagy valós anomáliáinak felderítésén. A *crowdsourcing* folyamat lehet föntről lefelé, illetve lentről felfelé hierarchiában szervezett. Az első esetben szakértők vetik fel a feladatot az inkább átlagos ismeretekkel rendelkező támogatók felé és koordinálják a kutatást, míg a második esetben a támogatók indítanak el projekteteket. Azonban a „tömegvezérelt" verzió esetében több szerző megállapítja, hogy „mellékhatások"[87] jelentkezhetnek. A hibrid forma inkább szakértői elemző munka, amelyhez „célirányos" tömegszegmensek támogatását veszik igénybe.[88]

Az OSINT-célú *crowdsourcing* műveletek előnyei között sorolható fel, hogy az adott műveletek gyorsan, akár megfelelő szakértelemmel rendelkező személyek bevonásával, költséghatékonyan hajthatók végre a szükséges „diszkréció" fenntartása mellett. Természetesen az eljárásnak akadnak kihívást jelentő elemei is. A „tömegjelleg" okán viszonylag könnyen felkeltheti a figyelmet, és a résztvevők kiléte, adatai, a feldolgozott eset kapcsán összegyűjtött információtöredékek jelentős értéket képviselhetnek egyéb érdekelt entitások számára is.[89]

Az OSINT-világ olyan szereplői, mint például a Bellingcat, aktívan „toboroznak" önkénteseket támogatandó OSINT-projektjeikhez. Részben OSINT-célok és -célpontok azonosításában (tippkutatás), illetve adott kutatások végrehajtásában segédkeznek a támogatók. Cserébe a szervezet számos információs, támogató anyagot oszt meg, illetve (fizetős) tanfolyamokat szervez.

83 Például személyek, szervezetek energiafogyasztása.
84 Kiragadott példaként citálhatók a fitnesz-, navigációs, oktató (idegen nyelvek) applikációk.
85 *Augmented reality.*
86 Közösségi finanszírozás, jelen esetben, szabad fordításban közösségi erőforrás-koncentráció.
87 Például elfogultság, felületesség, összeesküvés-elméletek felmerülése.
88 Mukhopadhyay–Venkatagiri–Luther 2024.
89 Dobák 2023.

OSINT 5.0 és az MI-eszkaláció

Az MI OSINT-célú alkalmazása nemcsak az automatizált adatgyűjtést[90] és a nagy mennyiségű adatok feldolgozását, elemzését/értékelését[91] emeli magasabb szintre, de az AGI-generáció felé közeledve egyre inkább várható azon MI-modellek megjelenése, amelyek magas szintű önállósággal lesznek képesek OSINT-tevékenység folytatására. Értem ez alatt, hogy az ember szerepe odáig redukálódhat, hogy bizonyos főbb célokat határoz meg a modell számára. Ezt követően az AGI önállóan hajtja végre a feladatot, beleértve akár azt is, hogy célentitásokat, -csoportokat határoz meg és dolgoz fel, a leginkább rátermett személyeket választja ki a például a *crowdsourcing* műveletek támogatására, MI-ügynököket és támogató modelleket alkot a cél elérése érdekében. Teszi mindezt a kibertér teljes egészére kiterjedően, annak és kapcsolódó erőforrásainak kiaknázásával, technikailag „fáradhatatlanul" és az emberi tervező, elemző/értékelő, összefüggés-azonosító képességek hatékonyságát meghaladóan, emberfeletti gyorsasággal.

Ennek előnyös oldala, hogy az OSINT alapvető céljait, feladatait kiemelt hatékonysággal hajtja végre. Kiragadott példákkal élve, jelentősen hamarabb képes lehet egy információszivárgást, dezinformációt, befolyásolási műveletet azonosítani, mint egy ember. Azonban éppen ezen képességei jelentik az alapját az MI-eszkalációnak. Azon államok, illetve entitások, amelyek nem képesek az AGI-szintű OSINT-ra, jelentős valószínűséggel kerülnek hátrányba ellenfeleikkel, versenytársaikkal szemben. A valós AGI-ra[92] épülő OSINT-ökoszisztémát – nagy gyakoriságú emberi beavatkozás, jóváhagyás nélkül – használók óhatatlanul előnybe kerülnek az alacsonyabb szintű/generációs MI-megoldásokat alkalmazókkal, vagy azokkal szemben, akik ragaszkodnak a nagy gyakoriságú emberi felügyelethez. Ezt felismerve a felek egyre inkább törekedni fognak arra, hogy valós AGI-megoldásokat alkalmazzanak, s azoknak minél magasabb önállóságot adjanak. Ez viszont akár az OSINT-célú és az azt támogató MI-modellek kontrollálatlan túlburjánzásához vezethet a kibertérben.

Összegzés

Jelen publikációban a technológiai szingularitás és az OSINT lehetséges összefüggéseit vettem górcső alá a TS-megalapozó triász (MI, 5G/6G, IoT) szimbiózisára figyelemmel. Röviden vizsgálva az OSINT történelmi szerepét és szabályozásának egyes sajátosságait, elemeztem az OSINT 5.0 lehetséges alkalmazási lehetőségeit, környezetét, feltételrendszereit, korlátait. Elfogadva a szakértők érvelését megállapítottam, hogy a közeljövő és a TS-kor OSINT-ja számára az MI alkalmazása elkerülhetetlen, ugyanakkor jelentős kihívásokat is rejt.

A megfogalmazott hipotézisek kapcsán arra a megállapításra jutottam, hogy a TS-éra OSINT 5.0-ja jelentősen magasabb adattömeg segítségével nyújthat megnövelt hatékonyságú információmennyiséget az adatgyűjtés célentitásaival kapcsolatban. A TS-t megalapozó

[90] Például *web scraping* (webkarcolás), webes tartalmak automatizált gyűjtése.
[91] Szentimentelemzés, entitáskinyerés, tartalom-, objektum- és biometrikus azonosítás, hálózatelemzés stb.
[92] 3-as képesség és minimum 3-as autonómiaszintű AGI. Morris et al. 2023.

kibertéri technológiák lehetőséget biztosíthatnak az OSINT-ot készségszinten használók számának növelésére, azzal a kitétellel, hogy a „készségszint" nem szükségszerűen takar mély szakmai (OSINT-technikai) ismereteket. Habár a kibertér számos *netizen* számára lehetőséget nyújt az OSINT-műveletekben való részvételre, a tényleges elemző munkához szükséges attitűd nem nélkülözhető. Végül a hírszerzési ágak közti határvonalak elmosódása már a jelenlegi technológiai környezetben is megkezdődött. A TS-ben feltételezett technológiai fejlődés ezt a folyamatot magas valószínűséggel felgyorsítja. Mindezeken felül vázoltam, hogy az MI-technológiák fejlődése, különösen a valós AGI-modellek megjelenésével az OSINT területén MI-eszkalációhoz és ezzel korábban nem vizsgált és tapasztalt kihívásokhoz vezethet.

Felhasznált irodalom

3GPP (2022): 3GPP TR 21.916 V16.1.0 3*rd Generation Partnership Project; Technical Specification Group Services and System Aspects; Release 16 Description; Summary of Rel-16 Work Items (Release 16)*. Sophia Antipolis Valbonne: 3rd Generation Partnership Project. Online: https://tacr.gov.cz/wp-content/uploads/documents/2022/05/10/1652185181_3GPP.pdf

Aschenbrenner, Leopold (2024): *Situational Awareness: The Decade Ahead.* 2024. június. Online: https://situational-awareness.ai/

Bakare, Seun Solomon et al. (2024): Data Privacy Laws and Compliance: A Comparative Review of the EU GDPR and USA Regulations. *Computer Science & IT Research Journal,* 5(3), 528–543. Online: https://doi.org/10.51594/csitrj.v5i3.859

Bánkuty-Balogh Lilla (2022): A mesterséges intelligencia elterjedésének geoökonómiai hatásai és Magyarország. *Külgazdaság,* 66(7–8), 102–130. Online: https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.7-8.102

Béres János (2014): A hírszerzés feladatrendszere. In Dobák Imre (szerk.): A *Nemzetbiztonság általános elmélete*. Budapest: NKE Nemzetbiztonsági Intézet, 117–128.

Cox, Nechama Janet Cohen (2001): *The Ministry of Economic Warfare and Britain's Conduct of Economic Warfare, 1939–1945.* PhD-disszertáció. London: King's College London. Online: https://kclpure.kcl.ac.uk/ws/portalfiles/portal/2935689/246631.pdf

Block, Ludo (2022): The Long History of OSINT. *Journal of Intelligence History*, 23(2), 95–109. Online: https://doi.org/10.1080/16161262.2023.2224091

Data Never Sleeps 10.0. Online: https://cdn.prod.website-files.com/679b91372d2e093f2a4287aa/67ceca8f15016e4114144d05_product-feature-22-data-never-sleeps-10.avif

Davis, Gordon B. „Skip" (2023): The Future of NATO C4ISR: Assessment and Recommendations after Madrid. *Atlantic Council,* 2023. március 16. Online: https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-future-of-nato-c4isr-assessment-and-recommendations-after-madrid/

Dobák Imre (2022): Az információgyűjtés területeinek evolúciója, a kibertér jelentősége. In Dobák Imre (szerk.): *Nemzetbiztonság a 21. század elején. Szemben a kihívásokkal.* Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 103–120. Online: https://doi.org/10.36250/01005_07

Dobák, Imre (2023): The Information Power of The Crowd – The Crowdsourcing Intelligence. In *1st Bilsel International World Science and Research.* Isztambul, 2024. június 24–25, 1217–1225.

Dobák Imre – Kenedli Tamás (2023): Információszerzési tendenciák és kihívások a kibertérben rejlő lehetőségek és a mesterséges intelligencia viszonylatában. *Military and Intelligence Cybersecurity Research Paper,* (3), 1–45. Online: https://doi.org/10.54200/kt.v3i2.65

Dobák Imre – Tóth Tamás (2021): Régi módszerek a kibertérben? (CYBER-HUMINT, OSINT, SOCMINT, Social Engineering). *Belügyi Szemle,* 69(2), 195–212. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.2.2

ETSI (2022): *ETSI TS 138 104 V17.7.0, 5G; NR; Base Station (BS) Radio Transmission and Reception (3GPP TS 38.104 Version 17.7.0 Release 17).* Sophia Antipolis Cedex: ETSI. Online: https://www.etsi.org/deliver/etsi_ts/138100_138199/138104/17.07.00_60/ts_138104v170700p.pdf

Fakhir, Ahmed Bashar et al. (2020): Industry 4.0: Architecture and Equipment Revolution. *Computers Materials & Continua,* 66(2), 1175–1194. Online: http://dx.doi.org/10.32604/cmc.2020.012587

Fang, Richard et al. (2024): *LLM Agents can Autonomously Hack Websites.* Online: https://doi.org/10.48550/arXiv.2402.06664

Glazer, Elliot et al. (2024): *FrontierMath: A Benchmark for Evaluating Advanced Mathematical Reasoning in AI.* Online: https://doi.org/10.48550/arXiv.2411.04872

Harris, Shane (2024): Jack Teixeira Will Plead Guilty in Massive Leak of Documents on Discord. *The Washington Post,* 2024. február 29. Online: link.gale.com/apps/doc/A785769254/AONE

Hendrycks, Dan et al. (2020): *Measuring Massive Multitask Language Understanding.* Online: https://doi.org/10.48550/arXiv.2009.03300

Hinsley, Francis Harry (1981): *British Intelligence in the Second World War. 2.* London: HMSO. Online: https://archive.org/details/britishintellige0000hins/page/n7/mode/2up

ITU (2023): *Facts and Figures, Internet use. Recommendation ITU-R M.2160-0; M Series: Mobile, Radiodetermination, Amateur and Related Satellite Services Framework and Overall Objectives of the Future Development of IMT for 2030 and Beyond.* Geneva: International Telecommunication Union. Online: https://www.itu.int/dms_pubrec/itu-r/rec/m/R-REC-M.2160-0-202311-I!!PDF-E.pdf

ITU (2024): *Facts and Figures, Internet Use.* Online: https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/2024/11/10/ff24-internet-use/

Kuehl, Daniel T. (2009): From Cyberspace to Cyberpower: Defining the Problem. In Kramer Franklin D. – Starr, Stuart H. – Wentz, Larry K. (szerk.): *Cyberpower and National Security.* Nebraska: University of Nebraska Press, 24–42. Online: https://doi.org/10.2307/j.ctt1djmhj1.7

Kurzweil, Ray (2014): The Singularity is Near. In Sandler, Ronald L. (szerk.): *Ethics and Emerging Technologies.* London: Palgrave Macmillan, 393–406. Online: https://doi.org/10.1057/9781137349088_26

LLM Leaderboard [é. n]. Online: https://www.vellum.ai/llm-leaderboard

MacLeod, Roy (2000): *The Library of Alexandria.* London–New York: I. B. Tauris.

Morris, Meredith Ringel et al. (2023): *Levels of AGI for Operationalizing Progress on the Path to AGI.* Online: https://doi.org/10.48550/arXiv.2311.02462

Mukhopadhyay, Anirban – Venkatagiri, Sukrit – Luther, Kurt (2024): OSINT Research Studios: A Flexible Crowdsourcing Framework to Scale Up Open Source Intelligence Investigations. *Proceedings of the ACM Human-Computer Interaction,* 8(CSCW1), 1–38. Online https://doi.org/10.1145/3637382

NATO (2020): *AAP-06 Edition 2020, Nato Glossary of Terms and Definitions (English and French).* Brussels: NATO Standardization Office. Online: https://www.coemed.org/files/stanags/05_AAP/AAP-06_2020_EF_(1).pdf

Németh Richárd (2024): Bizalom és hiszékenység az online térben. *Jog – Állam – Politika,* 16(1), 137–150. Online: https://doi.org/10.58528/JAP.2024.16-1.137

Ollári Viktor (2024): A technológiai szingularitás egyes biztonsági kihívásai. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 12(3), 64–81. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2024.3.5

Pan, Xundong et al. (2024): *Frontier AI Systems Have Surpassed the Self-Replicating Red Line.* Online: https://doi.org/10.48550/arXiv.2412.12140

Rein, David et al. (2023): *GPQA: A Graduate-Level Google-Proof Q&A Benchmark.* Online: https://doi.org/10.48550/arXiv.2311.12022

Rodríguez, Elio Quiroga (2024): Critical Analysis of a Militaristic Approach in the Context of AGI: A Postcolonial Perspective. *AI & Society,* 40, 2335–2337. Online: https://doi.org/10.1007/s00146-024-02069-w

Seewald, Alexander K. (2022): A Criticism of the Technological Singularity. In Dingli, Alexiei (szerk.): Disruptive Technologies in Media, Arts and Design. *ICISN,* (382), 91–119. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-030-93780-5_8

Taylor, Jon (2021): The Ashurbanipal Library Project at the British Museum. In De Graef Katrien – Goddeeris, Anne (szerk.): *Law and (Dis)Order in the Ancient Near East: Proceedings of the 59th Rencontre Assyriologique Internationale.* Pennsylvania State University Press, 291–296. Online: https://doi.org/10.5325/j.ctv1g80975.27

The IC OSINT Strategy 2024–2026. Online: https://www.cia.gov/static/9d89dd9a4fe41b63cfab00c5191a8803/IC-OSINT-Strategy.pdf

Tóth András (2023a): Az Internet of Things rendszerek biztonsági kihívásai. In Tóth András (szerk.): *Új típusú kihívások az infokommunikációban*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 99–136.

Tóth András (2023b): Az 5G-technológia jellemzői és a kialakításában rejlő kihívások. In Tóth András (szerk.): *Új típusú kihívások az infokommunikációban*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 51–98.

Ulam, Stanislaw (1958): *John von Neumann*. Rhode Island: American Mathematical Society.

Urista, Timothy (2024): The Rapid Rise of 'o3': A New Turning Point in the AGI Debate. *AI Advances,* 2024. december 21. Online: https://ai.gopubby.com/the-rapid-rise-of-o3-a-new-turning-point-in-the-agi-debate-45c04177ac4f

Vadász Pál (2023): Jogszerű-e az OSINT? Az OSINT fogalma, használata és korlátai. *ITKI Blog,* 2023. augusztus 24. Online: https://www.ludovika.hu/blogok/itkiblog/2023/08/24/jogszeru-e-az-osint/

Vincze Veronika et al. (2022): SZIRA: Szövegfeldolgozó Információs Rendszer és Adattár a szerzőazonosítás szolgálatában. *Alkalmazott Nyelvtudomány,* 22(különszám), 52–73. Online: https://doi.org/10.18460/ANY.K.2022.005

Williams, Heather J. – Blum, Ilana (2018): *Defining Second Generation Open Source Intelligence (OSINT) for the Defense Enterprise*. Santa Monica: RAND Corporation. Online: https://doi.org/10.7249/RR1964

Jogi források

1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról. Online: https://njt.hu/jogszabaly/2013-1139-30-22.1

2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról. Online: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. Online: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg). Online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete (2024. június 13.) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg). Online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32024R1689

National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2006. Online: https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-109publ163/html/PLAW-109publ163.htm

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE
13. évfolyam (2025) 3. szám 45–62. | DOI: 10.32561/nsz.2025.3.3

Hajduk Dániel János[1]

Törökország – összekötő híd vagy geopolitikai kufár?

Turkey – Interconnecting Bridge or Geopolitical Trader?

A világ kettéosztottsága, Kelet és Nyugat szembenállása, a társadalmi, vallási és világnézeti különbségek az egyes civilizációk között az évezredek során mindig is nagy történelemformáló erővel bírtak. Ezen erők egyik, ha nem a legnagyobb gócpontja Törökország. A több ezer éves múltra büszkén visszatekintő török birodalom az évszázadok során területén időnként kisebb-nagyobb regionális hatalmakkal osztozva, de kontinuitását tekintve összességében egyedül uralta a geopolitikai szakirodalmakban Kelet és Nyugat közötti átjáróként említett térséget. A hidegháború alatt az országot nemcsak a két szuperhatalom közötti határvonal őrzőjeként említik, de a konfliktust kívülről szemlélő harmadik világ országaival is szomszédságban helyezkedett el, ennek eredményeképp a posztbipoláris korszakban is meghatározó és központi stratégiai földrajzi szerepnek örvend a magát afroeurázsiai centrumként definiáló államalakulat. Törökország – geopolitikai adottságaiból fakadóan – napjaink nemzetközi migrációs folyamataiban való kulcspozíciója mellett az aktuális közel-keleti biztonsági folyamatokban is aktív szerepet vállal. Mindennek fényében célszerű áttekinteni Törökország geopolitikai potenciálját és Ankara növekvő jelentőséggel bíró migrációs és regionális biztonsági lépéseit.

Kulcsszavak: *Törökország, Közel-Kelet, geopolitika, hibrid hadviselés, nemzetközi biztonság*

The division of the world, the opposition of East and West, the differencies of social, religious and world-viewing aspects between civilisations had always been having huge impacts on the way of history. One important epicenter of those great forces – if not the most important – is Turkey. The turkish empire, which looks back to a multiple thousand year old past – although from time to time it had to share its territory with other regional powers – managed to preserve its continuity and rule the area referred in the literature as the between East and West. During the cold war the region was not only described as the guard of the borderline between the two rivalising superpowers,

[1] Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: hajduk.daniel.janos@gmail.com

but as the neighbor of the third world who had been watching the conflict outwardly, therefore Turkey in the postbipolar era also earned a determinate central strategic-geographical role, describing itself as the center of Afro-Eurasia. Turkey, thanks to its geopolitical attributes - beside its key role in the international migration -, plays an active role in the actual middle-eastern security processes. In light of the above-mentioned it became expedient to review Turkey's geopolitical potential and Ankara's steps of growing importance in the field of international migration and regional security.

Keywords: *Turkey, Middle-East, Geopolitics, Hibryd warfare, International security*

Bevezetés

Noha a geopolitika mint tudomány először csak a 20. században kapott jelentősebb figyelmet az országban, azt követően rohamos fejlődésnek indult. Az eredetileg a német és svéd iskolából táplálkozó tudományterület törökországbéli virágzását a II. világháborút követő általános, (Rudolf Heß és professzora, Haushofer élettérelmélete mentén) „náci tudományként" tituláló közvélemény sem riasztotta el. A térség földrajzi determináltságával aktívan foglalkozók hamar ráébredtek a régió nemzetközi stratégiai fontosságára, illetve a történelem és a több szempontból is egyedi kiváltságokkal rendelkező terület adta lehetőségekre. Habár a terület meghatározó hatalmi bázisának a földrajz adta megannyi előnnyel párhuzamosan számos társadalmi, kulturális, politikai és környezeti kihívásban is aktív – legtöbbször vezetői – szerepvállalási kötelezettség is adódik, összességében elmondható, hogy a geopolitika, mint olyan, mind Ankara, mind a török társadalom számára a nemzeti tudat egyik meghatározó pontjává vált.[2] Mindezt az alábbi török anekdota is jól szemlélteti:

> „Apa: Németországban kemények a telek. Kénytelenek előre tervezni. Emiatt Németország a fejlesztésben és tervezésben jutott előre. Az angoloknak kicsi az országuk, ezért elutaztak más területekre. Emiatt a hajózásban és a tudományban jutottak előre. Izraelben szűkében vannak a víznek és a földnek, ki kellett találniuk új öntözési technikákat.
> Gyerek: És mi mit fejlesztettünk ki?
> Apa: Semmit. Mi vagyunk a hatalmas geopolitikai jelentőség országa."[3]

Földrajzi adottságok és a benne rejlő lehetőségek

Törökország mai végleges területét az 1980-as években nyerte el.[4] A több mint 780 ezer négyzetkilométeres terület csaknem 85 millió főnek szolgál hazájául. Míg a népesség vallás szempontjából meglehetősen homogénnek tekinthető (99,8% muszlim), addig az etnikai

[2] Davutoğlu 2017.
[3] Egeresi 2017.
[4] Khey Phard 2018.

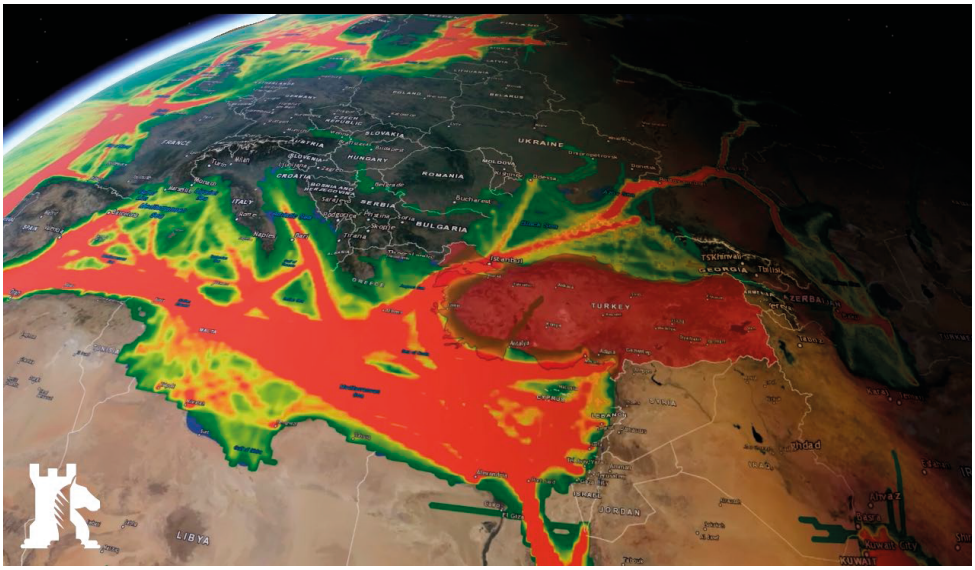

1. ábra: Törökország kereskedelmi hőtérképe
Forrás: CaspianReport 2017

viszonyok már teljesen mást mutatnak. A társadalom gerincét adó török nép 70%-ot tesz ki, a napjainkban egyre nagyobb sajtóvisszhangnak örvendő kurdok 20%-ot, a maradék 5–10%-ot pedig többek között lázok, azeriek és grúzok alkotják.[5]

A merev földrajzi jellemzők felsorolásakor megemlítendő, hogy habár kiterjedése szomszédjaihoz mérten, illetve nemzetközi szinten is jelentős méretűnek mondható, a lakható, illetve művelhető területek – a lakosság nagyobb hányadával egyetemben – javarészt az ország nyugati részén helyezkednek el, míg a keleti és déli részen található Toros-hegylánc és az Ararát, valamint Anatólia egyfajta természetes blokád és pufferzóna szerepét tölti be. Ugyanezen megosztottság a kereskedelmi útvonalak kialakulásában és forgalmában is megfigyelhető. Noha partszakaszának jelentős része a déli határon a Földközi-tengerre remek kijutást biztosítana, annak sekélysége és tagolatlansága miatt kikötésre és ily módon kereskedelmi célokra csak korlátozottan használható. Ebből fakadóan a tengeri kereskedelem a méltán híres szorosokon, a Boszporuszon és a Dardanellákon keresztül, az ország nyugati partján megy végbe, a Márvány- és az Égei-tenger vizein (1. ábra).[6]

Törökország gazdasági helyzetéről és potenciáljáról beszélve mindenképpen a legfontosabb szempontok között kell említenünk kereskedelmileg megkerülhetetlen földrajzi pozícióját. A korábban már hangsúlyozott Boszporusz és Dardanellák mellett ugyanis többek között Oroszország számára nemcsak a tengeri kereskedelem szempontjából, hanem a transznacionális gázvezetékek terén is prioritást kap a térség (2. ábra). Az új Kék Áramlatnak, illetve az úgynevezett transzanatóliai vezetékeknek köszönhetően az ország a nemzetközi energiapolitikának is akarva-akaratlanul aktív szereplője lett. Ezen tény

[5] Minority Rights Group [é. n.].
[6] CaspianReport 2017.

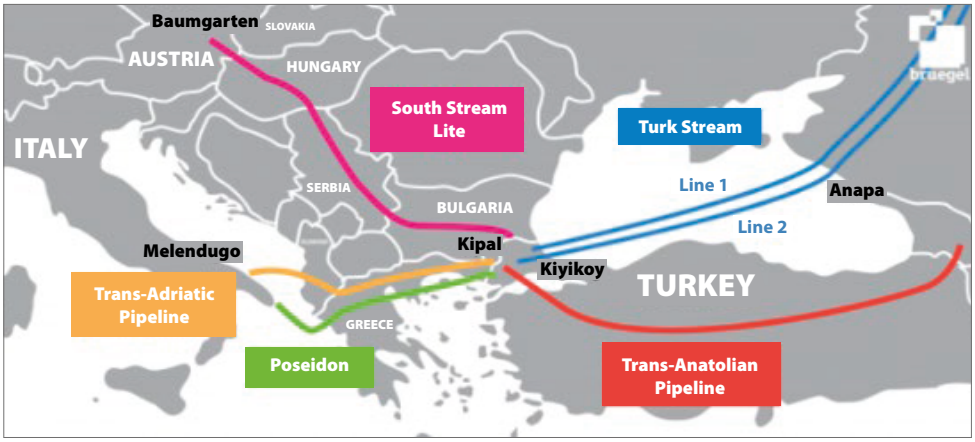

2. ábra: Törökország és Dél-Európa gázvezetékei
Forrás: NRGreport 2018

nem csupán a küldőt (Oroszország), de – amennyiben meg szeretnék őrizni energiabiztonságukat – ezen vezetékek valamennyi recipiens országát is jó partnerségi kapcsolatok ápolására készteti Ankarával.[7]

Az eddigiekben a nemzetközi energiapolitika sarokkövének számító orosz kőolaj- és gázexport kérdésköre a 2022 februárjában kirobbant ukrajnai konfliktus óta meglehetősen vitatottá vált, az alternatív megoldások (például LNG)[8] kutatása révén pedig az erőforrás esetleges devalvációja is felmerült a nemzetközi párbeszédben. Törökország azonban, mindettől részben függetlenül, a Sakarya gázmező kiaknázása révén továbbra is sikerrel őrzi a Török Áramlaton keresztül szerzett energiapolitikai súlyát.[9]

A legnagyobb nyersanyagimportőrök között fontos megemlíteni Oroszországot, Kínát és Németországot – ezen partnerek ugyanis az összes import több mint egyharmadát szállítják –, az exportok felvásárlói között pedig hasonlóképpen Németországot, az Egyesült Államokat és Irakot, amely országok az összes export egyötödének lebonyolítói.[10]

Törökország centrumszerepéből fakadóan gyakorlatilag a szélrózsa minden iránya felé rendelkezik valamiféle kül- és geopolitikai prioritással (3. ábra). Világpolitikai szinten vizsgálódva Ankara, mint egyrészt az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization, a továbbiakban: NATO) második legnagyobb hadseregének birtokosa (NATO-oldalszárny),[11] másrészt mint a régió legnagyobb államalakulata afféle pántörök és muszlim központként felelősséget érez és vállal mind a balkáni muszlimokért, mind pedig a közép-ázsiai török népekért. Ez, noha alapvetően meghatározza a közvetlen szomszédjaival való viszonyát (Oroszország, arab világ, kurdok), egyszersmind fel is értékeli saját pozícióját az észak-atlanti szövetségi rendszerben, mint a régió stabilitását megteremtő és fenntartó szereplő. Fontos megemlíteni továbbá az ország Európával szembeni

[7] NRGreport 2018.
[8] *Liquefied natural gas:* cseppfolyósított földgáz.
[9] Szabó 2022.
[10] Trading Economics [é. n.].
[11] Egeresi 2017.

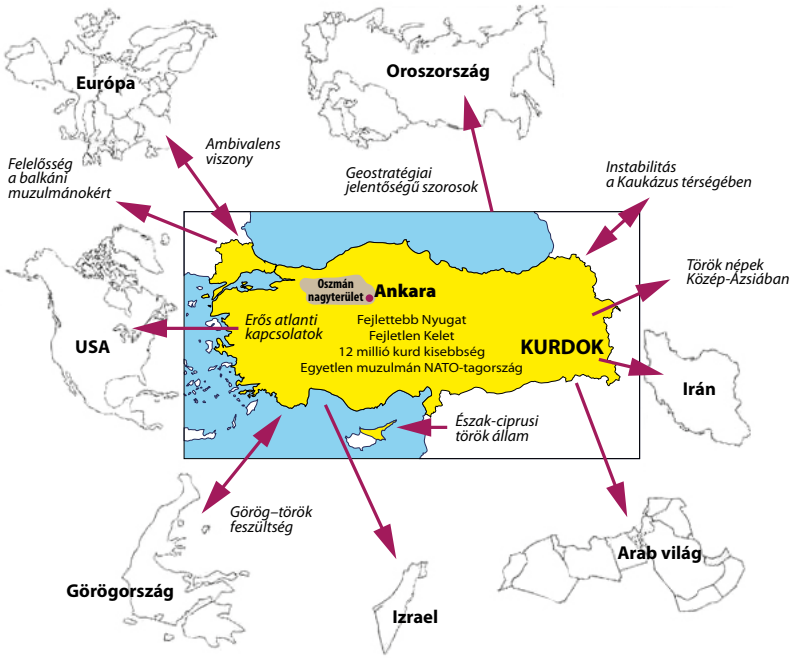

3. ábra: Törökország főbb külpolitikai aktualitásai
Forrás: Pap et al. 2021

matt pozícióját is,[12] ugyanis a közelmúltban ismét aktualizálódott migrációs folyamatok szempontjából Ankara szintúgy megkerülhetetlen. Ezt kihasználva Recep Tayyip Erdoğan (2014 óta Törökország elnöke) a menekülthullám visszatartásával egyfajta erőpolitikát alkalmazva jelentős uniós forrásokhoz tudott és feltehetően fog tudni hozzájutni.

Regionális szinten vizsgálódva Törökország a vezető pozícióját sohasem tartotta pusztán a földrajzi determinizmusból fakadónak, és mindig is tett lépéseket annak megőrzése érdekében. Habár a mackinderi és spykmani megfogalmazás szerint a „peremvidék kapujaként" jelentős földrajzi előnnyel indul a régió vezetéséért folytatott versenyben, ezt a pozícióját Ankara ma sem érzi teljesen biztonságban. Törökország agresszív és olykor impresszionistának tűnő politikája mögött olyan stratégiai tervekkel is vélhetően fel van készülve, amelyek a keleti kapcsolataik fenntartása miatt a Nyugattal való szövetség megromlása (lásd az SZ–400-as orosz légvédelmi rendszer)[13] esetére vonatkoznak. Ankara regionális vezetői ambíciói a multipolarizálódó világrendben különös figyelmet érdemelnek, ugyanis a feltörekvő, hegemón szerepre aspiráló középhatalmak a geopolitikai regionalizáció következtében egyre fajsúlyosabb pozíciót kapnak.[14]

[12] Hirado.hu 2019.
[13] Törökország újabb Sz–400-as légvédelmi rendszert kap Oroszországtól 2022.
[14] Bernek et al. 2022.

Ideológiai megalapozottság

Törökország több ezer éves múltja során mindig is jelentős mértékben támaszkodott a kor szellemiségének megfelelő ideológiákra, amelyek a társadalmi kohézió és nemzettudat megteremtése mellett egyszersmind szolgáltak a muszlim államalakulat birodalmi terveinek, illetve politikai lépéseinek magyarázataként, afféle iránytűként is funkcionáló keretrendszerbe illesztve azokat. Tekintve, hogy az ország magterületének elhelyezkedése a globális Kelet és Nyugat közé tehető, ezen ideológiák jelentős része Törökország határhelyzetiségéhez köthető. Érdekes párhuzam, hogy a kérdéskör a magyar történelemben is többször felmerült. Az ország elhelyezkedését tekintve ugyanis – csakúgy, mint Törökország – a keleti és a nyugati kultúrák között fekszik, ennek eredményeképp mindkét irányból hordoz sajátos jegyeket magán. A két égtáj közötti közvetítés mindkét országnak afféle geopolitikai és történelmi feladata is, hiszen ütközőzóna jellegű lokációjának köszönhetően valamennyi esetben részese volt a Kelet és a Nyugat összecsapásainak.

Egy másik hasonló párhuzam Ankara és Budapest határhelyzetiségi narratívái kapcsán a védőbástya-ideológia. Noha maga az ideológia mint a témakörhöz köthető eszme – a kereszténység vonatkozásában először – történetesen pont az Oszmán Birodalom hódításaival szemben jelent meg a 15. században,[15] hasonló, vallási felfogás mentén a mindenkori török, muszlim államalakulat helyzetére is megfeleltethető. Törökország ugyanis a két kultúra határán a muszlim államok potenciális vezetőjeként, afféle „iszlám bástyaként" aposztrofálta saját magát a történelem során, ahogyan teszi ezt ma is pániszlamista eszméin keresztül.[16]

Ezen a ponton célszerű megemlíteni a modern geopolitikai gondolkodásra jelentős hatást gyakorló huntingtoni „civilizációk összecsapásáról" szóló elméletet. Az elgondolás szerint a hidegháború utáni jövőt elsődlegesen nem az ideológiák vagy a gazdasági érdekellentétek, hanem sokkalta inkább a kulturális különbözőségekből fakadó konfliktusok fogják alakítani. Az egykori amerikai politikai tudós *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order)* című könyvében[17] az egyik ilyen várható kulturális és vallási különbözőségekből fakadó konfliktusként a nyugati és a muszlim világ közötti ellentétet nevesíti. Művében bizonyos civilizációs határvonalakat is megjelöl, amelyek mentén értékelése szerint a nagyobb civilizációs tömbök között diszkrepancia prognosztizálható. Törökország két kontinens közötti átjáróként pont az egyik ilyen határvonal mentén terül el.[18]

Európa és Ázsia (kulturális) szembenállása a történelem során már az időszámításunk előtti 5. században is aktív történelemformáló erőként jelent meg. Hérodotosz (Kr. e. 484–425) a görög–perzsa háborúk kapcsán egy akkor már több generációra visszamenő Európa–Ázsia ellentétről ír.

Ahogyan a két kontinentális égtáj, Kelet és Nyugat, Ázsia és Európa szembenállása, úgy a török regionális vezető szerep, a pániszlamizmus is erős történelmi gyökerekkel rendelkezik. Egy, a 15. századból származó legenda szerint egyszer, amikor Oszmán Gázi Edebalinál, az apósánál aludt, álmot látott, amelyben Edebali mellkasából egy hold

[15] Boda 2023a: 390–392.
[16] Keskin–Debata 2024.
[17] Huntington 2019.
[18] Törökországot a modern orosz geopolitikai gondolkodásban is a keleti és a nyugati ideológiák metszetében, régiójának vezető államaként nevesítik. Dugin 1997.

nőtt ki, amely ezt követően átszállt Oszmán mellkasába. Ezután Oszmán köldökéből egy akkora fa nőtt ki, hogy az árnyéka az egész világot beborította, és ezzel jólétet teremtett az embereknek alatta. A történet értelmezése szerint az álom azt jelentette, hogy Allah Oszmánnak és utódainak adta a teljes világot. Az iszlám vallást védelmező legfontosabb államalakulatban, az Oszmán Birodalomban a vallás, a muzulmán hit védelme és terjesztése egyszerre szolgált társadalmi kohéziót teremtő erőként és a keresztényekkel, illetve a siíta perzsákkal szembeni háborús ideológia alapjaként is. A kor értelmezése szerint dzsihádot három okból lehetett vívni: civilizációs céllal (például a hitetlenség, illetve a keresztények ellen), védelmező céllal az iszlám vallás védelmében, illetve egy esetleges belső lázadás során a felkelők ellen és azok büntetéseként.[19]

A határhelyzetiséget mint állapotot négy főbb alternatív ideológia mentén (egyirányú mediáció mint offenzív; védőbástya mint defenzív; kétirányú mediáció mint mediátori; küszöb és ajtó között lévő ujj mint köztes ideológia) értelmezhetjük, amelyek közül az egyik minden határtérségben elhelyezkedő államalakulat ideológiájában azonosítható.[20] A modern Törökország viszonylatában mindenképpen a kétirányú mediátori ideológiáról beszélhetünk. Míg az egyik irányból „nyugati" államként a NATO oldalszárnya, és az Európai Unióval (a továbbiakban: EU) több mint 20 éve csatlakozási tárgyalásokat folytat, addig regionálisan a türk népek és a muszlim világ vezetőjeként definiálja önmagát.

Pragmatikus konfliktuskezelés

Törökország sok szempontból különleges helyzete miatt geopolitikai aspektusainak sora szinte végeláthatatlan. Ezen prioritások és aktualitások taxatív felsorolása helyett az alábbiakban inkább egy olyan terület bemutatását tartom célszerűnek, amelyben többek között három olyan, manapság önmagában is meghatározó és politikaformáló tényező kerül egyszerre górcső alá, mint az éghajlat, a demográfia és a politikai földrajz.

A török vízpolitika mára olyan aktualitássá nőtte ki magát, amely a török geopolitika megértéséhez elengedhetetlen. A feltörekvő hatalmak energiaigénye, a globális klímaváltozás, valamint a török társadalomban is tapasztalható demográfiai változás előszele a víz mint erőforrás felértékelődéséhez vezet. A kérdéskör súlyosbodását mi sem példázza jobban, mint az a tény, hogy Szaúd-Arábia, amely az arab világban a sótalanítási technikában 35%-os részesedésével úttörőnek számít, kőolaj- és gáztermelésének csaknem egynegyedét erre a célra fordítja. Ezen arány a közeljövőben várhatóan csak növekedni fog, ugyanis a klímaváltozásnak köszönhetően nem csupán bizonyos víznyerő területek elsivatagosodásáról beszélhetünk majd, hanem mind a felszíni, mind a felszín alatti vizek fokozatos sóssá válásáról is (Perzsa-öböl).[21]

A régióban a legmeghatározóbb vízforrásnak a Tigris, az Eufrátesz és az Orontész tekinthető. Törökország kiváltságos helyzete ezzel kapcsolatosan abban figyelhető meg, hogy egyrészről a két előbbi folyó a területén ered, és 22, illetve 45%-ban a területén is folyik, másrészről pedig, hogy az éves csapadékmennyiség a szomszédos államokhoz képest jóval

[19] Boda 2023b.
[20] Boda 2024.
[21] Lechner 2019: 32–34.

kedvezőbb (1. táblázat). A térség államai – felismerve ezen kiszolgáltatottság lehetséges következményeit – a nemzetközi közösséghez fordultak. A folyamat végül az 1923-as lausanne-i békeszerződéssel zárult, amely Törökországot arra kötelezte, hogy a folyók hasznosításával kapcsolatban egyeztetnie kell Irakkal. Habár az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban: ENSZ) New York-i egyezményének a folyók hasznosításáról szóló része világosan kimondja, hogy a felvízi államok nem lehetetleníthetik el az alvízi államok vízkivételezési és folyóhasznosítási lehetőségeit, ezt stratégiai pozíciójának megőrzése céljából Törökország nem ratifikálta. Ankara véleményét a témában a legjobban talán Turgut Özal korábbi török elnök nyilatkozata foglalja össze: „Sem Szíriának, sem Iraknak nincs több alapja arra, hogy kifejezze igényét Törökország vizeire, mint Törökországnak az ő olajukra vonatkozóan. Ez szuverenitás kérdése. Jogunk van hozzá, hogy bármit megtegyünk, amit csak szeretnénk."[22] Az egyetlen lehetséges jogi nyomásgyakorlási pont, amely a nemzetközi közösség, illetve az alvízi államok kezében maradt, az ENSZ gyermekjogi egyezményére való hivatkozás, ugyanis az említett folyók alvízi vízhozamának drasztikus csökkentése az egyes államok gyermekjólétére is közvetlen fenyegetést gyakorolna.[23]

1. táblázat: A közel-keleti országok csapadékmennyiségi átlaga, 2014

Ország	Éves csapadék-mennyiség átlaga (mm/év)	Ország	Éves csapadék-mennyiség átlaga (mm/év)
Törökország	593	Szaúd-Arábia	59
Irak	216	Jemen	167
Szíria	252	Egyiptom	51
Jordánia	111	Líbia	56

Forrás: a szerző szerkesztése Lechner 2019: 31 alapján

A téma demográfiai súlyát alapjaiban meghatározza, hogy miközben a vízkészletek rohamosan szűkülnek, addig 1960 és 2010 között Törökország lakossága a háromszorosára, Iraké a négyszeresére, Szíriáé pedig csaknem az ötszörösére növekedett.[24] Ehhez köthető továbbá a kurdkérdés is, a konfliktus teljes körű vizsgálatához azonban elengedhetetlen Törökország vízpolitikája legfőbb aktualitásának, a Délkelet-Anatóliai Projektnek a megemlítése.

A Délkelet-Anatóliai Projekt (*Güneydoğu Anadolu Projesi,* GAP) az említett két fő törökországi folyó hasznosításának modernizálását tűzte ki eredeti céljául. A projekt keretében a 75 ezer négyzetkilométeres gátszakasz, a modern vízi erőművek, a csatornahálózatok és víztározók megépítésén túl egy, a délkelet-anatóliai régiót célzó általános infrastrukturális és életminőség-javító, gazdaságélénkítő beruházásról is beszélhetünk.[25] Az 1980-ban induló projekt időszerűségét nemcsak az említett régió elmaradottsága, hanem Törökország energiaellátásának – nagy mennyiségű fosszilis energiahordozók híján – vízerőművekre való támaszkodása (35%) is legitimálta.[26]

[22] Lechner 2019: 41.
[23] UNICEF [é. n.].
[24] Lechner 2019: 37.
[25] CaspianReport 2018.
[26] Lechner 2019: 38.

A beruházások előrehaladtával nyilvánvalóvá vált, hogy a („fenntartható emberi fejlődés filozófiájára épülő integrált regionális fejlesztési") projekt által beígért társadalmi felzárkóztatás és fejlődés, jóléti változások, valamint az általános életminőség javításának előrevetítése nem a régiónak, illetve annak lakosságának, hanem sokkalta inkább az ott élő török népességnek szóltak. A régió lakossága, illetve az ott élő török népesség ugyanis többek között a kurd kisebbség jelenléte miatt nem feleltethető meg egymásnak.[27] Az egyes objektumok megépítése, illetve a gátak beüzemelése után az elárasztott területek több ezer ember kitelepítését vonták maguk után, olykor fegyveres erők bevonásával. 2005-ig több száz település nem kevesebb mint 350 ezer lakosát – zömében kurdokat – érintette az intézkedés.[28] Egyes vélekedések szerint a „szükséges" kitelepítések, illetve az objektumok területeinek megválasztása sokkalta inkább politikai, nem pedig szakmai szempontok alapján történt. Az addig nagyjából egységes és homogénnek mondható kurd kisebbség ugyanis a Kurdisztáni Munkáspárton (Partiya Karkerên Kurdistanê, a továbbiakban: PKK) keresztül bizonyos mértékű fenyegetést jelentett a kormányerők számára. A térség felszabdalásával, valamint az infrastrukturális beruházásokkal és a térségbeli gazdaság fellendülésével járó életszínvonal-emelkedéssel, feltehetőleg a PKK mozgásterének csökkenése révén, az ellenzéki párt támogatottságának csökkentése volt a cél.

Politikai-földrajzi szempontból a már említett nemzetközi jogi aspektuson túlmenően fontos megemlíteni, hogy a megnövekedett törökországi vízhasznosítás a szomszédos országokban nem csak a továbbáramló vízmennyiség csökkenése révén (az Eufrátesz iraki vízhozama harmadára csökkent) eredményezett negatív hatásokat. Az egyes gátrendszerek kiépítésével, valamint a mezőgazdasági területek ezek segítségével történő öntözése miatt ugyanis az alvízi országokban a török agrárterületeken használt nagy mennyiségű műtrágya és vegyszer káros hatásai is kezdtek megmutatkozni. Korunk egyik legmeghatározóbb török geopolitikai szakértőjének, Ahmet Davutoğlunak a „zéró probléma a szomszédokkal",[29] a munkásságára jellemző elméletet és gyakorlatot ötvöző, meglehetősen pragmatikus elve azonban a stratégiai pozíció megtartása érdekében egy ilyen mértékű továbbgyűrűző diszkrepanciát nem engedhetett, és ma sem engedhet meg. A vízhasznosítási igények ütközése miatt ugyanis már több esetben is fegyveres konfliktushoz közeli állapotok alakultak ki, amelyek eszkalációja hosszú távon egyik félnek sem lett volna kifizetődő. Ezen problémakör feloldására indult el a kezdeményezés a Szíria–Törökország Barátság-gát megépítésére, amely a 2011-es februári alapkőletétellel a két ország jövőbeni vízpolitikai együttműködését volt hivatott szimbolizálni (a projekt a 2011-es szír események után, a török–szír kapcsolatok erodálódásával párhuzamosan félbeszakadt).[30] Szíria e területen való érdekeit a fentebb tisztázott nemzetközi jogi lehetőségeken túlmenően, a vízhiány, a szárazság és az egyéb okokból otthonaikat elhagyni kényszerülők terrorszervezetekhez, szervezett bűnözéshez és illegális milíciákhoz történő csatlakozása kapcsán is nyomatékosította, ami közvetve már a szomszédos Törökország biztonságát is fenyegeti. Egy másik ilyen faktor, amely Törökország szomszédságpolitikájának rendbetételére ösztönözte Ankarát a GAP-pal kapcsolatosan, az a projekt kezdete óta a nemzetközi sajtóban nyomon követhető nyilvános iraki tiltakozás a Tigris vízhozamának csökkentése ellen. A különböző proklamációk ugyanis

[27] Meijer 2018.
[28] Lechner 2019: 40.
[29] Lechner 2019: 43.
[30] Lechner 2018: 48.

a vízhozam várható csökkenésével járó drasztikus társadalmi és gazdasági következmények taglalásával a nemzetközi közösséget maguk mellé állították. Ennek következtében több külföldi, főleg osztrák, német és svájci hitelforrás kihátrált a projekt finanszírozása mögül. A kérdés teljes körű megoldásához a nemzetközi konszenzus mellett olyan hosszú távú víztisztító és a felhasználást maximalizáló vízhálózatrendszerek kiépítésére lenne szükség (Izrael vízhasználási hatékonysága 95%-os), amelyekhez a régió országainak sem technológiailag, sem anyagilag nincsenek meg jelenleg a szükséges forrásaik. Az ilyen jellegű beruházásokhoz tehát külső segítség kellene, ez azonban Törökország regionális pozícióját és befolyását nagymértékben gyengítené, aminek következtében az ilyen jellegű külföldi támogatási projekteket Ankara vélhetően nem támogatná.[31]

Aktualitások, hibrid jegyekkel

Az aktuális nemzetközi folyamatokban való török szerepvállalás az utóbbi időben két olyan területen lett különösen meghatározó és aktív, amelyre nemcsak a regionális, hanem a globális nemzetközi közösség is kiemelt figyelmet fordít. Ezek a területek nevezetesen a nemzetközi migráció és a Közel-Kelet biztonsága. Ahogyan azt az előző fejezetben is kifejtettük, a „zéró probléma a szomszédokkal" elv nem engedi meg, hogy a NATO második legnagyobb haderejével rendelkező Ankara a nemzeti érdekeit direkt vagy presszió alapon érvényesítse. Tekintve azonban, hogy mind a Közel-Kelet biztonsága, mind a napjainkban tapasztalható nemzetközi migráció területe meglehetősen volatilis jelleget ölt, a folyamatok török érdekek szempontjából kedvező irányba terelése tevőleges beavatkozást igényel. Az így kialakult ambivalens kül- és geopolitikai helyzetben a hibrid eszközök alkalmazása adott esetben egyszerre képes – a hibrid tevékenységekkel járó attribúciós problémának köszönhetően[32] – anonim maradni és tényleges hatást kiváltani, a nemzeti érdekek minél hatékonyabb érvényesítése érdekében. Ezen regionális érdekérvényesítés keretében lépett be először Törökország 2016-ban Szíria területére is, egyrészt az általa terrorista csoportként számontartott kurd Népi Védelmi Egységek (*Yekîneyên Parastina Gel,* YPG) szervezet térnyerésének megfékezése, másrészt a Szabad Szíriai Hadsereg (*Free Syrian Army,* FSA) támogatása révén a későbbi szír rendezésben való stabil pozíció szerzése érdekében. A kurdkérdés tekintetében egy esetleges, több ország területére kiterjedő autonómia vagy állam létrejöttét megelőzendő, Törökország az 1990-es évektől kezdődően Irakban is aktívan tett az YPG-t is magában foglaló PKK megerősödése ellen. A közvetlen potenciális fenyegetések kordában tartása, illetve a meglehetősen aktív és tevőleges regionális külpolitikai szerepvállalás egyaránt remek eszköznek bizonyult Ankara számára a közelmúltban a régióbéli nagyhatalmi vezető szerep megszilárdításához.

A 21. század immáron multipoláris és interdependens nemzetközi környezetében egy adott államalakulat számára a tényleges (vagy proxy katonai) jelenlét helyett már elégséges lehet az is, ha a kapacitásaiban meggyengített és figyelmében elaprózódott (például közbeszéd és politikai diskurzus tematizálása) konkurens célállam ily módon már nem – vagy csak

[31] Lechner 2019: 48–49.
[32] Boda 2022.

korlátozottan – képes határain kívüli érdekeit képviselni vagy szerepet vállalni globálisan a kardinális jelentőséggel bíró régiókban. Ezen célok eléréséhez, illetve az ezeket előidéző társadalmi destabilizációhoz a nemzetközi migráció elősegítése és az útvonalak célzott államok felé terelése (instrumentalizált migráció) az elmúlt időszakban több esetben is alkalmas eszköznek bizonyult (Belorusz–Lengyelország/EU, Líbia–Olaszország/EU). Fontos megemlíteni, hogy a módszernek feltétele, hogy a célzott államot vagy adott esetben államok csoportját kössék azok az alapvető emberi jogi és humanitárius, menekültekre vonatkozó nemzetközi szerződések, kógens szabályok és értékközösségek, amelyek eredményeképpen a határaikon megjelenő menekültekkel szemben tényleges cselekvési kötelezettség terheli őket. Ez a fajta humanitárius és jogi „csapdahelyzet" a nyugati világ, illetve az Európai Unió valamennyi államára jellemző.

Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy a Frontex Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökségnek a 2023–2024-es évre vonatkozó kockázatelemzése szerint az instrumentalizált migráció veszélye az EU külső határain jelentősen megnőtt. Az ilyen kockázattal kapcsolatos Frontex-listán – a hibrid migrációs műveleteiről méltán híres – Oroszország és Fehéroroszország mellett Szerbia, Líbia, Marokkó és Törökország is szerepel.[33]

A geopolitikai helyzetéből fakadó (például migrációs) lehetőségeit Ankara aktív külpolitikáján keresztül afféle nyomásgyakorlási eszközként használja: vagy az EU-val rendszeresen kötött migrációs megállapodási szerződésekben való kedvezőbb feltételek, vagy az EU-s – immáron több évtizede zajló – csatlakozási tárgyalások felgyorsítása érdekében.[34]

Noha a Közel-Kelet több évtizede a nemzetközi biztonsági tanulmányok kiemelt témaköre, az elmúlt időszakban jelentősége még a jelenlegi orosz–ukrán konfliktus árnyékában is tovább fokozódott. Míg 2011-ben az arab tavasz eseményei voltak a világ egyik legkomplexebb térségének lángra lobbantói, addig a jelenlegi eseményláncolat (már amennyire különválasztható) kiindulópontjának az Izrael és a Hamasz közötti konfliktus léptékváltása[35] tekinthető. A Közel-Kelet biztonságát befolyásoló aktuális és Ankara szemszögéből releváns események közül egyértelműen a szíriai Aszad-rezsim bukása volt a közelmúltban a legmeghatározóbb.

Habár Bassár el-Aszad Damaszkusz élén a közel-keleti országok túlnyomó többségének – Iránt leszámítva – inkább ellensége, mintsem szövetségese volt, különösképp az utólag napvilágot látott állami „captagon-stratégiának"[36] köszönhetően, a szíriai polgárháború regionális hatásainak – elsősorban a milliós nagyságrendű menekülthullámok révén – Törökország volt a legnagyobb elszenvedője. Ebből természetesen az is következik, hogy az ország stabilizációja is Ankara érdekében állt leginkább, és az is, hogy Damaszkusz 2024. december 8-i elestének szintén Törökország a legnagyobb nyertese.[37] Mindennek fényében természetesen felmerül a kérdés, hogy vajon a hivatalosan a Hay'at Tahrir al-Sham (a továbbiakban: HTS) nevű lázadócsoport vezetésével véghez vitt műveletben mekkora szerepe volt Ankarának (Donald Trump szavával élve: Aszad bukása mögött egyedül Törökország áll),[38] és melyek Erdoğan hosszabb távú tervei és

[33] Infostart 2024.
[34] Erdogan Says Turkiye's Membership Would Throw 'Lifeline' to EU 2025.
[35] Selján 2024.
[36] Nader 2024.
[37] ATV Magyarország 2024.
[38] New York Post 2024.

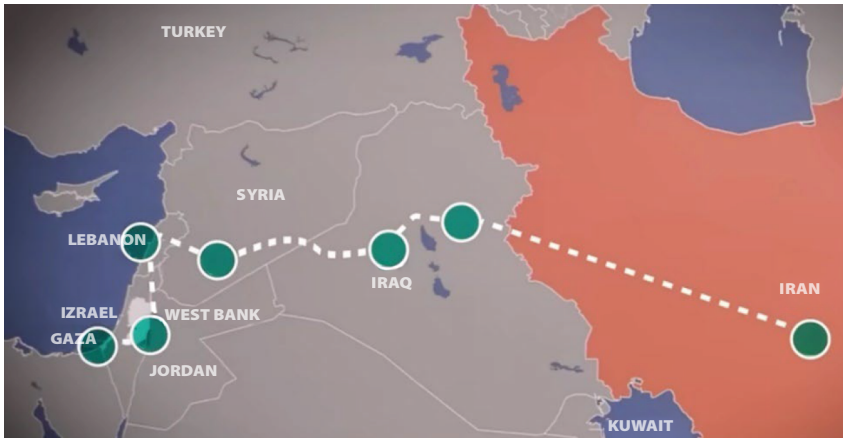

4. ábra: Az ellenállás tengelye
Forrás: The Wall Street Journal 2024a

elvárásai Szíriával szemben, az akcióban szintén részt vevő Szíriai Nemzeti Hadsereg (Syrian National Army, a továbbiakban: SNA) támogatásán keresztüli segítségnyújtásért cserébe. Törökország az Aszad-rezsim bukásával gazdasági és politikai előnyre egyaránt szert tett,[39] a háttérben azonban már ennél mélyebb, stratégiai szintű célok is körvonalazódni látszanak. Szíriában jelenleg három meghatározó erőközpont azonosítható: az Amerikai Egyesült Államok által támogatott, többségében kurd nemzetiségű Szíriai Demokratikus Erők (*Syrian Democratic Forces,* SDF), a Törökország által támogatott SNA és a továbbra is terrorista csoportként számontartott HTS. Utóbbi nemzetközi megítélése azért is érdemel külön említést, mert ezáltal a 14 éves polgárháború után romokban heverő ország sem direkt segély, sem pedig konkrét befektetés fogadója nem lehet.[40] Annak ellenére, hogy Washington a kurd kisebbség védelme érdekében, a támogatott csoportok (proxyk) szintjén látszólag szemben áll Ankarával, érdekeik bizonyos ponton mégis metszik egymást. Az „ellenállás tengelyeként" is ismert, Iránból kiinduló, Irakon és Szírián át a libanoni Hezbollahhoz tartó ellátási lánc (4. ábra) ugyanis Damaszkusz elestével megszakadt, aminek eredményeképpen az Izraellel konfliktusban álló libanoni siíta katonai szervezet utánpótlása rövid távon nehézségekbe ütközhet.

Ankara befolyása Szíria újraszervezésében egyértelműen azonosítható. Az országban továbbra is jelentős erővel rendelkező, kurd vezetésű SDF ugyanis nem volt jelen a közel-keleti állam jövőjéről szóló, 2025. február 24–25-én megrendezett Szíriai Nemzeti Párbeszéd Konferencián. Emögött vélhetően az áll, hogy az SDF és az SNA közötti harcok továbbra is folyamatosak. A konferenciát követően elmondható, hogy habár Szíria stabilitása már a horizonton van, a kurdkérdés továbbra is nyitott maradt. A mintegy 15–18 millió fős (Szíriában hozzávetőlegesen 3 millió, Törökországban körülbelül 15 millió fős)[41] kurd nemzetség jövőjének szempontjából meghatározó lesz, hogy a térség stabilitása érdekében

[39] Salih 2025.
[40] The Wall Street Journal 2024b.
[41] Latschan 2024.

pluralizmust propagáló Amerikai Egyesült Államok vagy a jelenlegi szír vezetést hatalomra segítő Törökország lesz nagyobb hatással az újraszerveződő Szíriára.[42]

Az Aszad-rezsim bukása után Ankara úgy nyilatkozott, hogy számára Szíria integritása mindennél fontosabb. A török külügyminiszter tájékoztatójában kitért arra is, hogy az új állam építésében a nemzetközi közösségnek segítő és támogató felelőssége van. Nyilatkozata során elmondta, hogy az aktuális vezetéssel folyamatosan tartják a kapcsolatot, hogy az olyan terrorista csoportok, mint az Észak- és Kelet-Szíria Önálló Demokratikus Adminisztrációja (*Democratic Autonomous Administration of North and East Syria,* DAANES, vagyis az SDF-et is magában foglaló ernyőszervezet) és a PKK semmilyen körülmények között se juthassanak hatalomra. Hakan Fidan török külügyminiszter elmondása alapján Törökország az Aszad bukása előtti utolsó hetekben intenzív tárgyalásokat folytatott a releváns nemzetközi szereplőkkel, elsősorban az asztanai országokkal[43] (Irán, Oroszország[44]).[45]

A tényt, hogy Ankara jelenlegi helyzeti előnyét hosszabb távon is igyekszik kamatoztatni, mi sem támasztja jobban alá, mint az Ahmed al-Sharaa (2025. január 29-től Szíria elnöke) és Recep Tayyip Erdoğan között tárgyalás alatt álló védelmi megállapodás, amelynek révén a szír haderő megerősítése mentén Törökország még stabilabb befolyásra tehet szert Damaszkuszban, kiszorítva ezzel az ország egykori legnagyobb támogatóját, az USA célkeresztjében álló Iránt.[46]

Említésre méltó, a török–szír rendezést segítő körülmény, hogy a több évtizede İmralı szigetén raboskodó, 75 éves Abdullah Öcalan, a PKK vezetője fegyverletételre szólította fel a kurdokat a 40 éve változó intenzitással, de folyamatosan tartó török–kurd fegyveres konfliktusban.[47]

Összegzés

Törökország geopolitikai helyzetének megítélése a különböző adottságok, lehetőségek, elvárások és felelősségek komplex rendszerében meglehetősen összetettnek mondható. A növekvő nemzetközi szerepvállalás, a fokozódó kurdkérdés, valamint a NATO, Oroszország és esetenként Kína közötti „hintapolitika" mind-mind Ankara növekvő és a jövőben is feltehetőleg fennmaradó jelentőségét és megkerülhetetlen világpolitikai súlyát támasztja alá. Habár mindez a II. világháborút követő hidegháború alatti folyamatoknak köszönhetően nem volt teljesen egyértelmű, a megváltozott erőviszonyokat feltérképező, különböző tanulmányok megjelenése után már mindenki számára nyilvánvalóvá vált: Törökország jelentősége megsokszorozódott, az aktuális közel-keleti események tükrében pedig

42 BBC News 2025.
43 Törökország Külügyminisztériuma 2024.
44 Syria's Leader, Russia's Putin Make First Contact Since al-Assad's Fall 2025. Oroszország szerepe Szíria és tágabb értelemben véve a Közel-Kelet hosszú távú stabilitása kapcsán a jelenleg is Moszkva ellenőrzése alatt álló hmeimimi légi és a tartúszi tengeri stratégiai jelentőségű támaszpontokban összpontosul. A Kreml globális *actio radiusát* nagymértékben elősegítő szíriai orosz katonai jelenlét tovább árnyalja az eddig is meglehetősen komplex és nagyhatalmi érdekektől hemzsegő régióban fekvő ország jövőjét.
45 Forbes Breaking News 2024.
46 Edmár 2025.
47 Euronews 2025.

regionális szerepe ismét kulcsfontosságú lett, amit napjaink modern orosz geopolitikai gondolkodásában is nevesítenek.[48]

Davutoğlu a *Stratégiai mélység* című könyvében nemcsak egy tudományos, akadémiai szintű geopolitikai helyzetelemzést fogalmaz meg, hanem sorra veszi mindazon tényezőket is, amelyek Törökország eltérő szerepvállalásainak kialakulásához vezettek. Ilyenek többek között a muszlim civilizációs előnyökből származó pántürkizmus vagy neooszmanizmus, illetve a teljes közel-keleti régió, valamint a peremvidék centrumakénti funkció eredményeképp kialakult afroeurázsianizmus koncepciója is. A vizsgálódási nézőpontnak megfelelően Törökország egyszerre lehet tehát az euroatlanti kapcsolatok egyetlen muszlim tagállamaként a NATO és az USA oldalszárnya, az Európai Unió szempontjából az illegális migrációs hullámok feltartóztatója, gazdasági, kulturális és vallási szempontból az összekötő híd Kelet és Nyugat között, illetve a tágabb értelemben vett szomszédságában regionális neooszmanista vagy akár iszlamista nagyhatalom és védőbástya is.[49]

Törökország fenn akarja tartani a lehetőségét mind az orosz–kínai (mint a nyersanyag és a technológia házassága) szövetséghez való hallgatólagos közeledésnek, mind pedig a NATO révén az Egyesült Államok által katonailag és gazdaságilag is biztosított Nyugathoz való, gazdasági előnyökkel járó EU-s csatlakozásnak. Beszédes tény, hogy a 2005 óta folyamatban lévő EU-csatlakozási folyamat mellett Ankara nemrégiben érdeklődését fejezte ki a BRICS nemzetközi csoportosulás[50] és az *Egy övezet, egy út* kínai kezdeményezés iránt is. Mindez természetesen nem a Nyugattól való elfordulást hivatott szimbolizálni, hanem azt a tényt, hogy a bipoláris világrend multipolárissá alakulása mentén a Nyugat nem az egyetlen, hanem csupán az egyik prioritást élvező külpolitikai iránnyá vált napjainkra (Davutoğlu-elmélet).[51]

Habár 2021 és 2022 októbere között a török infláció a rekordmértékű 85%-os értéket is meghaladta, Ankara gazdasága a Covid–19 után jócskán felértékelődött a pandémia miatt tapasztalt fennakadások, az általános ellátási láncok és a szállítmányozási árak felülvizsgálata során.[52] Az ország geopolitikai jelentőségét az aktuális ukrán–orosz konfliktus még tovább erősíti, ugyanis a gabonaszállítmányok logisztikai központjaként Afrika több országának ellátása szempontjából is megkerülhetetlen nemzetközi szereplővé avanzsálódott.[53] Hasonló dinamika figyelhető meg az energetikai piacon is, ugyanis tekintve, hogy a Török Áramlat révén Európa felé a csatornahálózat kiépített, továbbá hogy Törökország az eddigiekben nem vezetett be szankciót Oroszországgal szemben, így lényegében a közeljövőben a gázcsapok Moszkvából akár Ankarába is áthelyeződhetnek.[54] Fontos megemlíteni, hogy Törökország nemzetközi megítélését az ukrán konfliktusban mutatott mediátori szerepvállalása ellenére árnyalja, hogy az orosz oligarchák vagyonukkal viszonylagos menedékre leltek az afroeurázsiai országban. Ezt vélhetően a konfliktussal kapcsolatos orosz–amerikai

48 Gungl 2025.
49 FIX TV Hungary 2020.
50 Törökország, Szaúd-Arábia és Egyiptom is csatlakozik a BRICS-országokhoz 2022. A csoportosulás alapítói: Brazília (Brazil), Oroszország (Russia), India (India), Kína (China) és a Dél-Afrikai Köztársaság (South Africa).
51 Biró–Kosztur 2023.
52 Végh 2022.
53 Biró–Kosztur 2023.
54 Hit Rádió 2023.

tárgyalások helyszínének kiválasztásakor is figyelembe vették, ugyanis a tárgyalásoknak végül egy másik régiós feltörekvő államalakulat, Szaúd-Arábia adhatott otthont.[55]

Mindazonáltal az is tényszerű, hogy a Nyugat egyetlen tényleges, Keletre vezető gazdasági összeköttetése Belarusz és Ukrajna kiesésével Törökország maradt. Ankara az ukrán–orosz konfliktus révén nem csupán a keleti kapcsolatainak megtartásával (Oroszország) és javításával (Azerbajdzsán, Türkmenisztán,[56] Szíria[57]), de az egyre inkább középpontba kerülő geolokációs adottságainak aktív hasznosításával is jelentős gazdasági és külpolitikai tőkére tehet szert a közeljövőben. Ezen törekvések eklatáns példája Törökország nemzetközi migrációs és vízpolitikája, illetve a szíriai rezsim közelmúltbéli megdöntésében és az ország újjászervezésében való tevőleges részvétele is. Összességében megállapítható, hogy – az eddigi és a jelenlegi ambiciózus külpolitikájából és megnövekedett jelentőségéből fakadóan – bazárjában az isztambuli kalmár a régió számára egy meglehetősen fűszeres közeljövőt kínál sajátos geopolitikai merkantilizmusa jegyében.[58]

Felhasznált irodalom

ATV Magyarország [@ATVmagyarorszag] (2024): Törökország lehet az Aszad-rezsim bukásának igazi győztese. *YouTube,* 2024. december 10. Online: https://www.youtube.com/watch?v=KT6_CHaa7SE&ab_channel=ATVMagyarorsz%C3%A1g

BBC News [@BBCNews] (2025): Syria's Kurds Battle Turkey Months After Assad's Fall. *YouTube,* 2025. február 26. Online: https://www.youtube.com/watch?v=nAxdPWRi_SQ&ab_channel=BBCNews

Bernek Ágnes et al. (2022): *2022. A geopolitika által uralt világ. Tények, kérdőjelek és tendenciák egy bizonytalan világban.* Budapest: Neumann János Egyetem. Online: https://eurasiacenter.hu/wp-content/uploads/2023/06/geopolitika_altal_uralt_vilag_online-1.pdf

Biró András – Kosztur András (2023): Törökország útkeresése az új világrendben. *XXI. Század Intézet,* 2023. január 17. Online: https://www.xxiszazadintezet.hu/torokorszag-utkeresese-az-uj-vilagrendben/

Boda Mihály (2022): A hibrid háború etikája: az igazságos hibrid háború elmélete. In M. Szabó Miklós (szerk.): *A hadtudomány aktuális kérdései I.* Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 95–108.

Boda Mihály (2023a): *A háborús ideológiák története. A háború igazolása Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig.* Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.

Boda Mihály (2023b): Az oszmán török háborús ideológia és a Magyar Királyság. In Kis Péter – Petrik Iván – Toldi Lóránt (szerk.): *„Zászló alá magam csaptam fel". Ünnepi tanulmányok a 65 éves Csikány Tamás dandártábornok tiszteletére.* Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 25–36.

[55] Sauer 2025.
[56] Káncz 2023.
[57] Mihálovics 2023.
[58] (A cikk zárásának időpontja: 2025. március 8.).

Boda, Mihály (2024): A Quadrifid Typology of Frontier Ideologies a Typology of Frontier Ideologies Based on Some Hungarian Examples From the Nineteenth and Twentieth Centuries. *Journal of Political Ideologies,* 1–16. Online: https://doi.org/10.1080/13569317.2024.2423205

CaspianReport [@CaspianReport] (2017): Geopolitics of Turkey in Europe. *YouTube,* 2017. december 28. Online: https://www.youtube.com/watch?v=lBGOPkwzMsw

CaspianReport [@CaspianReport] (2018): Geopolitics of Turkey in Asia. *YouTube,* 2018. január 1. Online: https://www.youtube.com/watch?v=f1_-EV2GrN0

Davutoğlu, Ahmet (2017): *Stratégiai mélység.* Budapest: Antall József Tudásközpont.

Dugin, Alekszandr (1997): *Snovy geopolitiki: Geopoliticheskoe budushchee Rossii* [A geopolitika alapjai. Oroszország geopolitikai jövője]. Moszkva: Arktogeja.

Edmár Attila (2025): Szíria egyesítheti haderejét Törökországgal. *Magyar Nemzet,* 2025. február 4. Online: https://magyarnemzet.hu/kulfold/2025/02/sziria-egyesitheti-haderejet-torokorszaggal

Egeresi Zoltán (2017): A centrum nyomában: geopolitikai gondolkodás és külpolitikai útkeresés Törökországban. *Külügyi Szemle,* 16(4), 64–87.

Erdogan Says Turkiye's Membership Would Throw 'Lifeline' to EU. *Middle East Monitor,* 2025. február 26. Online: https://www.middleeastmonitor.com/20250226-erdogan-says-turkiyes-membership-would-throw-lifeline-to-eu/

Euronews (2025): Abdullah Öcalan, a Kurdisztáni Munkáspárt vezetője fegyverletételre szólította fel a híveit. *Euronews,* 2025. február 27. Online: https://hu.euronews.com/2025/02/27/abdullah-ocalan-a-kurdisztani-munkaspart-vezetoje-fegyverletetelre-szolitotta-fel-a-hiveit

FIX TV Hungary [@fixhdtv] (2020): Enigma – Neooszmán álom – emelkedő török félhold. *YouTube,* 2020. december 30. Online: https://www.youtube.com/watch?v=c6U92Fjymis&t=1169s&ab_channel=FIXTVHUNGARY

Forbes Breaking News [@ForbesBreakingNews] (2024): 'The Regime Has Collapsed': Turkish FM Responds To Fall Of Bashar Al-Assad And Ba'ath Party In Syria. *YouTube,* 2024. december 8. Online: https://www.youtube.com/watch?v=5UugneHCV_g&ab_channel=ForbesBreakingNews

Gungl Ábel (2025): Törökország lehet az Aszad-rezsim bukásának nagy nyertese, ha Szíria nem süllyed vissza a káoszba. *24.hu,* 2025. február 8. Online: https://24.hu/kulfold/2025/02/08/torokorszag-sziria-aszad-rezsim-bukas-nyertese/

Hirado.hu (2019): Törökország regionális nagyhatalom és geopolitikai szempontból is fontos szereplő. *Hirado.hu,* 2019. november 7. Online: https://hirado.hu/kulfold/kulpolitika/cikk/2019/11/07/torokorszag-regionalis-nagyhatalom-es-geopolitikai-szempontbol-is-fontos-szereplo#

Hit Rádió [@hitradiobudapest] (2023): Törökország ki tudja használni a számára kedvező változásokat? *YouTube,* 2023. január 26. Online: https://www.youtube.com/watch?v=LZJ8f-uCKS8&ab_channel=HitR%C3%A1di%C3%B3

Huntington, Samuel P. (2019): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása.* Budapest: Európa Könyvkiadó.

Infostart (2024): Fokozódik a hibrid hadviselés: ismét érkeznek a migránsok Fehéroroszországon keresztül. *Infostart.hu,* 2024. május 27. Online: https://infostart.hu/kulfold/2024/05/27/fokozodik-a-hibrid-hadviseles-ismet-erkeznek-a-migransok-feheroroszorszagon-keresztul

Káncz Csaba (2023): Most mindenki ennek a gáz-nagyhatalomnak a kegyeit keresi. *Privátbankár.hu,* 2023. január 4. Online: https://privatbankar.hu/cikkek/makro/most-mindenki-ennek-a-gaz-nagyhatalomnak-a-kegyeit-keresi.html,

Keskin, Tugrul – Debata, Mahesh Ranjan (2024): How Turkey is Taking a Strategic Turn From Turkism to Islamism. *Firstpost,* 2024. december 17. Online: https://www.firstpost.com/opinion/how-turkey-is-taking-a-strategic-turn-from-turkism-to-islamism-13845269.html

Khey Phard [@KheyPard] (2018): The History of Turkey: Every Year. *YouTube,* 2018. december 16. Online: https://www.youtube.com/watch?v=8sHUFFfYSo8

Latschan, Thomas (2024): *In Data: Syria After the War. Deutsche Welle,* 2024. december 22. Online: https://www.dw.com/en/in-data-syria-after-the-war/a-71126617

Lechner Zoltán (2018): Vízkonfliktus Törökország, Szíria és Irak között. *Nemzet és Biztonság,* 11(3), 36–54. Online: https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/3570

Lechner Zoltán (2019): Törökország, Szíria és Irak kapcsolata az édesvízelosztás problémájának tükrében. *Külügyi Szemle,* 18(1), 29–52. Online: https://real-j.mtak.hu/25071/1/KSZ_2019_1.pdf

Meijer, Laura (2018): *The Southeastern Anatolia Project (GAP): Water, Counterinsurgency, And Conflict*. SciencesPo Kuwait Program. Online: https://www.sciencespo.fr/kuwait-program/wp-content/uploads/2018/11/Laura-Meijer-Southeastern-Anatolia-Project.pdf

Mihálovics Zoltán (2023): Évtizedes konfliktus végére tehetne pontot ez a megállapodás. *Mandiner.hu,* 2023. január 2. Online: https://makronom.mandiner.hu/cikk/20221224_torokorszag_sziria_kurdok_makronom

Minority Rights Group [é. n.]: *Türkiye.* Online: https://minorityrights.org/country/turkey/

Nader, Emir (2024): What Now for Syria's £4.5bn Illegal Drug Empire. *BBC,* 2024. december 22. Online: https://www.bbc.com/news/articles/c2dxnn1406do

New York Post [@nypost] (2024): Trump Claims Turkey's Erdogan Directed Rebels Behind 'Unfriendly Takeover' of Syria. *YouTube,* 2024. december 16. Online: https://www.youtube.com/watch?v=UgthP8SeY_U&ab_channel=NewYorkPost

NRGreport (2018): Szép csendben döntött Putyin – Jóváhagyásával több ezer milliárdos üzletbe nyúlhat bele Magyarország. *NRGreport,* 2018. december 3. Online: http://nrgreport.com/cikk/2018/12/03/szep-csendben-dontott-putyin-jovahagyasaval-tobb-ezer-milliardos-uzletbe-nyulhat-bele-magyarorszag

Pap Norbert et al. (2012): *Geopolitikai szótár.* TÁMOP 4.1.2. program keretében készült tananyag. Online: https://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz7/geopolitikai_foldrajz/www/book.html

Salih, Mohammed A. (2025): *Post-Assad Syria: Challenges, Opportunities, and the US Role*. Foreign Policy Research Institute. Online: https://policycommons.net/artifacts/18068114/post-assad-syria/18967519/

Sauer, Pjotr (2025): US and Russia Begin Talks in Saudi Arabia on Ukraine Ceasefire. *The Guardian,* 2025. március 24. Online: https://www.theguardian.com/world/2025/mar/24/us-russia-talks-riyadh-saudi-arabia-ukraine-ceasefire

Selján, Péter (2024): The 7 October Hamas Attack. A Preliminary Assessment of the Israeli Intelligence, Military and Policy Failures. *AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science,* 23(1), 81–98. Online: https://doi.org/10.32565/aarms.2024.1.5

Syria's Leader, Russia's Putin Make First Contact Since al-Assad's Fall. *Al Jazeera,* 2025. február 12. Online: https://www.aljazeera.com/news/2025/2/12/syrias-leader-russias-putin-make-first-contact-since-al-assads-fall

Szabó Dániel (2022): Törökország boríthatja az orosz álmokat a földgázpiacon. *Economx,* 2022. november 12. Online: https://www.economx.hu/nemzetkozi-gazdasag/erdogan-torokorszag-foldgaz-gazellatas-fekete-tenger-kitermeles-energia.763138.html

The Wall Street Journal [@wsj] (2024a): Hamas, Hezbollah and Houthis: Iran's 'Axis of Resistance,' Explained | WSJ. *YouTube,* 2024. január 5. Online: https://www.youtube.com/watch?v=ek7P0hFzoNM&ab_channel=TheWallStreetJournal

The Wall Street Journal [@wsj] (2024b): Assad Is Out, Rebels Are In: What's Next for Syria and the Middle East | WSJ. *YouTube,* 2024. december 11. Online: https://www.youtube.com/watch?v=3HSZDjnChAw&ab_channel=TheWallStreetJournal

Törökország Külügyminisztériuma (2024): *Joint Statement by Representatives of Iran, Russia and Türkiye on Outcomes of the 22nd International Meeting on Syria in the Astana Format, 11-12 November 2024.* Online: https://www.mfa.gov.tr/iran-rusya-ve-turkiye-temsilcileri-tarafindan-yapilan-astana-formatindaki-suriye-konulu-22-yuksek-duzeyli-toplanti-ya-iliskin-ortak-bildiri-11-12-kasim-2024.en.mfa

Törökország, Szaúd-Arábia és Egyiptom is csatlakozik a BRICS-országokhoz. *Elemi.hu,* 2022. július 14. Online: https://www.elemi.hu/torokorszag-szaud-arabia-es-egyiptom-is-csatlakozik-a-brics-orszagokhoz/

Törökország újabb Sz–400-as légvédelmi rendszert kap Oroszországtól. *Mandiner.hu,* 2022. április 27. Online: https://mandiner.hu/cikk/20220427_torokorszag_ujabb_sz_400_as_legvedelmi_rendszert_kap_oroszorszagtol

Trading Economics [é. n.]: *Turkey Exports By Country.* Online: https://tradingeconomics.com/turkey/exports-by-country

UNICEF [é. n.]: *A gyermekjogi egyezményről.* Online: https://unicef.hu/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezmenyrol

Végh Roland (2022): *A török gazdaság aktualitásai, üzleti lehetőségek magyar vállalatok számára Törökországban.* MKIK Magyar–Török Tagozat, 2022. november 9. Online: https://mkik.hu/download/189/a-toeroek-gazdasag-aktualitasai

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE
13. évfolyam (2025) 3. szám 63–76. | DOI: 10.32561/nsz.2025.3.4

Kovács Anita Mariann[1]

Átalakuló regionális környezet – új regionális tendenciák

Úton a normalizáció felé?

Changing Regional Environment – New Regional Tendencies

On the Way to Normalization?

A tanulmány célja, hogy bemutassa, melyek azok a legjelentősebb tendenciák, amelyek a Közel-Kelet legfontosabb folyamatait és az államközi kapcsolatokat alakítják. Kiemeli, hogy a régió folyamataiban a szaúdi–iráni–izraeli kapcsolatok alakulása látszik meghatározóvá válni, s bemutatja, hogy melyek a legjelentősebb indítékok és szempontok, amelyek ezen országok viselkedését befolyásolják, s várhatóan milyen irányba tart kapcsolatrendszereik fejlődése.

A tanulmány igazolni kívánja, hogy mivel a korábbi Levant és Öböl alkomplexumokból létrejött új biztonsági egységben a fő tendenciák az új biztonsági realitások következtében alakultak ki, azokra a 2024-es év legfontosabb eseményei (a folytatódó gázai háború, az iráni–izraeli összecsapások és az Aszad-rezsim bukása Szíriában) ugyan hatással voltak, de nem szakították meg, így előreláthatólag folytatódni fognak. A tanulmány azt valószínűsíti, hogy mivel a rezsimeket reálpolitikai megfontolások vezérlik, a régió kapcsolatrendszerei nem egy, a feltartóztatásra épülő exkluzív struktúrába fognak rendeződni, hanem egymással párhuzamosan létező és működő, a tranzakcionalitáson és a kompartmentalizáción alapuló, a régió minden szereplőjét magában foglaló inkluzív viszonyrendszerek jönnek majd létre, ami pedig a regionális instabilitás csökkenéséhez vezethet.

Kulcsszavak: *kompartmentalizáció, Perzsa-öböl, Irán, Szaúd-Arábia, Izrael, normalizáció, deeszkaláció*

The study aims to present the most important trends that shape the main processes and interstate relations of the region. It emphasizes that the development of the

[1] Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: anitamariann.kovacs@gmail.com

Saudi-Iranian-Israeli relations seems to be decisive in the mechanisms of the region, and explains what are the most significant motives and aspects that influence the behavior of these countries, and what direction the development of their relations is expected to take.

The study intents to prove that since the main trends in the new security unit (emerged from the former subcomplexes of the Levant and the Gulf) were formed as a result of the new security realities, the most important events of the year 2024 (the continuing war in Gaza, the Iran-Israel clashes and the fall of the Assad regime in Syria) had an impact on them, but they were not interrupted, so they are expected to continue. The study presumes that since the regimes are guided by the considerations of the political realities, the relationship systems of the region will not be organized into an exclusive structure based on containment, but inclusive relationship systems are evolving, that exist and operate in parallel, based on transactionality and compartmentalization, and include all actors in the region, which can decrease the regional instability.

Keywords: *compartmentalization, Persian Gulf, Iran, Saudi Arabia, Israel, normalization, de-escalation*

Bevezetés

Az elmúlt két évtizedben a Közel-Keleten bekövetkezett változások jelentősen átalakították a régió hatalmi viszonyait és biztonsági rendszereit. A strukturális fordulatok elsősorban a regionális biztonsági dinamikákat érintették, amelyek nagyban befolyásolták az egyes országok biztonságérzetét és gondolkodását arról, hogyan tudják garantálni saját biztonságukat. A regionális folyamatok nagy része szekuritizálódott és geopolitizálódott, a regionális szereplők nem tudták megoldani vagy enyhíteni a politikai és katonai konfliktusokat a régióban, és a régión kívüli szereplők sem tudták, vagy nem akarták, kezelni azokat.

A régión kívüli hatalmak a regionális és lokális szereplők támogatásával tovább mélyítették a meglévő konfliktusokat és megnehezítették azok megoldását. A Levant és az Öböl egykori biztonsági alkomplexumai[2] egyre inkább összefonódni látszanak: a térség mindjobban egy egységes biztonsági rendszerként működik, amelynek vizsgálatához és

[2] Barry Buzan elmélete a világot regionális biztonsági komplexumokra osztja fel. A regionális biztonsági komplexumot olyan államok csoportja alkotja, amelyeknek a biztonsággal kapcsolatos problémái közel azonosak, és egymással annyira összefüggenek, hogy az egyes államok biztonságát és biztonsággal kapcsolatos problémáit nem lehet egymástól függetlenül kezelni. A regionális biztonsági komplexumokon belül létrejöhetnek szubkomplexumok, amelyek részei egy nagyobb komplexumnak, sajátosságai megegyeznek a komplexuméval, mindemellett egy saját erős belső, önálló dinamikával is rendelkeznek. A tanulmányban vizsgált térség a Közel-Keleti Regionális Biztonsági Komplexum (Middle Eastern RSC) mint nagyobb egység része volt. Ezt a regionális biztonsági komplexumot a Maghreb-szubkomplexum, a Levant-szubkomplexum és az Öböl-szubkomplexumok alkották.
Levant-szubkomplexum: Egyiptom, Jordánia, palesztin területek, Izrael, Libanon, Szíria – meghatározó dinamikája az arab államok küzdelme Izrael ellen, az izraeli–palesztin konfliktus volt.
Öböl-szubkomplexum: Irán, Irak, Szaúd-Arábia, Kuvait, Bahrein, Katar, az Egyesült Arab Emírségek, Omán, Jemen – meghatározó dinamikája az Irán, Irak és Szaúd-Arábia vezette Perzsa-öböl menti arab országok közötti hatalmi rivalizálás volt.

elemzéséhez egyszerre kell figyelembe venni mindkét alkomplexum szereplőit és ezek érdekeit, az ott zajló folyamatokat és a köztük lévő összefüggéseket.

A Közel-Kelet és Észak-Afrika (MENA)[3] mint nagyobb térségen belüli régiók határainak eltolódása figyelhető meg.[4] A Mashreq[5] és a Maghreb[6] térsége elszakadni látszik egymástól: a Maghreb a Száhel-övezettel látszik egyre inkább egybefonódni, létrehozva ott egy új biztonsági szubkomplexumot,[7] a Mashreq országai pedig a korábbi Öböl-szubkomplexum országaival tűnnek együtt mozogni.[8] A Levant és az Öböl országai alkotta tágabb régióban egyre inkább az Öböl menti országok érdekei és biztonságpercepciói kezdtek dominálni (lásd golfizáció), a fő strukturáló erőt pedig az Izrael, Irán és Szaúd-Arábia közötti kapcsolatok alakulása látszik adni. Korábban úgy tűnt, hogy a folyamatok egy iráni–szaúdi szembenállás mentén futnak majd, miközben a Perzsa-öböl arab államai és Izrael közötti kapcsolatok egyre intenzívebbé válnak, azonban megkezdődött egy szaúdi–iráni közeledés is. 2023 őszén egyszerre két normalizációs folyamat volt jelen: az egyik az arab államok és Izrael között (amelynek leglátványosabb eredményei az Ábrahám-megállapodások voltak), amelynek középpontjában az Irán-ellenesség és Irán regionális befolyásának csökkentésére irányuló törekvések álltak. A másik normalizációs folyamat a Perzsa-öböl Menti Együttműködési Tanács[9] államainak és Iránnak a közeledése volt.

A tény, hogy ez a két normalizációs folyamat párhuzamosan zajlott, azt mutatta, hogy Szaúd-Arábia, az új biztonsági egység egyik fő pillére még nem kötelezte el magát véglegesen és kizárólagosan sem Izrael, sem Irán mellett. Emellett jelezte azt is, hogy a térség országainak politikáját saját (biztonsági, politikai, gazdasági stb.) érdekeik határozzák meg, maguk mögött hagyva korábbi gondolkodásmódjukat és háttérbe szorítva az ideológiai megfontolásokat. A párhuzamos normalizációs folyamatok azt is jelezték, hogy az Egyesült Államok korábbi szövetségesei úgy érezték, az amerikai biztonsági mechanizmusok és garanciák gyengültek, ezért új alternatívákat kellett keresniük biztonságuk fenntartása érdekében. Úgy tűnt, a térség országai felismerték, hogy nincs olyan regionális szereplő, amely képes lenne létrehozni és fenntartani egy új regionális rendet, amely világos szabályok szerint irányítaná a helyi dinamikákat. Ráadásul azt is el kellett fogadniuk, hogy a térségben jelen lévő globális hatalmak sem akarnak (és nem is tudnak) új regionális rendet kialakítani és működtetni, vagyis semmilyen külső erő nem fogja ellenőrzés alatt tartani és irányítani a regionális folyamatokat, és nem oldja meg a spontán eszkaláció veszélyét magukban hordozó konfliktusokat. Az együttműködés szükségessége – a magukra hagyatottság érzete miatt – egyre világosabbá vált a politikai elit számára. A normalizálódási folyamatok következtében az államok közötti konfliktusok intenzitása 2020 és 2023 között csökkenni látszott. Úgy tűnik, ezeket a folyamatokat a Hamasz és Izrael között 2023 októberében kezdődött háború inkább csak ideiglenesen megakasztotta, el azonban nem lehetetlenítette. Az, hogy a térségben 2024-ben zajló eseményeket (folytatódó gázai

[3] Middle East and North Africa.
[4] Csicsmann 2022: 16.
[5] Mashreq-országok (szűk értelmezésben): Szudán, Egyiptom, Jordánia, Libanon, Szíria, Irak, palesztin területek.
[6] Maghreb-országok: Algéria, Líbia, Mauritánia, Marokkó, Tunézia.
[7] Maghreb and the Sahel, MAS.
[8] N. Rózsa–Marsai 2022: 12.
[9] A Perzsa-öböl Menti Együttműködési Tanács (*Gulf Cooperation Council,* GCC) tagjai: Kuvait, Bahrein, Katar, az Egyesült Arab Emírségek, Omán, Szaúd-Arábia.

háború, iráni–izraeli ütésváltások, a Vörös-tengeren zajló események, Izrael Hezbollah elleni fellépése) senki sem kívánta eszkalációs célokra felhasználni, azt mutatja, hogy a térség országai továbbra sem akarnak egymással közvetlenül konfrontálódni, fellépésüket inkább a hosszú távú stratégiai megfontolások alakítják. Aszad rendszerének bukása is jelezte, hogy a régiót a külső szereplők magára hagyták, így várhatóan a térség országai keresni fogják a lehetőséget egy olyan kapcsolatrendszer kialakítására, amely reálpolitikai megfontolásokon alapul, és lehetővé tesz egy olyan egymás mellett élést, amelyben saját céljaik megvalósítására tudnak koncentrálni.

Külső szereplők a régióban – az irányítás szándéka nélkül

A Közel-Keleten vannak olyan régión kívüli szereplők, akik folyamatosan beavatkoztak érdekeik és a regionális rendről alkotott elképzeléseik előmozdítása érdekében. Jelenleg a három globális hatalom (Egyesült Államok, Oroszország és Kína) mindegyike jelen van a térségben, azonban úgy tűnik, egyikük sem hajlandó átvenni az Egyesült Államok korábbi szerepét, valamint létrehozni és fenntartani egy új regionális rendet, amely elvezethetne a stabilitáshoz.

Az eseményekre adott amerikai válaszok és az alkalmazott retorika egyaránt azt jelezték, hogy az Egyesült Államok érdeklődése és elkötelezettsége a Közel-Kelet iránt egyre csökken. Washington mind jobban vonakodott a kemény katonai eszközök alkalmazásától, és mindinkább a légierőn, a drónokon, a helyi szereplőkön és a gazdasági szankciókon keresztül történő fellépéshez folyamodott. A közvetlen beavatkozások csökkenésével párhuzamosan a Fehér Ház térségbeli puha befolyása *(soft power)* – beleértve a hitelességét és a régió vezetőjének státuszát is – erodálódni kezdett, ami következményekkel járt mind Washington szövetségeseire, mind ellenségeire nézve.[10] Figyelembe véve az Egyesült Államok három egymást követő elnökének retorikáját (Obama: „fordulat a Csendes-óceán felé", Trump: „Amerika az első"; Biden: „a katonai erő alkalmazása nem válasz a régió kihívásaira")[11] világossá vált, hogy függetlenül attól, milyen típusú adminisztráció van hatalmon az Egyesült Államokban, Washington nem fog visszatérni korábbi politikáihoz. Trumpnak a Szíriában zajló eseményekkel kapcsolatos nyilatkozatai, amelyekben jelezte, hogy az USA nem kíván bevonódni az itt zajló folyamatokba,[12] szintén azt mutatták, hogy a hivatalba lépő új amerikai adminisztráció sem fog ezen a magatartáson módosítani. A megváltozott amerikai politika következtében a régió országai egyrészt egyre inkább szükségesnek érezték az új szövetségesek keresését, másrészt nagyobb cselekvési autonómiára törekedtek.[13] Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az Egyesült Államok továbbra is elkötelezett a Közel-Kelet iránt – a szerep, amelyet nem hajlandó betölteni, a biztonság saját erőből történő, kizárólagos garantálójának szerepe. Annak ellenére, hogy az Egyesült Államok egypólusú pillanata véget ért, Washington nem tud (és nem is akar) kivonulni a régió politikai és biztonsági folyamataiból. A térségben katonailag jelen lévő legjelentősebb külső szereplő továbbra is az USA (több tízezer katonát állomásoztat ezeken a területeken,

[10] Fawcett 2023: 570–576.
[11] Colley 2023: 66.
[12] Lister et al. 2024.
[13] Fawcett 2023: 576.

katonai bázisokat tart fenn, repülőgép-hordozói és hadihajói vannak a térségben).[14] A gázai háború következtében az Izraelről alkotott vélemény az arab világban jelentősen romlott, maga után vonta az USA megítélésének romlását is, ami megnehezítheti az arab vezetők számára a Washingtonnal való együttműködést.[15]

Oroszországnak stratégiai, politikai és gazdasági érdekei vannak ebben a régióban.[16] Moszkva korábban sem szándékozott átvenni az Egyesült Államok szerepét (vezetői tisztában voltak azzal, hogy nem rendelkeznek az ehhez szükséges gazdasági és katonai képességekkel, s hogy nem képesek sem a konfliktusok megoldására, sem komplex és átfogó stratégia kidolgozására vagy végrehajtására).[17] Oroszországot stratégiai érdekei eleve megakadályozzák, hogy szilárd szövetségeket hozzon létre a térségben olyan szereplőkkel, akik támogathatnák például az Egyesült Államokkal szemben. Még a Teheránhoz való közeledésnek és együttműködésnek is megvannak a korlátai. Az iráni vezetésben bizalmatlanság van Oroszországgal szemben, egyrészt a történelmi múlt miatt, másrészt azért, mert úgy érzik, hogy Irán Oroszország számára csak egyik eleme az Egyesült Államokkal folytatott tárgyalásoknak – az iráni uralkodó elit szerint Moszkva nem Teherán érdekeit támogatja, hanem a sajátjait. Emellett Oroszország jó kapcsolatokat ápol Irán vetélytársaival, ami azt jelenti, hogy az egyik szereplő bármilyen támogatása ronthatja a másokkal való kapcsolatokat.[18] Minél szorosabbá válnak Irán és Oroszország kapcsolatai, annál nagyobb bizalmatlanság merülhet fel az Öböl menti arab államokban Oroszországgal szemben, mivel ezek az országok Iránt tekintik a regionális instabilitás fő tényezőjének.[19] Az, hogy Moszkva nem akadályozta meg az Aszad-rezsim összeomlását, azt erősítette meg a teheráni vezetésben, hogy az orosz támogatásra sem lehet minden körülmények között számítani. Amennyiben a Szíriában található orosz kikötők valóban részévé válnak egy Ukrajnáról történő orosz–amerikai megállapodásnak, az még inkább igazolni fogja a teheráni vezetés azon meggyőződését, hogy Iránnal való kapcsolataik csak egy bármelyik pillanatban feladható elemnek számítanak az Egyesült Államok és Oroszország kapcsolatrendszerében – azaz Teheránnak régión kívüli valódi szövetségese nincsen. Ez pedig arra ösztönözheti a teheráni rezsimet, hogy a szankciók feloldása/enyhítése érdekében nyitott legyen a Nyugattal való tárgyalásokra,[20] illetve tovább folytassa a közeledést és a kapcsolatok javítását a térség arab országaival.

Kína a térségben elsősorban gazdaságilag érdekelt. A Peking és a Perzsa-öböl menti arab országok közötti kapcsolatok kiszélesedtek és elmélyültek, mindenekelőtt az energia és a kereskedelem területén folytatott együttműködés intenzívebbé válásával. Geopolitikai helyzete és a Vörös-tengerhez való közelsége miatt az Öböl jelentős szerepet játszik Kína *Egy övezet, egy út* kezdeményezésében,[21] Kína függősége a Közel-Keletről származó olajtól várhatóan növekedni fog. Katonai képességeit tekintve azonban Kína nem tudja helyettesíteni az Egyesült Államokat, ezt pedig megtenni sem akarja, mivel számára Tajvan és a délkelet-ázsiai térség jelenti a prioritást. Az, hogy Kínának egyszerre vannak kapcsolatai

14 Ferragamo et al. 2025.
15 Robbins et al. 2024: 41–44.
16 Rhoades et al. 2023: 5.
17 Borshchevskaya et al. 2021.
18 Grisé–Evans 2023: 3–13.
19 Ramani 2023.
20 A Nyugattal való tárgyalások során Irán kezében a legfontosabb ütőkártya a nukleáris programja.
21 Gurol 2023: 692.

olyan országokkal, amelyek riválisai egymásnak (lásd Irán, Izrael, Szaúd-Arábia),[22] nem teszi lehetővé, hogy kapcsolatait egy bizonyos szinten túl mélyítse vagy stratégiai szövetségeket hozzon létre, mivel ez negatívan hatna a más országokkal való kapcsolataira. Másrészt a régió országai nem leválni akarnak az USA-ról, hanem diverzifikálni a külkapcsolataikat és jobb tárgyalási pozíciókat elérni Washingtonnal. Regionális konfliktust Peking sem szeretne, mivel az az olaj árának emelkedéséhez vezetne, ami nehézségeket okozna gazdaságában.[23] Az Egyesült Államok és Kína között választani még Szaúd-Arábia sem akar.[24] Kína jelenléte a régióban már visszafordíthatatlan, de nem meghatározó. Peking minden szereplővel (legyen az állami vagy nem állami) tud tárgyalni, ellentétben az USA-val, amelynek nincs minden szereplővel közvetlen kapcsolata.[25] Kína támogatta az Irán és Szaúd-Arábia közötti közeledést, egyrészt azért, hogy a régió országaival való kapcsolatai elveszítsék zéró összegű jellegüket, másrészt pedig, hogy csökkentse a régión belüli feszültség szintjét. A szaúdi–iráni közeledés azonban nem Peking fellépésének az eredménye volt, mivel erre a szándék már mindkét félben kialakult.

Az elmúlt másfél évtizedben egyre inkább kirajzolódni és állandósulni látszott az a tendencia, hogy nincs olyan külső szereplő, amely megteremtene egy új regionális rendet, és garantálná a térség biztonságát.[26] Az, hogy az USA és Kína egyre inkább a csendes-óceáni térségre irányítja energiáit, egyrészt a középhatalmak megerősödését (mint Irán, Törökország, Szaúd-Arábia – ezen országok egyébként is hagyományosan középhatalmak voltak ebben a régióban), másrészt a regionális dinamikák felerősödését hozta magával.

A növekvő regionális feszültségektől a normalizációs folyamatokig

A régión belüli és kívüli radikális változások miatt a Szaúd-Arábia és Irán közötti szembenállás a 2010-es években egyre élesebbé vált, a közöttük lévő kapcsolatrendszerbe pedig Izrael is bevonódott.

1979 óta Irán és Szaúd-Arábia kapcsolatát változó szintű állandó feszültségek jellemzik. 1979 és 2003 között a regionális rendszert alapvetően a bipolaritás határozta meg, amely Irak és Irán regionális hegemóniáért folytatott küzdelmén alapult. Ebben az időszakban Irak létfontosságú ellensúly volt Iránnal szemben. Az Egyesült Államok 2003-as iraki beavatkozása után Bagdad megszűnt regionális hatalmi központ lenni, és az ország nehezen kormányozható, gyenge állammá vált, megteremtve Iránnak a lehetőséget, hogy ott befolyást gyakoroljon. 2003 után egy többpólusú rendszer kezdett kialakulni a térségben, de ezt az új multipolaritást a globális hegemón jelenléte uralta. Rijád Washington oldalán maradt, hogy ellensúlyozza Teherán növekvő regionális befolyását.[27] Az arab tavasz eseményei és utóhatásai tovább növelték a szaúdi elit aggodalmait: megítélésük szerint

[22] Rhoades et al. 2023: 4.
[23] Yadlin–Eventał 2024: 28.
[24] Fantappie–Nasr 2024: 18.
[25] Walt 2024: 8.
[26] Hoffman 2022.
[27] Teherán számára Rijád Washingtontól való függősége gyengeségének jele.

a környező országokban bekövetkező rezsimváltások lehetőséget adhattak Iránnak regionális befolyásának növelésére, fokozódó fenyegetést jelentve így Szaúd-Arábia számára. Rijád növekvő iráni regionális befolyástól való félelmét súlyosbította az Egyesült Államok fokozatos visszahúzódása a régió ügyeiből, valamint a washingtoni vonakodás attól, hogy aktív szerepet vállaljon a régió konfliktusaiban. Az Egyesült Államok viselkedésében történő változások Irán növekvő regionális befolyásával kombinálva egyre inkább meggyőzték a szaúdi vezetőket arról, hogy alternatívákat kell keresniük Teherán megfékezésére. A szaúdi elit egyik stratégiája Irán szerepének biztonságiasítása volt: Rijád azon dolgozott, hogy meggyőzze a Fehér Házat és a közvéleményt arról, hogy Irán egzisztenciális fenyegetést jelent a régió stabilitására és biztonságára. Az egyre nagyobbnak érzett iráni fenyegetés összekapcsolódott az új szaúdi nacionalizmussal, amely szerint Szaúd-Arábiának vezető szerepet kell játszania a Közel-Keleten.[28]

Teheránnak nem voltak állami szövetségesei a régióban, ezért kezdett nem állami szövetségeseket keresni. Mivel az államok már nem gyakorolnak kizárólagos ellenőrzést az erőkivetítéshez szükséges források, illetve a narratívák és az ideológiák előmozdítása fölött, a nem állami és az állam alatti szereplők is hasznos szövetségeseknek bizonyultak. A technológia fejlődése aránytalanul kedvezett a terrorista csoportoknak, mivel az új információs technológiák eszközt biztosítottak számukra ahhoz, hogy azonnali hatást tudjanak elérni a világ bármely részén.[29] Teherán leghatásosabb elrettentő eszközévé a nem állami szereplőkből álló hálózata, az úgynevezett „ellenállás frontja" vált. Az arab tavasz után Teherán elkezdett támogatást nyújtani olyan csoportoknak, amelyek ellenezték Szaúd-Arábia szerepének növekedését a régióban, beleértve az iszlamista csoportokat is, függetlenül attól, hogy melyik vallási közösséghez tartoztak. Mindezen erőfeszítésekkel az iráni vezetés is arra törekedett, hogy saját biztonságát növelje. Teherán szemszögéből nézve lépései azzal, hogy bizonyítsák a reagálási képességét, egy ellene indított háború megelőzését szolgálják. Irán értelmezésében így az „ellenállás tengelyének" célja saját védelme és regionális pozícióinak megőrzése volt, nem pedig forradalmi ideológiájának az exportja.[30] Az ellenállás tengelye azonban nem egy megszervezett szövetségi rendszert jelentett, inkább érdekegyezéseken alapuló együttműködéseket, eltérő szintű kapcsolatokkal, ahol az egyes csoportok célja és prioritása nem feltétlenül egyezett meg.

Az izraeli vezetés szemében Izrael biztonságára nézve a legnagyobb fenyegetést egyre inkább Irán kezdte jelenteni, mivel úgy értékelték, hogy nukleáris programja, regionális befolyása és milíciahálózata közvetlen stratégiai kockázat a zsidó állam szempontjából. Jeruzsálem számára egyre fontosabbá vált, hogy megakadályozza, hogy Teherán (és szövetségesei) befolyása tovább növekedjen, és hogy leállítsa Irán nukleáris programját. Mind Izrael, mind Szaúd-Arábia szerint Irán nukleáris programja az egyik legsúlyosabb kockázat, amely veszélyt jelent a régió stabilitására.[31] A mérsékelt arab monarchiák és Izrael vezetői Irán növekvő befolyását a térségben saját biztonságukat fenyegető veszélynek tekintették (amelyet tovább súlyosbított a bizonytalanság azzal kapcsolatban, hogy Washington hajlandó-e megvédeni szövetségeseit és érdekeit). Az egyes országok biztonságpercepcióiban bekövetkezett változások egyre közelebb hozták egymáshoz a korábbi ellenségeket.

[28] Wastnidge–Mabon 2022: 18–26.
[29] Cronin 2024: 32.
[30] Wastnidge–Mabon 2022: 40–48.
[31] Fantappie–Nasr 2024: 16.

Irán regionális politikája és nukleáris programja lehetővé tette a Trump- és a Biden-adminisztráció számára, hogy előmozdítsa a közeledést Izrael és korábbi ellenfelei között.[32]

2003 után mind Izrael, mind Szaúd-Arábia elkezdte Teheránt a regionális biztonságot fenyegető veszélyként értelmezni.[33] Az Irán által jelentett fenyegetés eltúlzása igazolta Izrael azon szándékát, hogy megtartsa nukleáris monopóliumát a régióban. Az iranofóbia előmozdítása és az iráni fenyegetés eltúlzása hasznos stratégiai eszköznek bizonyult az izraeli diplomácia számára, hogy csökkentsék a Jeruzsálemmel szembeni ellenérzéseket, és közelebb hozzák az arab országokat Izraelhez, emellett próbáljanak létrehozni egy Teherán-ellenes blokkot.[34] Az *offshore balancing 2.0*[35] politikáját követve ez volt az amerikai diplomácia célja is. Izrael arab országokba irányuló növekvő befektetéseinek célja nemcsak a kereskedelem előmozdítása, hanem Izrael hasznos partnerré tétele is volt. Az Öböl menti országokban meglévő tőke és az izraeli technológia minden fél számára kölcsönösen előnyös partnerségeket jelenthet. Izrael még az új Netanjahu-kormány megérkezésével is kereste a lehetőségeket az arab országokkal való normalizáció előmozdítására és az együttműködés elmélyítésére.[36]

Teherán az arabok Izraellel szembeni ellenérzéseit használta fel arra, hogy a muszlim világ vezetőjévé próbáljon válni, az egyedülivé, aki soha nem hagyott fel a palesztinok jogainak és érdekeinek védelmével, legitimitást szerezve így rezsimjének az országon kívül. Az Izrael-ellenes retorika eszközként szolgált a síiták és a szunniták közötti ellentétek leküzdésére is,[37] mivel a palesztinkérdést egy muszlimok és zsidók közötti szembenállássá alakította. Az anticionizmus vonzóbb ideológiának bizonyult, mint a forradalom exportja, és lehetőséget adott Teheránnak, hogy az összes muszlim egyetlen hiteles és legitim vezetőjeként mutassa be magát, így az Izrael-ellenesség egyesítő erővé válhatott. Izrael fenyegetésként és ideológiai ellenfélként való értelmezése az iráni uralkodó elit számára ahhoz is hasznosnak bizonyult, hogy elterelje a közvélemény figyelmét a belső problémákról, és egyesítse az irániakat a közös ellenséggel szemben. Az a tény, hogy Izrael az egyetlen nukleáris hatalom a térségben – az iráni rezsim véleménye szerint –, igazolta Teherán nukleáris fegyverek fejlesztésére és proxyhálózatainak bővítésére irányuló törekvéseit, mivel ezeket az egyensúly megteremtését szolgáló, azaz a békét biztosító, erősítő eszközként értelmezték. Ugyanez az egyensúlyhiány az oka annak, hogy Teherán elkerülte a közvetlen konfrontációt Izraellel, és árnyékháború szintjén tartotta a feszültséget.[38]

A 2020-as Ábrahám-megállapodások annak a jelei voltak, hogy az arab államok már nem Izraelt tekintették a régió biztonságát (és rezsimjeik túlélését) fenyegető legnagyobb veszélynek, hanem már Iránról féltek jobban – az Ábrahám-megállapodások létrejöttének egyik legfőbb oka Irán növekvő fenyegetésként való értékelése volt. Az Ábrahám-egyezmények

---

32 Roomi 2023: 108.

33 Wastnidge–Mabon 2022: 8.

34 Roomi 2023: 102.

35 Jelentősége a közel-keleti térség vonatkozásában: a klasszikus *offshore balancing* koncepciójához képest tovább kívánja csökkenteni (illetve igyekszik minimalizálni) a szárazföldi katonai jelenlétet, és minél inkább próbálja elkerülni a közvetlen katonai beavatkozást, illetve elköteleződést. Ennek következtében erősebben kíván regionális partnereire támaszkodni, azaz regionális szövetségeseitől nagyobb és aktívabb szerepvállalást vár el a térség erőegyensúlyának fenntartásában és a régió problémáinak kezelésében.

36 Roomi 2023: 107.

37 Lásd a szunnita Hamasz részvétele a síita Irán vezette, főként síita szereplők alkotta „ellenállás tengelyében".

38 Roomi 2023: 99–100.

nem mozdították elő automatikusan a regionális biztonságot, mivel megerősítették Iránban a fenyegetettség érzetét, amelyet valamilyen módon ellensúlyoznia kellett, miközben a megnövekedett biztonságérzet eredményeként Izrael könnyebben tudott agresszívabban fellépni és politikákat megvalósítani.

Az Ábrahám-egyezmények adhatták a végső lendületet a 2021-ben kezdődött szaúdi–iráni közeledésnek is. A 2023-as szaúdi–iráni megállapodás tükrében az Ábrahám-egyezmények is jelzik, hogy mennyire instabilak és érdekalapúak az együttműködések a régióban, és hogy bármely megállapodást bármikor felülírhat egy, az adott pillanatban hasznosabbnak ítélt együttműködés. Úgy látszott, hogy a szaúdi–iráni kapcsolatok normalizálása enyhíteni fogja a regionális feszültségeket,[39] mivel a régióban számos konfliktus felerősödött és elhúzódott amiatt, hogy Teherán és Rijád regionális rivalizálásuk elemévé tette őket. Szaúd-Arábia részéről további motiváció volt, hogy a *Vízió 2030* elnevezésű diverzifikációs programjának végrehajtásához hazai és regionális stabilitásra van szüksége, a védelemre fordított pénzt pedig nem tudja felhasználni az új szaúdi gazdaság fejlesztésére.[40] A szaúdi polgári nukleáris program azonban folyamatos bizonytalanságot jelent az iráni rezsim számára, egy, az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia közötti védelmi megállapodást pedig Teherán Washington térségbeli jelenlétének a megerősítéseként is értelmezhet.[41] A Rijád és Teherán közötti normalizációs folyamatot számos tényező törékennyé tette, s mivel az Irán és Szaúd-Arábia közötti alapvető ellentétek megoldatlanok maradtak, a közeledésnek előreláthatólag lettek volna korlátai.[42] Egyre inkább úgy tűnt, hogy az újonnan kialakuló biztonsági alkomplexum, amelyben az Öböl-államok szerepe kulcsfontosságú, a szaúdi–iráni–izraeli kapcsolatok alakulásán és változásain fog alapulni. A 2020-as és 2023-as megállapodások fényében úgy tűnt, hogy Szaúd-Arábia, az új biztonsági egység egyik fő pillére, még nem kötelezte el magát kizárólagosan sem Izrael, sem Irán mellett. Ez egyben azonban azt is mutatta, hogy mind az iráni–szaúdi, mind a szaúdi–izraeli közeledés inkább érdekegybeeséseken és reálpolitikai megfontolásokon alapult. Az érdekegybeesés azonban stabilizáló erőként is hathat, a kompartmentalizáció[43] lehetőséget tud adni egyrészt az együttműködésre, másrészt, hogy érdekek mentén szerveződő párhuzamos együttműködések létezzenek, amelyek egyetlen szereplőt sem zárnak ki a kapcsolatrendszerekből.

Regionális tendenciák 2023. október 7. után – végpont vagy folytonosság?

A 2023 októberében kezdődött gázai háború és az ahhoz kapcsolódó eseménysorozatok véget vethettek volna ezeknek a folyamatoknak, eszkalálhatták volna a régión belüli feszültségeket. Azonban mind a közvetlen reakciók, mind a 2024-es események azt mutatták, hogy

39 Fantappie–Nasr 2024: 16.
40 Shahbazov 2023.
41 Fantappie–Nasr 2024: 15.
42 Shahbazov 2023.
43 Kompartmentalizáció: az egyes kérdéseket az államok az egymás közötti kapcsolataikban külön-külön, egymástól elválasztva és egymástól függetlenül kezelik, így egyes területeken együtt tudnak működni még akkor is, ha más kérdésekben nem értenek egyet.

ez egyetlen térségbeli szereplőnek sem állt az érdekében, s az október 7. előtti regionális tendenciák csak megtorpantak, el azonban nem tűntek, hanem folytatódtak.

Az elmúlt másfél évtizedben az volt megfigyelhető, hogy bármennyire éleződtek is a feszültségek, a közvetlen államközi konfrontációt a régió országai igyekeztek elkerülni. Irán és Szaúd-Arábia regionális versengésük során a közvetlen katonai összecsapás helyett a szomszédos/gyenge államok hatalmi és politikai konfliktusaiba léptek be, nem állami, illetve szubállami szereplőket támogatva (mindezzel azonban regionalizálva és proxyháborúvá alakítva az eredetileg lokális konfliktusokat), a 2010-es években egymással inkább egy „kis hidegháborút" vívtak. Teherán és Jeruzsálem is igyekezett nem eszkalálni a közöttük lévő feszültségeket, inkább egyfajta árnyékháborút folytattak, a háborús küszöb alatt maradva. A térség átalakult hatalmi viszonyainak következtében teret és jelentőséget nyertek a nem állami szereplők, a régió folyamataiban így már nemcsak az állami szereplők és a közöttük levő viszony alakulása játszott szerepet, hanem a velük szorosabb vagy lazább kapcsolatban álló nem állami szereplők rendszere is. A regionális fölény elérésére tett törekvések egy rendkívül összetett és bonyolult viszonyrendszert hoztak létre, a lokális konfliktusokat pedig azok regionalizációjával nem megoldották, hanem még bonyolultabbá tették, a nem állami szereplők megerősítésével pedig olyan aktorok jelentősége és szerepe növekedett meg, akiket a regionális szereplőkhöz nem ideológiai közösség, hanem érdekegyezés kapcsolt. Így a térség folyamatainak alakulása már nemcsak az államok közötti viszonyrendszerektől függött, abban a velük kapcsolatban álló nem állami szereplők is szerepet játszottak. Így azonban az államok közötti viszonyok normalizációja nem hozta volna magával egyben a térséget jellemző feszültségek és a spontán eszkaláció veszélyének csökkenését is, illetve nem lettek volna elegendők ahhoz, hogy a régió elhúzódó konfliktusai megoldódjanak.

Úgy tűnt, minden állami szereplő tudatában volt annak, hogy egy regionális háború kirobbanása senkinek sem érdeke, mivel abba nagy valószínűséggel szinte mindenki bevonódna vagy belesodródna, hatásai pedig mindenképpen érintenék őket – ennek következtében a térség országai inkább a konfliktusok alacsony szinten tartásában voltak érdekeltek, miközben alternatívákat kerestek biztonságuk garantálására a megváltozott hatalmi környezetben, nem ideológiai, hanem realista/pragmatikus megfontolások által vezetve. 2020 és 2023 között a térségben zajlott egy deeszkaláció, a regionális hatalmaknak már egyre kevésbé áll érdekében fokozni a konfliktusok intenzitását. Mindeközben úgy látszott, hogy a nem állami szereplőkből álló „ellenállás frontja" is kezdett veszíteni a jelentőségéből, mivel egyes szereplői vagy a saját problémáikkal voltak elfoglalva, vagy nem állt érdekükben a helyi konfliktusok intenzitásának fokozása. Úgy látszott, hogy noha az eszkaláció lehetősége továbbra is megmaradt, mind az állami, mind a nem állami szereplők szintjén inkább egy deeszkalációs folyamat zajlott.

Államok közötti konfliktus az október 7-ét követő események következtében sem tört ki. Izrael Hamasz ellen vívott háborúját a térség államai igyekeztek ezen két szereplő közötti bilaterális konfliktusként kezelni, azt eszkalációs célokra nem próbálták felhasználni, hogy mindenképpen elkerüljenek egy esetleges bevonódást. Irán és Izrael egymás ellen irányuló közvetlen összecsapásaikat igyekeztek a toleranciaküszöb alatt tartani (azaz elkerülni, hogy az a másik fél számára *casus bellinek* bizonyuljon, illetve azt egyikük sem kívánta ürüggyé változtatni), inkább a hazai és a nemzetközi közvélemény befolyásolására, illetve saját elrettentő képességüknek (vagy elrettentő képességük hitelességének) a helyreállítására törekedtek.

Október 7. után a proxyk tevékenysége nőtt meg, úgy tűnt, az „ellenállás frontja" megerősödött, mivel az Izrael-ellenesség jegyében látszólag ugyanazon cél érdekében ismét fokozódott az egyes szervezetek aktivitása. 2024-ben az ellenállás frontja azonban Izrael Hamasz és Hezbollah elleni fellépésének következtében, illetve az Irán-barát Aszad-rezsim összeomlásával[44] jelentősen meggyengült, cselekvési képessége lecsökkent. Mindennek azonban a teheráni rezsim számára pozitív hozadéka is lehet. Azokat az összegeket, amelyekből eddig ezen fegyveres csoportokat támogatta, az országon belüli gazdasági-társadalmi problémák megoldására fordíthatja, ami az iráni rezsim belső stabilitásának növekedéséhez vezethet. Mivel az arab országok és Irán közeledése 2024-ben folytatódott,[45] a teheráni vezetésnek valószínűleg nem kell attól tartania, hogy „előretolt védelmének" a gyengülése a térség arab országai részéről egy ellene irányuló fellépéshez vezetne.[46] Az ellenállás frontjának gyengülése csökkentheti az Irán általi fenyegetettségérzetet mind az arab monarchiákban, mind Izraelben, ami erősítheti az arab államok részéről az Iránhoz való további közeledés szándékát, Izraelben pedig azt, hogy az arab államok részéről el tudja fogadni a kapcsolatok erősítését Jeruzsálemmel és Teheránnal egyidejűleg. Az, hogy az Ábrahám-megállapodásokat egyetlen ország sem mondta fel, jelzi, hogy az arab országok nyitottak maradtak a Jeruzsálemmel való együttműködésre és a kapcsolatok fenntartására. A 2015-ös nukleáris megállapodással szemben megfogalmazott egyik legfőbb kritika éppen az volt (amelyet a 2025-ben ismét hivatalba lépő Trump elnök is osztott), hogy figyelmen kívül hagyta Irán regionális fellépését és a különböző fegyveres csoportoknak nyújtott támogatását.[47] Az ellenállás frontjának gyengülése megkönnyítheti nemcsak az arab országok, hanem az új amerikai adminisztráció részéről is az Iránhoz való közeledést és a vele való tárgyalások folytatását akár a nukleáris kérdésekben is, hiszen erre való hivatkozással korábbi álláspontjaik sem veszítenek a hitelességükből.

Az Izrael és a Hamasz közötti háború azonban arra is rávilágított, hogy jelentős a megosztottság az arab országok politikai elitjei és közvéleménye között. A palesztinkérdés jelentősége az arab országok számára fokozatosan leértékelődött, arab ügyből egyre inkább Izrael problémájává vált. Az Ábrahám-megállapodásokat úgy írták alá, illetve a szaúdi–izraeli közeledés is úgy zajlott, hogy a palesztinok kérdésével érdemben nem foglalkoztak – mindez azt jelezte, hogy az államok számára saját érdekeik előmozdítása fontosabb volt, mint az ideológia. Az arab országok közvéleménye számára a palesztinkérdés azonban továbbra sem vesztett a jelentőségéből.[48] Az, hogy az arab államok a retorika szintjén ugyan kiálltak a gázai palesztinok mellett, viszont érdemi fellépés ezt nem követte,[49] megmutatta, hogy annak ellenére, hogy látszólag igyekeznek megfelelni a közvéleményük feléjük irányuló

---

44 Az a tény, hogy Aszadot sem Irán, sem pedig Oroszország nem védte meg, intő jel lehet a nem állami szereplők számára, hogy valójában mennyire számíthatnak külső támogatóikra.

45 Valbjørn et al. 2024: 11.

46 Iránt Izrael sem szeretné megtámadni, egyedül ehhez nem is lenne meg a képessége, az USA támogatására pedig egy ilyen esetben minden bizonnyal nem számíthatna.

47 N. Rózsa 2021: 739–740.

48 Valbjørn et al. 2024: 8–9.

49 The Gulf in 2025: Expert Look 2025.

elvárásainak,[50] valójában saját rezsimjük gazdasági és biztonsági érdekeinek előmozdítását tekintik a legfontosabbnak, a palesztinok kérdése már inkább csak tehertétel számukra.[51]

Következtetések

A gázai háború és a hozzá kapcsolódó események is azt mutatták meg, hogy a térség meghatározó szereplői saját érdekeiket követik, viselkedésüket nem ideológiai, hanem reálpolitikai megfontolások határozzák meg: az állami szereplők igyekeztek távol tartani magukat ettől a konfliktustól, s még a nem állami szereplők is inkább saját pozíciójuk javítására igyekeztek azt felhasználni. Az is egyértelművé vált, hogy a térség arab államainak többé már nem érdeke sem az Iránnal, sem az Izraellel való szembenállás. A térség legfontosabb arab állama, Szaúd-Arábia számára a *Vízió 2030* gazdasági-társadalmi programjának megvalósításához lényeges lenne az Izraellel való jó kapcsolatok kialakítása és a regionális stabilitás.[52] Izrael állam létét – még ha hivatalosan nem is ismeri el – a térség minden szereplője elfogadta realitásként. Izraelnek sem áll érdekében, hogy olyan lépéseket tegyen, amelyek ellehetetlenítenék a térség államai számára a vele való együttműködést, mivel hosszú távú gazdasági és biztonsági érdekeit leginkább ez szolgálná. Izrael számára inkább jelent biztonsági fenyegetést a palesztinkérdés megoldatlansága, mint egy, a régióban meggyengült, saját gazdasági-társadalmi problémáira koncentráló, a szomszédos arab államokkal kiegyezésre törekvő Irán (Izraelre igazából eddig sem Irán jelentette a fenyegetést, hanem az Irán által támogatott fegyveres szervezetek). A 2024-ben is folytatódó arab–iráni közeledés[53] azt mutatja, hogy a teheráni rezsimben már csökkent az öbölbeli arab monarchiáktól való fenyegetettség érzete[54] és a velük szembeni bizalmatlanság, stratégiai célja már inkább az ellene érvényben lévő szankciók csökkentése, illetve enyhítése, hogy gazdasági és társadalmi problémáit kezelni tudja (ami ösztönözheti egy, az USA-val történő megállapodásra is). Úgy tűnik, a térség meghatározó arab államának, Szaúd-Arábiának az érdekeit leginkább az szolgálja, ha működőképes kapcsolatokat alakít ki Izraellel, illetve a regionális stabilitás növelése érdekében bevonja Iránt is a térségbeli kapcsolatrendszerébe, csökkentve így a regionális instabilitást (a nem állami szereplők meggyengülése, illetve a külső szereplők hátrébb lépése a proxykonfliktusokká alakított lokális konfliktusokból pedig csökkentheti a regionális instabilitást növelő eszkalációs veszélyt). Az, hogy a 2024-es események (mint a folytatódó gázai háború, iráni–izraeli összecsapások) ellenére folytatódott az arab államok és Irán közeledése, viszont az Ábrahám-megállapodásokat egyetlen állam sem mondta fel, azt valószínűsíti, hogy a térségben várhatóan nem egy Irán-ellenességen vagy Izrael-ellenességen alapuló exkluzív kapcsolatrendszer fog meghatározóvá válni, hanem egy tranzakcionalitásra[55] és kompartmentalizációra épülő, reálpolitikai megfontolásokon

[50] Valbjørn et al. 2024: 15–16.
[51] Mivel a palesztinkérdés megoldását a telepek, a menekültek, illetve az államiság kérdése nagy valószínűséggel jelenleg lehetetlenné teszi, várhatóan ebben legfeljebb egy pacifikáció érhető el.
[52] Gause 2023.
[53] The Gulf in 2025: Expert Look 2025.
[54] Irán az USA-t tartja rezsimje számára a legnagyobb fenyegetésnek.
[55] Tranzakcionalitás: az együttműködések nem hosszú távú stratégiai elköteleződéseken és közös értékeken alapulnak, hanem rövid távú, nyíltan meghatározott érdekeken és kölcsönösen előnyös megállapodásokon.

alapuló, minden szereplőt magában foglaló inkluzív kapcsolódási struktúra, amely egymással párhuzamosan létező együttműködési rendszereken nyugszik.

Felhasznált irodalom

Borshchevskaya, Anna et al. (2021): Russia in the Middle East: A Source of Stability or a Pot-Stirrer? *Atlantic Council,* 2021. április 21. Online: https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/russia-in-the-middle-east-a-source-of-stability-or-a-pot-stirrer/

Colley, Christopher K. (2023): A Post-American Middle East? US Realities Vs. Chinese and Russian Alternatives. *Middle East Policy,* 30(1), 62–82. Online: https://doi.org/10.1111/mepo.12670

Cronin, Audrey Kurth (2024): Hamas's Asymmetric Advantage. What Does It Mean to Defeat a Terrorist Group? *Foreign Affairs*, 103(1), 30–35. Online: https://www.foreignaffairs.com/israel/hamas-asymmetric-advantage-gaza-cronin

Csicsmann László (2022): Átalakuló szövetségi rendszerek a Közel-Keleten: normalizáció vagy regionális konfliktusok új köntösben? *Eurázsia Szemle,* 2(4), 8–25. Online: https://eurasiacenter.hu/wp-content/uploads/2022/12/CSICSMANN-LASZLO.pdf

Fantappie, Maria – Nasr, Vali (2024): The War That Remade the Middle East. How Washington Can Stabilize a Transformed Region. *Foreign Affairs,* 103(1), 8–19.

Fawcett, Louise (2023): The Iraq War 20 Years On: Towards a New Regional Architecture. *International Affairs,* 99(2), 567–585. Online: https://doi.org/10.1093/ia/iiad002

Ferragamo, Mariel et al. (2025): U.S. Forces in the Middle East: Mapping the Military Presence. *Council on Foreign Relations,* 2025. június 23. Online: https://www.cfr.org/article/us-troops-middle-east-mapping-military-presence

Gause, F. Gregory III (2023): What the War in Gaza Means for Saudi Arabia. Israeli-Saudi Normalization Is on Hold – but Not off the Table. *Foreign Affairs,* 2023. november 7. Online: https://www.foreignaffairs.com/middle-east/what-war-gaza-israel-means-saudi-arabia?check_logged_in=1&utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=article_link&utm_term=article_email&utm_content=20250105

Grisé, Michelle – Evans, Alexandra T. (2023): The Drivers of and Outlook for Russian-Iranian Cooperation. *RAND Corporation,* 2023. október 4. Online: https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA2829-1.html

Gurol, Julia (2023): The Authoritarian Narrator: China's Power Projection and Its Reception in the Gulf. *International Affairs,* 99(2), 687–705. Online: https://doi.org/10.1093/ia/iiac266

Hoffman, Jon (2022): The Middle East and the Manipulation of Great Power Competition. *The National Interest,* 2022. május 9. Online: https://nationalinterest.org/feature/middle-east-and-manipulation-great-power-competition-202264

Lister, Charles et al. (2024): Special Briefing: After Assad's Fall, What's Next for Syria and the Region? *Middle East Institute,* 2024. december 9. Online: https://www.mei.edu/blog/special-briefing-after-assads-fall-whats-next-syria-and-region

N. Rózsa, Erzsébet – Marsai, Viktor (2021): From a Fragmented Cooperation to an Integrated Approach – The Emergence of the Maghreb and Sahel Region and its Consequences

for the European Union. *EuroMeSCo Paper,* (53). Online: https://www.euromesco.net/wp-content/uploads/2022/03/Paper-N%C2%BA53.pdf

N. Rózsa Erzsébet (2021): Az iráni nukleáris program kihívása a Biden-elnökség kezdetén. In Kajtár Gábor – Sonnevend Pál (szerk.): *A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században. Tanulmányok Valki László tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 731–748.

Ramani, Samuel (2023): Russia's Strategic Maneuvering in the Gulf Amidst the Gaza Conflict. *Gulf International Forum,* 2023. november 18. Online: https://gulfif.org/russias-strategic-maneuvering-in-the-gulf-amidst-the-gaza-conflict/

Rhoades, Ashley L. et al. (2023): Great-Power Competition and Conflict in the Middle East. *RAND Corporation,* 2023. június 1. Online: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA969-3.html

Robbins, Michael – Jamal, Amaney A. – Tessler, Mark (2024): America is Losing the Arab World. *Foreign Affairs*, 103(4), 39–49. Online: https://www.foreignaffairs.com/united-states/america-losing-arab-world

Roomi, Farshad (2023): The Iran-Israel Conflict: An Ultra-Ideological Explanation. *Middle East Policy,* 30(2), 94–109. Online: https://doi.org/10.1111/mepo.12687

Shahbazov, Fuad (2023): Pragmatic Investment: Possibilities for Saudi-Iranian Cooperation Amid the Gaza War. *Gulf International Forum,* 2023. december 31. Online: https://gulfif.org/pragmatic-investment-possibilities-for-saudi-iranian-cooperation-amid-the-gaza-war/

The Gulf in 2025: Expert Outlook. *Gulf International Forum,* 2025. január 7. Online: https://gulfif.org/the-gulf-in-2025-expert-outlook/

Valbjørn, Morten – Bank, André – Darwich, May (2024): Forward to the Past? Regional Repercussions of the Gaza War. *Middle East Policy,* 31(3), 3–17. Online: https://doi.org/10.1111/mepo.12758

Walt, Stephen M. (2024): What the United States Can Learn From China? *Foreign Policy,* (4), 7–9.

Wastnidge, Edward – Mabon, Simon szerk. (2022): *Saudi Arabia and Iran: The Struggle to Shape the Middle East*. Manchester: Manchester University Press. Online: https://doi.org/10.7765/9781526150844

Yadlin, Amos – Evental, Udi (2024): Why Israel Slept. The War in Gaza and the Search for Security. *Foreign Affairs*, 103(1), 20–29. Online: https://www.foreignaffairs.com/israel/why-israel-slept-yadlin-evental

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE
13. évfolyam (2025) 3. szám 77–87. | DOI: 10.32561/nsz.2025.3.5

Deák József[1]

Egy szovjet fiktív katonai magánvállalkozás és a „valódi" szovjet James Bond története

The Story of a Fictional Soviet Military Private Enterprise and the 'Real' Soviet James Bond

A Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának (KGB) jogelődei ismétlődő tisztogatásokkal őrizték az államrendet és a kormányzó párt (a Szovjetunió Kommunista Pártja) elitjének hatalmát. Egy megfélemlített társadalomban elképzelhetetlen volt megkérdezni, hogy ez megtörténhetett-e, hogyan kellene történnie… Ahogyan az is megkérdőjelezhetetlen volt, hogy az ügynökségek tökéletesen és példásan végezték munkájukat. Azonban, amint azt többek között a katonai dezertőr, Nyikolaj Pavlenko esete is példázza, a rendszer változása után kisebb-nagyobb repedések és foltok jelentek meg a Cseka–NKVD–MGB–KGB híresen fényes pajzsán és renoméján. A szervezet és uraik, a kormányzó elit, különböző módokon próbálták kijavítani és eltussolni ezeket a hibákat, például a legendás szovjet hírszerző, Max Otto von Stierlitz alakjával A tavasz tizenhét pillanata *(1973) című tévésorozatban.*

Kulcsszavak: *Cseka, KGB, tisztogatás, katonaszökevény, szovjet hírszerző*

The legal predecessors of the Soviet Union's Committee for State Security (KGB) guarded the state order and power of the ruling party (the Communist Party of the Soviet Union) elite with their recurring purges. In an intimidated society, it was unthinkable to question whether this happened, how things should happen… Just as it was unquestionable that the Agencies were doing their job perfectly and in an exemplary manner. However, as exemplified by the case of military deserter Nikolai Pavlenko, among many others, minor and major cracks and blemishes in the famously shiny shield and reputation of the Cheka–NKVD–MGB–KGB became visible after the change of regime. The organisation and its masters, the ruling elite, tried in various ways to patch up and cover up these

[1] Adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészetelméleti és Történeti Tanszék, e-mail: deak.jozsef@uni-nke.hu

flaws, for example, with the figure of the legendary Soviet intelligence agent Max Otto von Stierlitz in the TV series titled Seventeen Moments of Spring *(1973).*

Keywords: *Cheka, KGB, purges, military deserter, intelligence agent*

Bevezetés

Lenin 1924. januári halála után a Szovjetunió Kommunista Pártján belüli hatalmi küzdelmekből Sztálin került ki győztesen. A hatalom birtokában a húszas évek elején bevezetett szabadversenyt is megengedő NEP[2]-rendszert felcserélte az erőltetett iparosításra épülő, szigorú tervgazdálkodással. A mezőgazdaságot kollektivizálták, és a kulákság „felszámolása" után, 1933-ra kiépült kolhozrendszer idejére milliók haltak éhen, kerültek munkatáborokba. Sztálin, az egyre paranoiásabb, mindenhol összeesküvést gyanító diktátor korábban megelégedett pártbeli vetélytársainak partvonalra szorításával (legnagyobb ellenfelét, Trockijt előbb belső, majd külső emigrációba kényszerítve), az 1930-as évek közepétől azonban már fizikai megsemmisítésükre törekedett.[3]

A forradalom „tisztítótüze" és büntető kardja[4]

A forradalom vezére, Vlagyimir Iljics Lenin szerint: „Bármilyen forradalom csak akkor ér valamit, ha meg tudja védeni magát."[5] Ezért a forradalom lángjában, 1917. december 20-án a forradalom büntető kardjának létrehozott VCSK (Vszerosszijszkaja Csrezvücsajnaja Komisszija po borbe s kontrrevoljucijej i szabotazsem – Összoroszországi Rendkívüli Bizottság az ellenforradalom, a szabotázs és a hatalommal való visszaélés[!] elleni harcra) több átkeresztelésen keresztül jutott el az NKVD, KGB, FSZB elnevezésig.[6] A nagy októberi szocialista forradalom és a VCSK születése után a lehető leghamarabb meg kellett semmisíteni osztályellenségek százezreit, sőt millióit.[7] 1927–1936 között a szovjet nép soraiból több mint 8 millióan pusztultak el.[8]

A tömeges kivégzések közepette az emberi élet elértéktelenedett. A „legsúlyosabb büntetési alakzatra", másként „a legmagasabb szintű szociális védelemre" (talán Dzerzsinszkij finom francia műveltségét karikírozva) a csekista zsargonban többféle elnevezés született. Torony, tornyok cseréje, 9 grammot kap, Duhonyin törzsébe küld (a részeg, felajzott állati tömeg esztelen öldöklésének áldozatai közé). Lyukat kap a tarkójába, elföldelési osztályra enged, mohába, Irkutszkba, a Holdra, ibolyát (alulról) szagolni küld, továbbít a „Sír tartományba", balra indít, elgitároz, lepecsétel, kattint, felvált, leír veszteségbe, elküld. Első kategória szerinti vagy első osztályú ítéletet kap, fenéken billent, pofont ad,

[2] Novaja Ekonomicseszkaja Politika – Új Gazdasági Politika.
[3] Sztálin hatalmas öngólja: az 1936–1938-as nagy tisztogatás 2016.
[4] 100 let VCSK – „karajuscsemu mecsu revoljuciji".
[5] Lenin 1918: 122.
[6] Obrazovana Vszerosszijszkaja Csrezvücsajnaja Komisszija (VCSK) 1917.
[7] Tyepljakov 2019.
[8] Aniszimov 2010: 432.

liliomot visz Kronstadtba, rácsap, leüt, levág, rácsattant, 7 kopeket kap, falhoz állít stb. A húszas években a főbelövés fedett elnevezésére több cinikus fordulat született: „házasság" (a halállal), „az első kategória szerinti távozás", „tíz év levelezési jog megvonással", „specművelet". Jellemzően, az SS is hasonló fordulatokkal álcázta a likvidálást: „különleges akció", „tisztogatás", „végrehajtás", „kizárás", „áttelepítés".[9]

Az első CSVK[10] Sztálin alatt(!)[11]

Stierlitz konstruált történetével szemben Nyikolaj Pavlenko katonaszökevény, aki a rendszer működését árnyalataiban (kiskapuinak „kenésében") is kiválóan ismerte, a háború idején leleményes ügyességével létrehozott egy fiktív katonai magánvállalkozást,[12] alakulatot. A mindenható, örökké éber szervek orra előtt a „munkatársi csoport" 11 éven át katonai alakulatként hatalmas pénzeket zsebelt be.[13] A cél és az „ügy" érdekében Pavlenko magát parancsnokká, ezredessé nevezte ki, többször is kitüntetve saját magát... Az Osztap Benderrel[14] mérhető virtuóz csaló „végigharcolta" a háborút, majd harminc tehervagonba épphogy bezsúfolható vasúti szerelvényen hazaszállította hadizsákmányát. A kitüntetésekkel teletűzdelt milliomos „kiérdemelte" helyét a Szovjetunió elitjében, és tábornoki kinevezését várva – egy banánhéjon csúszott el...

Kolja Pavlenko Kijev megye kis falujában hetedik gyermekként született. A két malommal rendelkező, gabonával és liszttel kereskedő „kulák" apa fiáról mindenki úgy gondolta, molnárként folytatja ő is. De családjában a legönfejűbbnek bizonyult. Az egyházi iskola után 13 évesen a falusi elöljáró írnoka lesz, kategorikusan elzárkózva a földműveléstől, magára haragítva szüleit. Apja kirohanásaiból 14 évesen elege lett, és a falusi elöljáró hivatalos pecsétjével tanúsítványt hamisított, hogy annak adataival „18 évesen" munkába állhasson „szegényparaszt" apa gyermekeként. Minszkbe indult, ahol útépítőnek állt. Itt érte a hír: apja kulákságát leleplezték, kicsiny vagyonából kifosztották, majd bebörtönözték, és a börtönben meghalt. Családjuk éhezett, de ő is az éhkoppot nyelte, nem segíthetett. A kommunisták ellen tajtékzó dühét eltitkolta, a törlesztés különösebben nem foglalkoztatta. De másként történt.

Csekisták szolgálatában

Sokáig közmunkásként dolgozni nem akart, jobb életre vágyott, ezért elkezdte a minszki útépítő főiskolát. Két év múlva tanárai rájöttek: erősen foghíjas az általános iskolai tudása, és hallgatójuk sokkal fiatalabb, mint aminek kiadja magát. Kérelmet küldtek lakhelyére adatai tisztázására. A 30-as évek Szovjetuniójában az életrajzi adatok meghamisításért

[9] Typepljakov 2019.
[10] Csasztnaja vojennaja kompanyija – katonai magánvállalkozás.
[11] Nasztojássíj polkovnyik. On szozdal fiktívnuju voinszkuju csaszty i dosol do Berlina. Jevo nye pugal dázse Sztálin 2018.
[12] Davidov 2023.
[13] Szergej 2017.
[14] Norin 2018.

súlyos börtönbüntetés járt, ráadásul apja meghurcolását is eltitkolta. A szégyen, de inkább a börtön elől a fiú ismét megszökött Jefremov városba. Hamis papírjával nem akart itt is „villogni", inkább lopáshoz látott. 1935-ben rajtakapták, és miután már 35. napja ült, a további börtöntől (vagy akár a főbelövéstől) tartva Pavlenko beleegyezett az NKVD-vel való együttműködésbe. Szándékát bizonyítva „súgott" két útépítő „trockista" munkatársáról, akiket rögtön lágerbe is csuktak. A „téglát" pedig áthelyezték a Szovjetunió Katonai Építő Főcsoportfőnökségének állományába, noha egyszerű földi halandókat csak zárt kapu fogadott.

De hatalmas „hátszele" tudatában sem lazított, szorgalmasan serénykedett. Meg is lódult karrierje: művezetőből főhadnagyig vitte, beosztása szerint pedig építési területvezető lett. Közben kockázatos ügyleteiről sem feledkezett meg: tetemes summáért feketén eladott egy vagon építőanyagot... De a végre jól táplált, nyugodt életbe berobbant a nagy honvédő háború. 1941 júniusában a II. Lövészhadtest mérnök segítője lett. Pavlenkónak harcolnia nemigen kellett, de neki ez is bőven sok volt. Meghalni nem akart – inkább dezertálni. 1941 októberében egysége Vjazmában állomásozott, ahol hamisított magának egy kiküldetési rendelvényt, egy másik katonaszökevény, Seglov sofőr ellopott szolgálati teherautóján pedig Pavlenko rokonai felé Kalinyinba (ma: Tver) indultak. Sokáig nem terveztek maradni, de Pavlenko a postán megismerkedett Zinajdával, és összeházasodtak. Mint „felfedte" neki: a Vörös Hadsereg tisztjeként titkos feladattal érkezett. Újdonsült feleségét magával cipelni az ismeretlenbe nem akarta – inkább Kalinyinban próbált legyökerezni, rögtön kiszúrva, hogy az ősi orosz város és környékének útjai, hídjai szinte kiáltottak a helyreállításért, amihez értett is.

Az álparancsok további ötletei

Azonban az egyik, közös vacsorát követő beszélgetésen a közeli hozzátartozóin kívül bizonyos Ludvig Rudnyicsenko is ott volt, aki profi harcászként dezertált. Háború előtti fafaragó civil életéből viszont megmaradt olthatatlan barkácsszenvedélye. Akkor este a hajdani faragómester a ház valamelyik zugából előkerült gumicsizma sarkából egy katonai alakulat címeres pecsétjét megtévesztésig utánzó, hamis bélyegzőt farigcsált. A fáradhatatlan Pavlenkónak zseniális ötlete támadt egy katonai alakulat létrehozásáról. Ez Rudnyicsenkónak is megtetszett, és felajánlotta kézügyességét. A remek mester kezéből hamarosan készen kerültek ki a kalinyini front új, 5. katonai-műszaki alakulat építési területének (UVSZR-5) körbélyegzői, a fejléces formanyomtatvány tömbjei. Pavlenko pedig, miután leitatta a helyi nyomda munkatársát, az újdonsült alakulatnak több kötegnyi hiteles vízjeles nyomtatványt szerzett. A kiküldetési rendelvény formának megfelelően az irattartók borítóin külön-külön szerepeltek az (ál)UVSZR-5 alakulat „eredeti" követelései. A „fölösleges" és működésükre veszélyes ellenőrzések elkerülésére a magánalakulat-alapítók kiötlöttek egy „hiteles" dokumentumot, amely szerint az alakulat építési területét Sztálin közvetlenül felügyeli. A megvalósított gondolat előre nem sejtett eredménnyel járt: a betévedő revizorok elé odamanőverezett „dokumentum" rögtön elvette ellenőrzési kedvüket. De hogyan kerüljék el az NKVD fölösleges kíváncsiságát? Pavlenko az alakulatba jelentkezőkről az NKVD-hez precíz hivatalos kérelmet intézett megbízhatóságuk, előéletük, esetleges banderovista érintettségük ellenőrzésére. Így a magánalakulatot kvázi hivatalosan elismertetve elterelte

a gyanú árnyékát is működésük illegális voltáról. Egyenruhájukat a piacon vették, illetve a Volodarszk varrodában varratták, a hallgatást gazdagon megvásárolva. Az UVSZR-5 alakulatnak kapóra jött a frontról Pavlenkót „kiküldetésbe" szállító lopott teherautó is.

Az UVSZR alakulat „parancsnoka" természetesen magát is ellátta ezredesi rangját és harmadosztályú hadmérnökségét „bizonyító" dokumentációval. Az álalakulat teremtésének nem könnyű munkájában Kolja Pavlenko segítői kivétel nélkül tiszti rendfokozatot, beosztásokat nyertek. Már csak igazi dolgozó katonákat kellett keríteni. A gondos „parancsnok" ezt is megoldotta: kiegyezett a város komendáns parancsnokával. Közreműködésével Pavlenko ezredes alakulatába elkezdtek érkezni a hadoszlopuktól elmaradt, kórházi kezelésből felgyógyult, elbocsátott katonák. A dezertőröket főbelövés alóli amnesztiával vették állományba, ha sofőr volt, járművével együtt. Gyanútlanul folytatták szolgálatukat, nem sejtve, hogy egy bűbandában. Nyikolaj minden problémát kenőpénzzel intézett el, vagy élelemmel, például amerikai húskonzervvel. Nem lehet kideríteni, mekkora összeggel nyerte meg a városi evakuációs pont egyik katonaorvosát, aki az UVSZR teljes állományát bevette saját ellátmányba. De a summán kívül Pavlenko ingyen felújíttatta az evakuációs pont összes épületét.

Martalóc bizniszhadjárat

A front mögötti területeken az alakulatot is elárasztották a megrendelések. A katonák tisztességgel dolgoztak, az alakulat kasszája szépen gyarapodott. Pavlenko magától és munkatársaitól sem sajnálta a honoráriumot: a „tisztek" készpénzben, a mit sem sejtő dolgozó katonák pedig kimagasló élelmezésben jutottak hozzá. A kalinyini front felszámolásakor 1942-re az UVSZR-5 létszáma tízről 200-ra nőtt. Nem maradtak bizonytalanságban: Pavlenko a „gyermekét" – minden pénzét és kapcsolatát megmozgatva – betagozta a 12. kerületi légibázis (RAB) állományába. Innentől ők szolgálták ki a katonai reptereket. Az UVSZR-5-ből UVR-5 (Katonai Építő Alakulat) lett, parancsnoka, Pavlenko pedig a RAB vezető, magas rangú összeköttetései révén a Vörös Csillag Érdemrend kitüntetettje.

A Vörös Hadsereggel együtt az UVR-5 a fronttól biztos távolságra eljutott Berlinig. A szovjet határt odafelé már több mint kétszáz fővel lépték át. De míg katonái úgy gondolták, a fasisztákkal vívott harc végére tesznek pontot, a bűnöző „kollégái" tudták az igazi célt: a megvert ellenség maximális kifosztása. Pavlenko csapata rabolgatott szépen útközben is, de legalább mímelték, sőt gyakorolták a harci szellemet. Németország kapitulációja után azonban felszabadították a „fegyelem" alól saját katonáikat, akik nyílt fosztogatásba kezdtek. Ezt elképedve konstatálták az UVR-5 igazi harcosai. Pavlenko, tartva attól, hogy a szabadrablást jelenthetik elöljáróiknak, példát is statuált. Az egyik reggel felsorakoztatta állományát, és a legféktelenebb három martalóc halálbüntetését kihirdetve agyonlőtte őket. De hamarosan felmerült a kérdés: hogy jut haza a rengeteg „trófea"? A banditák összeharácsoltak néhány motorbiciklit, személyautót, 10 teherautót, 5 traktort, egyéb munkagépet, berendezést, több tucatnyi tonna cukrot, lisztet, gabonát, egyéb élelmet, szarvasmarhagulyát és disznócsordát, juh- és kecskenyájat. Következett a bevált módszer: Pavlenko kihalászta Stuttgartban a szükséges emberek közül azokat, akiket a legkönnyebb megvesztegetni. Másnap már indulhatott Moszkva felé a 30 tehervagonos szerelvény. Igaz, ebben éppenhogy elfért az összes holmi.

Mindeközben Pavlenko ezredes UVR-5 alakulatának tagjai az igazi egységekhez hasonlóan, hősies helytállásukért (a bűnözésben) magas katonai, kormány- és állami kitüntetésekben is részesültek. A győzelem napját követő csillaghulláskor a bandavezér a kellő helyekre előterjesztette a kellő információkat katonái költött „hőstetteiről". Nem sokkal később az alakulat meg is kapta a kért 230 kitüntetést, amelyeket a vezetőjük saját kezűleg tűzött fel, adott át az alakulótérre felsorakozottaknak. Saját magának megszerezte a honvédő háború első és második, valamint a Vörös Zászló Érdemrend hadi fokozatát.

A körültekintő ezredes a harcoló alakulatokkal együtt leszerelte katonái mit sem sejtő, becsületes részét (páran közülük őrmesteri rendfokozatig vitték), csak a hozzá közel állók maradtak mellette. Ezek után Pavlenko nyugodt lélekkel hozzálátott a hadizsákmány realizálásához. Megtartott 90 ezer rubelt, a többit szétosztotta alattvalói (bandatagjai) közt: a tisztek kaptak 25 ezret, a sorállomány 12 ezret.

A Szovjetunió elitjében

Pavlenko az UVR-5 alakulat tevékenységét fokozatosan leállította. 1948-ban létrehozta a Plandorsztroj építőipari szövetkezetet, és hamarosan megegyezett Konsztantyinov nevű egykori közeli segítőjével, hogy lépjen meg a szövetkezet 300 ezer rubeles vagyonával (utóbb ő érdemesült az egység katonai elhárításának vezetésére), amit majd elosztanak. Hogy ki ne derüljön a csalás, a megszüntetett helyében Lvovban létrejött az UVSZ-1 Katonai Építő Főcsoportfőnökségként. Ez törzsével a banderisták miatt állandóan zavaros Nyugat-Ukrajnát választotta. Kiváló közeg Pavlenko szintén zavaros machinációihoz – hiszen a helyi hatalmaknak éppen elég bajuk volt, a csalókra egyszerűen nem jutott energiájuk. Rudnyicsenko rutinosan elkészítette az összes szükséges (hamis) pecsétet, bélyegzőt, nyomtatványt, és a vállalkozás ismét meredeken felfutott. Az UVSZ-1 belarusz, litván, észt, lett és moldáv kirendeltségeihez özönlöttek az állami megrendelések, főként hidak, utak, vasutak építésére. Ömlött a pénz az ezredes számláira, amelyeket az Állami Bank húsz különféle fiókjában nyitott. Pár év alatt több mint 25 millió. Pavlenko tudatában volt annak, hogy a minőségi munkától függ hírnevük, és nem sajnálta a pénzt jól képzett szakemberek átcsábítására, az államinak három-négyszeresét fizetve. Zdolbunovban például a cement- és téglagyárhoz vezető utak készítését személyesen ellenőrizve kifogástalan minőséget követelt. Az átadóünnepségre a munkásoknak odaszállíttatott több hordó sört, hozzá zakuszkát, a mozdonyvezetőnek és segítőjének busás prémiumot nyújtott át. Ekkoriban egy munkás havi átlagban 300–500 rubelt kapott, miközben Pavlenko csak az alakulat havi újságellátmányára fizetett százakat. Ezzel senkinek nem dicsekedett, úgysem hitték volna el. Létük pedig a katonai-műszaki alakulatnak mindenben megfelelő külsőségektől függött: Kisinyovban például volt az egységnek óránkénti váltással őrzött zászlaja, a különféle szolgálatvezetők állandó ügyeletes parancsnokaival. A „titkos objektum" biztonságát a hívatlan kíváncsiskodóktól a Szovjet Hadsereg egyenruhás katonái, tisztesei őrizték.

Az ötvenes évek elejére Nyikolaj már nem titkolta pazar bőségét. Az ezredes mindenhová csak Pobedáján közlekedett, lakása eltelt antikvitással, barátai közé csak magas státuszúak kerülhettek: Moldova élelmiszeripari minisztere, városi pártbizottságok első titkárai, megyei pártbizottságok titkárai, ügyészek, állami nagyvállalatok, katonai egységek vezetői, akik készséggel álltak protekciójukkal Pavlenko rendelkezésére.

Az „ezredes", mint lenni szokott, egy apróságon bukott meg. Az akkori idők kampánya volt az államkötvények „kötelezően ajánlott" vásárlása. Ebben sem akartak elütni az igazi alakulatoktól, ezért feketepiacon vettek náluk is árusítható állampapírokat. Miközben az értékpapírokat árulták a sorállománynak, egyiküket arcátlanul becsapták, aki átlátva, hogy Pavlenkónál igazát nem leli, egyenesen[15] a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének helyetteséhez, Vorosilov marsallhoz[16] és a kárpátaljai ügyészséghez is fordult panaszával, amely szerint alakulatánál „így járatják le az államérdeket".

A hivatal munkatársai kérelmet küldtek a Honvédelmi Minisztériumba, majd a Belügyminisztériumba, sőt a frissen létrehozott KGB-hez is. De igen elképedtek a nem várt válaszoktól: a Katonai Építő Főcsoportfőnökség egyetlen nyilvántartásban sem szerepel. A nyomozók megjelentek az alakulat törzsében és elbeszélgettek az ezredessel, aki rutinosan megmutatta a Sztálin alatti közvetlen alárendeltségüket „igazoló" parancsot. De ennek varázsereje már elmúlt. Az alapos ellenőrzést most sem kockáztatva azonnal büntetőeljárást kezdeményeztek, és ügyét átadták a megfelelő szintre, egyenest a Szovjetunió Katonai Főügyészségének. Eljött az igazság pillanata. Ha Pavlenko kevésbé magabiztos, felhalmozott értékeivel biztos kimenthette volna magát. De (kapcsolatai révén) érinthetetlenségének meggyőződésétől hajtva folytatta tevékenységét, sőt készülődött következő új rendfokozatára. Az irodájában tartott házkutatás során megtalálták a leendő tábornoki váll-lapjait. De tábornoki kinevezés helyett Pavlenkót komoly vizsgálat és árulás várta néhány ismerősétől, például a pecsétgyártó Rudnyicsenkótól, aki már előtte zsarolni kezdte jóbarátját a nyomozó szerveknek történő esetleges „súgással". Pavlenko kénytelen volt 25 ezer rubellel megvásárolni Ludvig hallgatását.

A vizsgálat megállapította: az álezredes tevékenységének eredményeként a Szovjetunió költségvetése 38,7 millió rubellel károsodott. 1952. november 14-én, egyszerre több helyszíni rajtaütés során az „alakulat" több mint 400 munkatársát, köztük összesen ötven tisztet, tiszthelyettest, közkatonát elfogtak.

Rács mögé került a három vezér: Pavlenko, Konsztantyinov és Rudnyicsenko. A bírósági eljárás 1954 novemberében kezdődött, a „Pavlenko-dosszié" 164 kötetre hízott. Bizonyítékul számtalan hamis pecsét, bélyegző, dokumentum, igazolvány, forgalmi engedély szolgált. Lefoglaltak 6 személygépkocsit, 62 teherautót, 4 traktort, 3 markolót, buldózereket, 3 golyószórót, 8 géppisztolyt, 25 puskát és karabélyt, 18 pisztolyt, több mint háromezer darab lőszert.

A 17 gyanúsítottat a népgazdaság elleni ellenforradalmi diverzióval, kártétellel és szovjetellenes agitációval vádolták. Pavlenko mindvégig ügyesen védekezve a tárgyaláson kijelentette, hogy szovjetellenes tevékenységet nem folytatott, sőt utak, hidak építésével az állam (de inkább saját és bandája javát) szolgálta, hiszen az UVSZR, az UVR és az UVSZ fennállása alatt valóban lefektettek néhány ezer utat, hidat az egész Szovjetunió területén: 1948–1952 között hatvannégy hivatalos szerződés alapján, amelyek fele a Szovjetunió Szénipari Minisztériumán keresztül készült. A legfőbb ügyészség munkatársa az egyik helyi vezető kihallgatásakor megkérdezte: „Nem tűnt fel, hogy Pavlenko folyamatosan milyen drága ajándékcsomagokkal ápolja felelős vezetőkkel meglévő összeköttetéseit? – Hogy juthatott volna eszembe, hogy Pavlenko egy tolvaj, amikor minden helyi ünnepi díszszemlét

[15] Lzsepalkovnyik i jevo millionü. Afera 1 v szovteszkoj isztoriji 2018.
[16] Csumakov 2022.

a tribünről nézett a helyi megyei vezetők társaságában, akik nem győzték dicsérni munkáját, példaként a gazdasági vezetők elé állítva?!"

A bíróság mindezt figyelmen kívül hagyva 1955. április 4-én döntött halálbüntetéséről és vagyonának teljes elkobzásról. Cinkosai 5–25 év börtönbüntetést kaptak.[17]

A szovjet „James Bond"

A megítélésén javítani akaró szovjet titkosszolgálat, a KGB megrendelésére 1973-ban mutatták be a Szovjetunióban a minden helyzetben józan és leleményes szovjet hírszerző történetéről szóló, *A tavasz 17 pillanata* című tévéfilmsorozatot. Max Otto von Stierlitz SS Standartenführer, a Birodalmi Biztonsági Főhivatal 6. osztályának beosztottja – szigorúan titkos, személyi gyűjtője szerint

> „1933-tól a Nemzetiszocialista Párt tagja. Jellemzés: tiszta fajú árja, északi típus. Kitartó, munkatársaival jó a kapcsolata, szolgálati kötelességeit kifogástalanul látja el, könyörtelen a Birodalom ellenségeivel. Kiváló sportember, Berlin teniszbajnoka. Nőtlen, elítélhető kapcsolatai nincsenek. Feddhetetlen előéletű, többször kapott kitüntetést a Führertől és elismerést az SS birodalmi vezetőtől."

A főhős tehát, akit Vjacseszlav Tyihonov alakított, a legmagasabb szinten beépült szovjet titkos ügynök, polgári nevén Makszim Makszimovics Iszajev, aki az ír és az albán kivételével az összes európai nyelvet beszéli. A fizikai erőszak helyett inkább az ész erejét részesíti előnyben, amiből jó sok volt neki. Ötvenéves koráig – ügynöki pályafutását is beleértve – csak egyszer kellett ölnie. Stierlitz nagy műveltségű, szófukar ember, kiváló megfigyelő, kedvenc itala a konyak, és Mercedes 170S típusú autót vezet. Karakterét a KGB-nek köszönheti. Az „udvari szerző", a kalandos életű Julian Szemjonov eredeti, 18 részes regényciklusa is a szovjet titkosügynökség megbízásából íródott. Az ennek 8. regényére alapozott tévésorozatot is a megtépázott hírnevén javítani akaró KGB rendelte meg. A végeredményt az ügynökség elnöke, a későbbi főtitkár, Jurij Andropov hagyta jóvá.

Az „orosz James Bond" udvariasan utasítja vissza a szép nők közeledését, sokéves tanulással kiformált „spéci kütyüit" a fejében gondolkodásra használja, semmi luxust nem enged meg magának, munkáját száraz hozzáértéssel végzi.[18] Stierlitz okosabb és körültekintőbb. 1973 augusztusában, a film[19] első televíziós vetítésekor Moszkva elnéptelenedett, megállt az élet, az áramfogyasztás látványosan megnőtt. A bűnözőktől Leonyid Brezsnyevig mindenki a képernyők előtt ült.

Az orosz népnek új hőse született, aki az elmúlt időkben sem veszített népszerűségéből. Még akkor sem, ha menet közben megannyi viccet inspirált a tény, hogy a szenvtelen narrátor nemcsak az eseményeket, hanem Stierlitz gondolatait is folyamatosan közvetítette. Stierlitz

---

17 Csumakov 2022.

18 Prototípusa, Willi Lehmann a Gestapo szovjet elhárító ügyosztályát vezette. Főnökei bizalmát azzal nyerte el, hogy az úgynevezett „hosszú kések éjszakáján" saját kezűleg ölt meg több rangos SA-vezetőt, mivel már 1929-től az NKVD-nek dolgozott. Ám Stierlitzcel ellentétben korántsem volt feddhetetlen. Házasemberként szeretőt tartott, és rendszeresen jelentős összegekkel fogadott a lóversenyen. Állandósult pénzzavarai miatt került szovjet látókörbe. 1942-ben lebukott, és kivégezték.

19 *A tavasz 17 pillanata* összes része megtekinthető az alábbi linken: www.youtube.com/playlist?list=PLL1_83x35gDFvUCE3UGhk1T3o85zDo9Je

persze a hidegháború terméke, hiszen legfontosabb küldetése szerint megakadályozta, hogy a németek különbékét kössenek a nyugati hatalmakkal. Ugyanakkor már teljesen új közegben mozgott, és a nézők nyilván ezt is díjazták. Olyan közegben, ahol a németek már nem ostoba fajankók, hanem okos, számító és logikusan gondolkodó profik, akik remekül végzik a munkájukat. Különben a főhős számára a feladat nem is lenne olyan nagy kihívás.

Mindez persze üzenet is volt: a szovjetek a legjobbakkal szemben is megállják a helyüket! Lehet, hogy ez volt a hazai siker egyik fontos eleme, és persze az aprólékosan felépített, minden részletében kidolgozott történet, a száraz, látszólag szenvtelen történetmesélés ellenére is fokozatosan épülő feszültség. Szemjonov állítólag a német elhárítás titkos feljegyzéseiből dolgozott, karakterei javarészt valóban éltek. Vjacseszlav Tyihonov személyisége pedig tökéletesen hozta az örökké éber, mindig minden helyzetet kielemző kém mögött a melankolikus orosz embert, akit csak a séta nyugtat meg, aki örömmel beszélget el a tudóssal, és akinek az egész háború végkimenetele nyomja a vállát, miközben folyamatosan gyötri a honvágy, hiszen húsz éve nem látta a szeretett orosz tájat. Ember volt a kém mögött, és mellesleg remek színész, mert Tatyjana Lioznova rendezőnő igyekezett a szovjet színjátszás színe-javát megnyerni a fontosabb szerepekre – például a legendás Oleg Tabakovot, aki Stierlitz főnökét, a háborút végül csodával határos módon megúszó Walter Schellenberget alakította.

A 12 részes sorozatot öt éven át forgatták, 1969-től 1973-ig Moszkvában, Rigában, Tbilisziben, de még a magyarok lakta Beregszentmiklóson is. Természetesen fekete-fehérben, aztán a 2008. május 9-re, a győzelem napjára bemutatták a felújított, immár színes, HD-felbontású kópiát. És emlékezzünk meg a sorozatról a főcímdallal: „Az idő soha-soha meg nem áll, az órák róják szüntelen az útjukat, a pillanat úgy illan, mint a gyors folyón suhanó hab, annyi csak…”[20] A sorozatnak halvány árnyéka a szintén Julian Szemjonov regénye alapján 1984-ben, már a „hanyatlás” időszakában készült *A TASZSZ jelenti*[21] című sorozat.

Összegzés

A Szovjetunió nagy honvédő háborújának győzelméhez jelentős mértékben hozzájárultak állambiztonsági szervei működésének „eredményei”. Mára az is kiderült, hogy Sztálin kezében a „forradalom büntető kardja” az ország háborús veszteségeit legalább ekkora mértékben elősegítette, pedig Pavlenko példáján látva, munkájuk csak közelített a tökély felé. A Cseka–NKVD–MGB–KGB állami hivatalos propagandában mindig feddhetetlen megítélésén, mint utóbb kiderült, bizony voltak kisebb-nagyobb rések, foltok, amit utóbb a szervezet és gazdája, az uralkodó elit is próbált így-úgy feljavítani, például a Szovjetunióban 1973-ban bemutatott, nagy sikerű, a minden helyzetben józan és leleményes szovjet hírszerző történetéről szóló *A tavasz 17 pillanata* tévéfilmsorozattal.

[20] Vízer 2022.
[21] A film rendezője Vlagyimir Fokin. Elérhető: G. Kyrbas 2022.

Felhasznált irodalom

100 let VCSK – „karajuscsemu mecsu revoljuciji" [100 éves a VCSK, „a forradalom büntető kardja"] (2017). Online: https://topwar.ru/132588-100-let-vchk-karayuschemu-mechu-revolyucii.html

A tavasz 17 pillanata. *YouTube*. Online: www.youtube.com/playlist?list=PLL1_83x35gDFvUCE3UGhk1T3o85zDo9Je

Aniszimov, Jevgenyij (2010): *Isztorija Rossziji ot Rjurika do Putyina. Ljugyi. Szobütyija. Datyi.* Szankt-Peterburg: Pityer.

Csumakov, Valerij (2022): Szamaja grandioznaja afera v isztoriji SzSzSzR. Nikomu i v golovu ne moglo priiti szozdaty takoe, csto szozdal Nikolaj Pavlenko [A Szovjetunió történetének leggrandiózusabb csalása. Senkinek még csak eszébe sem jutott, amit Nyikolaj Pavlenko működtetett]. *Dzen.ru,* 2022. augusztus 28. Online: https://dzen.ru/a/YwqFQ2ThWEkb3DWM?experiment=931376

Davidov, Ivan (2023): CsVK sztalinszkih vremjon. Zsizny i szmerty kapitalista Nyikolaja Pavlenko [A sztálini idők CsVK-ja. A kapitalista Nyikolaj Pavlenko élete és halála]. *Republic.ru,* 2023. szeptember 27. Online: https://republic.ru/posts/109917?ysclid=lqq5ihodwd845482831

G. Kyrbas [@g.kyrbas7529] (2022): TASSZ UPOLNOMOCSEN ZAJAVIT... (vsze szerii podrjad) spionnij *YouTube,* 2022. november 21. Online: https://www.youtube.com/watch?v=6qrIwOgDSe8

Lenin, Vlagyimir Iljics (1918): Polnoe Szobranyije Szocsinyenyij 37. t. Online: https://www.marxists.org/magyar/archive/lenin/muvei/37.pdf

Lzsepalkovnyik i jevo millionü. Afera № 1 v szovteszkoj isztoriji [Az álezredes és milliói. A szovjet történelem 1. számú csalója]. *Voennoe Obozrenie,* 2018. február 12. Online: https://topwar.ru/135783-afera-nomer-odin-v-istorii-sovetskoy-armii-lzhepolkovnik-i-ego-milliony.html?ysclid=lqq5pu2lx3819457880

Nasztojássíj polkovnyik. On szozdal fiktívnuju voinszkuju csaszty i dosol do Berlina. Jevo nye pugal dázse Sztálin [Valóságos ezredes. Fiktív katonai alakulatot létesített, és eljutott Berlinig. Még Sztálintól sem félt]. *Lenta.ru,* 2018. december 30. Online: www.lenta.ru/articles/2018/12/30/pavlenko/

Norin, Jevgenyij (2018): Osztap Bender Krasznoj armiji. Zsizny i szmerty szovjetszkovo millionyera [A Vörös Hadsereg Osztap Bendere. Egy szovjet milliomos élete és halála]. *Life.ru,* 2018. július 28. Online: https://life.ru/p/1138090?ysclid=lqq5nyiszd945325858

Obrazovana Vszerosszijszkaja Csrezvücsajnaja Komisszija (VCSK). [Megalakult az Összoroszországi Rendkívüli Bizottság]. 1917. december 20. Online: www.prlib.ru/history/619826

Szergej (2017): Velicsajsij mosennyik sztalinszkoj epohi. Afera „palkovnyika" Pavlenko. [A sztálini éra hatalmas csalója. Pavlenko „ezredes"]. *Pikabu,* 2017. február 19. Online: https://pikabu.ru/story/velichayshiy_moshennik_stalinskoy_yepokhi_afera_polkovnika_pavlenko_4849784?ysclid=lqq5lz0zq5460037553

Sztálin hatalmas öngólja: az 1936–1938-as nagy tisztogatás. *Múlt-kor,* 2016. augusztus 24. Online: https://m.mult-kor.hu/sztalin-hatalmas-ongolja-az-1936-1938-as-nagy-tisztogatas-20160824

Tyepljakov, A. G. (2019): Procedura: iszpolnyenyija szmertnüh prigovorov v 1920–1930-h godah. *Live Journal,* 2019. szeptember 11. Online: www.timur0.livejournal.com/385563.html

Vízer Balázs (2022): Kedvenc kémsorozatunk, amit a KGB rendelt meg. *Port.hu,* 2022. március 27. Online: www.port.hu/cikk/magazin/kedvenc-kemsorozatunk-amit-a-kgb-rendelt-meg/article-82370

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE
13. évfolyam (2025) 3. szám 88–107. | DOI: 10.32561/nsz.2025.3.6

Erdélyi Ákos[1]

A műveleti pszichológia konceptualizálása, helye és szerepe a pszichológia- és rendészettudományban II.

Alkalmazható műveleti pszichológiai eljárások

Conceptualization, Place and Role of Operational Psychology in Psychology and Law Enforcement Sciences, II.

Applicable Operational Psychological Procedures

Jelen írás egy kétrészes tanulmány második része, amelynek központi témája a műveleti pszichológiai tevékenység főbb eljárásainak és módszertani megoldásainak bemutatása. Az alkalmazható eljárások multidiszciplináris jellegűek, amelyeket a műveleti pszichológia más alkalmazott pszichológiai területektől, a kriminológiától, a kriminalisztikától és a rendészettudománytól igyekszik integrálni a saját rendszerébe. Ezek olyan eljárások, amelyek nyomozástámogató funkciója és szerepe már igazolt – ugyanakkor, amint azt látni fogjuk, az egyes műveleti feladatellátás során is eredményesen alkalmazhatók.

Írásom célja bemutatni a műveleti pszichológia eszköztárát, amelyet szakirodalmi feldolgozás keretében tárok az olvasó elé.

A szakirodalmi összefoglaló áttanulmányozásának végére mindenki számára körvonalazódik majd, hogy az egyes kriminálpszichológiai, kriminalisztikai pszichológiai és elemző-értékelő tevékenységek és módszertani eljárások miként is használhatók a rendészeti műveleti pszichológiai feladatellátás során. Azonban azt is látnunk kell, hogy jelen írás merőben elméletközpontú: az itt bemutatott eljárások gyakorlati integrálása még várat magára. Addig is, célszerű lehet olyan empirikus kutatásokat végezni, amelyek ezen eljárások validitás- és reliabilitásvizsgálatára fókuszálnak, ezzel is elősegítve egyrészt a műveleti pszichológia mint terminológia

[1] Tanársegéd, pszichológus, kriminológus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti Magatartástudományi és Kriminálpszichológia Tanszék, e-mail: erdelyi.akos@uni-nke.hu

megszilárdulását, másrészt az alkalmazott eljárások megbízhatóságának ellenőrzését és gyakorlatba integrálását.

Kulcsszavak: *műveleti pszichológia, alkalmazott pszichológiai eljárások, módszertan, felderítés-támogatás, művelet-támogatás*

This article is the second part of a two-part study; the central theme is the presentation of the main procedures and methodological solutions of operational psychology. The applicable procedures are multidisciplinary in nature, which operational psychology seeks to integrate into its own system from other applied psychological fields, criminology, forensics and police science and law enforcement. These procedures have investigative support function primarly and their role have already been proven – at the same time, as we will see, they can also be successfully applied during the performance of operational tasks.

The aim of this article is to present the tools of operational psychology, which I present to the reader in the framework of a literature review.

By the end of the study of the literature summary, everyone will have an outline of how the criminal psychology, forensic psychology and analytical-evaluation activities and methodological procedures can be used during the performance of law operational psychological tasks. However, we must also see that this paper is purely theory-focused: the practical integration of the procedures presented here has yet to be achieved. In the meantime, it may be advisable to conduct empirical research that focuses on the validity and reliability of these procedures, thereby facilitating both the consolidation of operational psychology as a terminology and the verification of the reliability of the applied procedures and their integration into practice.

Keywords: *operational psychology, applied psychological procedures, methodology, reconnaissance support, operational support*

A műveleti pszichológia módszertani lehetőségei

Egy korábban, ugyancsak a *Nemzetbiztonsági Szemle*ben közölt publikációban, amely a műveleti pszichológiai tematikájú tanulmánysorozatom első része,[2] áttekintettem a műveleti pszichológia konceptualizációs nehézségeit, valamint tudományterületi elhelyezkedését. Jelen írás a műveleti pszichológiai feladatellátására, az ott alkalmazható eljárások bemutatására fókuszál, kiegészítve az első rész elméleti jellegét.

A műveleti pszichológia multidiszciplináris szemléletű – nem meglepő tehát, hogy eljárásai és módszertani lehetőségei is multidiszciplináris alapokon nyugszanak. Merítve az alap- és alkalmazott pszichológiai területek, valamint a társ-tudományterületek eljárásaiból, a műveleti pszichológia eredményesen építhet a (pszichológiai/klinikai) profilalkotás, a nyílt forrású információk pszichológiai alapú elemzés-értékelés, a pszichológiai szempontú tartalomelemzés, a krízisintervenció, a kríziskezelés és -kommunikáció,

[2] Erdélyi 2025.

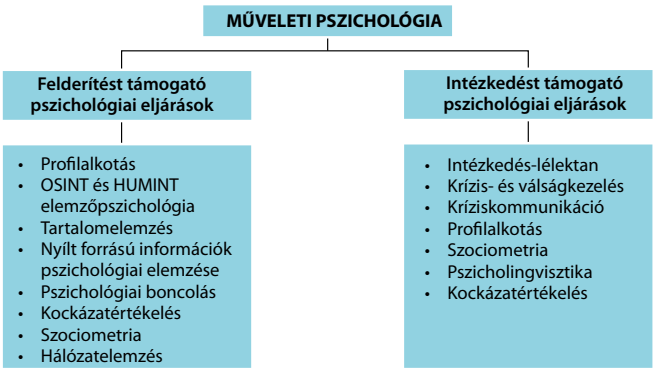

1. ábra: A műveleti pszichológia sematikus ábrája, feladatellátása alapján
Forrás: a szerző szerkesztése

a kockázatértékelés, az intézkedés-lélektan, valamint a narratív pszichológia és a pszichológiai boncolás eljárásokra, amelyeket az 1. ábra foglal össze.

Pszichológiai profilalkotás a felderítésben és az elhárításban

A bűnügyi profilalkotással kapcsolatban számos tanulmány született az utóbbi években, amelyek szisztematikusan mutatják be az eljárás módszertani alapjait, egyes irányzatait, főbb paradigmáit, alkalmazhatóságának lehetőségeit,[3] és szép számmal akad olyan tanulmány is, amely a profilalkotás pszichológiai irányzatát veszi górcső alá.[4] Tekintettel ezekre az összefoglaló írásokra, ebben az alfejezetben arról írok, hogy a pszichológiai profilalkotás miként használható a terrorfelderítésben és -elhárításban.

A pszichológiai (vagy más néven klinikai) profilalkotás a profilalkotás-irányzatok egyik legelső irányzata, amely mindennek ellenére csak az utóbbi években született újjá.[5] A pszichológiai irányzat megszületése a 20. század közepén, New Yorkban tevékenykedő, Bolond Bombagyáros névre keresztelt George Metesky sorozatrobbantásainak felderítéséhez köthető: a rendőrség, miután megakadt az akkor még ismeretlen elkövető felderítésében, Dr. James A. Brussel pszichiátert kérte fel az elkövető személyiségprofiljának megalkotására, amelynek köszönhetően sikerült beazonosítani és elfogni Meteskyt.[6]

> „A profilalkotás kezdeti szárnypróbálgatásai tehát a klinikai megközelítésből indultak ki, vagyis abból, hogy a nyomozók pszichiáterek vagy klinikai szakpszichológusok segítségét kérték egy-egy elkövető jellemzésénél. Mivel a módszer kezdetben kizárólag a pszichiáterek (vagy pszichológusok)

[3] Bellavics 2024; Lohner 2021, 2024; Lohner – Bencze – Bathó-Csombok 2023; Lehoczki 2011, 2014, 2021; Ivaskevics 2020; Petrétei 2020; Szijártó 2014, 2019; Turvey 2012; Gampel–Székely 2009; Kocsis 2007.
[4] Bellavics 2024; Lehoczki–Ronyecz 2021; Hermann 2021; Szijártó 2014; Innes 2007.
[5] Lohner 2024; Bellavics 2024; Lehoczki 2021; Ivaskevics 2020.
[6] Lohner 2024; Lehoczki 2021; Ivaskevics 2020; Innes 2007.

> személyes tapasztalatára támaszkodott, illetve olykor nem volt tudományosan alátámasztott, könnyedén támadhatóvá vált."[7]

Szijártó is arra mutat rá, hogy a pszichológiai profilalkotást annak szubjektivitása miatt érhetik támadások.[8] Az elméleti kritikák mellett a módszert a gyakorlati szakemberek is bírálták, amely szkepticizmuson a Rachel Nickell-gyilkosság és a téves pszichológiai profil csak rontott.[9] Éppen ezért az utóbbi időszakban a pszichológiai profilalkotással kapcsolatos kutatások elsődleges célja, hogy az eljárást biztos módszertani alapokra helyezze, és megbízhatósági vizsgálatoknak vesse alá.[10] Szijártó meglátása, hogy a szubjektivitással kapcsolatos kritikák úgy is csökkenthetők, ha a profilozók a módszeren belül szakosodnak egy-egy bűncselekménytípusra, amelynek szakértőiként objektív vizsgálatokat végeznek.[11]

Az kétségtelen, hogy a pszichológiai irányzatnak kulcsszerepe van az ismeretlen elkövetőről készült személyiségrajzok elkészítésében. Lehoczki és Ronyecz mutatnak rá arra, hogy bár napjainkban a profilalkotás egyre inkább a statisztika és a statisztikai modellezés irányába mozdul el, ha a pszichológiai vonal kimarad az elkövetői profilalkotás folyamatából, az elkészült profilok sokat veszítenek mélységükből és plasztikusságukból.[12] A statisztikai alapú módszerek a viselkedésminták felszíni jellegzetességeinek azonosítására képesek, míg az ennél mélyebb tartalmak elemzésére – például az elkövetői kézjegy azonosítására, a patológiás működések és a pszichodinamikai jellemzők feltárására vagy az egyéb szimbolikus jellegek vizsgálatára – a klinikai pszichológia képes.

> „A pszichológiai profilok […] ennek a »mélyfúrásnak« köszönhetően plasztikusabbak, gazdagabbak […]. A pszichológiai módszer ezen felül kiterjeszti a profil felhasználási lehetőségeinek körét, mert a gyanúsítotti kör szűkítése mellett alkalmazható a nyomozási stratégia alakításában, a kommunikációs fogások, proaktív nyomozási lépések, pszichológiai csapdák felállításában, a médiakommunikáció megállapításában, és a kihallgatási taktika felépítésében."[13]

A pszichológiai profilalkotás alaptézise, hogy egy mentálisan zavart, pszichésen funkcióvesztett személy viselkedése egyedi és sajátos, amely viselkedésváltozás felismerhető a helyszínen és az elkövetői magatartásban, ennek azonosítása pedig támpont lehet a felderítés során.[14] Valamennyi mentális zavarnak vannak jól körülírható viselkedéses jegyei, amelyek a pszichológiai elemzésnek köszönhetően jól leírhatók. Példának okáért vegyük a pszichotikus zavarokat, amelyeknek szintén jól körülírható – viselkedéses – tünetei vannak, többek között ilyen a téveszme és a hallucináció. Ezek a tévképzetek speciális viselkedésben manifesztálódnak, amelyek, mint bizarr jegyek, felfedezhetők az elkövetés körülményeit elemezve. Például az 1560–1590-es évek között Bedburgban követtek el több, a közvélekedést jelentősen foglalkoztató, megmagyarázhatatlan gyilkosságot: a kiskorú áldozatok testét szétmarcangolva fedezték fel, míg belő szerveiket valami vagy valaki elfogyasztotta.

---

7 Lohner 2024: 875.
8 Szijártó 2014.
9 Lohner 2021.
10 Bellavics 2024; Lehoczki 2021.
11 Szijártó 2014.
12 Lehoczki–Ronyecz 2021.
13 Lehoczki–Ronyecz 2021: 2089.
14 Ivaskevics 2020.

A lakosság vérfarkasra gyanakodott – ebben a korban a megmagyarázhatatlan jelenségeket előszeretettel tulajdonították természetfeletti erőknek –, majd megállapították, hogy a gyilkosságokat Peter Stumpp követte el, aki feltételezhetően paranoid skizofréniában szenvedett, és gyakran hitte azt, hogy farkassá változik át.[15]

Nemzetbiztonsági és elhárítási szempontból is releváns a pszichotikus dekompenzáció kérdése: az utóbbi időszakban világszerte megnövekedtek az olyan magányos jellegű támadások, ahol az elkövető pszichotikus állapotban volt az elkövetés során. Szijártó is azt állapítja meg, hogy a mentális zavarok prevalenciája a magányos merénylők esetében jóval gyakoribb, mint a terrorszervezet tagjai esetében, ami azonban nem csak pszichotikus zavarok formájában manifesztálódhat: gyakori a kényszeres, a szorongásos és a depresszív tünetképződés is.[16] Ezen kijelentés alátámasztására szemlézzünk néhány esetet az utóbbi évekből.

Ndiaga Dieye 2021 májusában egy franciaországi rendőrőrsön támadt rá egy ott szolgálatot teljesítő rendőrnőre. Dieye-t a szomszédjai csendes, magának való emberként ismerték meg, aki néha magában beszélt; Abdalrahman A. 2021-ben, vélhetően akut pszichotikus állapot során követett el terrorcselekményt; Emad al-Swealmeen esetében depressziót és PTSD-t diagnosztizáltak; Zaniar Matapour vonatkozásában a pszichiátriai vizsgálat a koncentrációs nehézségek mellett PTSD-t és téveszméket állapított meg.[17] Ugyancsak mentális zavar jegyei voltak azonosíthatók annál a 18 éves Ali David Sonbolynál, aki 2016-ban Münchenben 9 embert lőtt le: „Pszichiátriai kezelés alatt állt többek között depresszió miatt, de nagy valószínűséggel rendelkezett identitásproblémákkal is. Felsőbbrendűként tekintett magára, és ezeket a gondolatokat több alkalommal is megosztotta online felületen a kortársaival."[18] Ugyancsak mentális problémák jeleit mutatta Anders Behring Breivik, aki Norvégia legkegyetlenebb ámokfutását követte el 2011-ben.[19]

A magányos merénylők kapcsán a pszichopatológia vizsgálata fontos szempont. Korábbi kutatások[20] kimutatták, hogy a magányos merénylők között szignifikánsan magasabb a mentális zavarban érintettek aránya az átlagpopulációhoz képest. Bellavics is kiemeli, hogy „ugyan az eddig gyűjtött empirikus adatok azt sugallják, hogy a mentális betegségeknek nincs kifejezett jelentősége a terrorcselekmények kapcsán, a terroristák egy speciális típusa, a magányos elkövetők által végrehajtott támadások ebből a szempontból kivételt képeznek. Több pszichiátriai zavar esetében találtak a normálpopulációhoz mérten magas prevalenciákat a magányos terroristák között. Ezek közül a skizofrénia az egyik legnagyobb jelentőséggel bíró pszichiátriai kórkép."[21] De nemcsak a pszichózisnak vannak jól azonosítható viselkedéses jegyei, hanem voltaképpen minden mentális zavarnak, amelyeket a szakavatott szem könnyen azonosít, véleménye pedig irányíthatja a felderítés fókuszát. Berkowitz 1972-ben végzett kutatása alapján[22] a terrorista elkövetők 5 típusát különítette el a felmerülő pszichiátriai kórképek szerint. A Berkowitz-féle tipológia alapján

15 Lohner – Bencze – Bathó-Csombok 2023.
16 Szijártó 2017.
17 Szabó 2023.
18 Farkas 2016: 25.
19 Szijártó 2017; Meloy–Habermeyer–Guldimann 2015; Jacobsen – Maier-Katkin 2015; Melle 2013.
20 Farkas 2016.
21 Bellavics 2023: 36.
22 Idézi Kováts 2006.

beszélhetünk paranoid, paranoid skizofrén, határeseti/borderline személyiségzavaros, passzív-agresszív személyiségű és pszichopata elkövetőkről.

A fenti példák jól szemléltetik, hogy napjaink terrorelhárító egységeinek fel kell készülniük a magányos merénylők azon típusára, akik mentális zavar vagy pszichés funkcióvesztés következtében követnek el (terror)cselekményeket – az ő azonosításukra és kiszűrésükre a pszichológiai profilalkotás kétségtelenül az egyik alkalmas eljárás. És mielőtt azt hihetnénk, hogy ezek csak külföldön fordulhatnak elő, ne feledkezzünk meg a Teréz körúti robbantásról és az esztergomi tragédiáról, ahol – ha hihetünk a sajtóhíreknek – az elkövetők valamilyen pszichés funkcióvesztés jeleit mutatták. Előbbi esetében az igazságügyi pszichológusi szakvélemény diszharmonikus személyiségfejlődést, szociopátiás jegyeket azonosított védekező, manipulatív, felelősséghárító stratégiával, teátrális-szerepjátszó, egyben kifejezetten infantilis jegyeket mutató magatartással, a háttérben önértékelési problémával, elfojtott agresszív feszültséggel.[23]

Abban nincs konszenzus, hogy létezik-e egységes terrorista profil, vagy sem,[24] az azonban nem kérdés, hogy a magányos merénylők esetében a pszichológiai profilalkotás igen nagy relevanciával bíró felderítést támogató eljárás.

Szijártó kiemeli, hogy a nemzetbiztonsági célú pszichológiai profilalkotás kapcsán érdemes differenciálni az elemzés tárgyát: ennek alapján ő elkülöníti az egyéni és csoportprofilozás folyamatát, amelyek egyaránt relevánsak a terrorelhárításban. Az internet térnyerésének köszönhetően a szervezett (bűnözői) csoportok kommunikációja online térben is nyomon követhető, a csoportprofilozás pedig ezeknek az online kommunikációknak az elemzés-értékelése során válhat fontos eljárássá. Mint írja, az online tér profilozása a fenyegetések azonosítását és időben történő kiszűrését szolgálja. A szervezett terrorizmus kapcsán mutat rá arra is, hogy a terrorszervezetek

> „ma már több ezer weboldalt üzemeltetnek […], főként az iszlám terrorista sejtek, illetve a marxista vagy éppen nacionalista elveket valló szélsőségek. Az iszlám terrorcsoportok a virtuális teret arra használják, hogy kapcsolatot teremtsenek a világ más pontján élő muszlim vallású személyekkel. Az internet elterjedése és a globális expanzió azzal járt, hogy a korábban elszigetelt csoportok képessé váltak arra, hogy az egész világon mozgósítsák a híveiket."[25]

És ezzel már el is értünk egy következő műveleti pszichológiai eljáráshoz, nevezetesen a nyílt forrású információk pszichológiai elemzés-értékeléséhez.

Elemzőpszichológia: pszichológiai tartalomelemzés és a nyílt forrású információk pszichológiai elemzés-értékelése

Az elemzőpszichológiai tevékenység mind HUMINT-, mind OSINT-vonalon eredményes lehet, azonban szerepe utóbbi kapcsán mindenképpen releváns, különösen a nyílt forrású adatok *(open source data)* elemzés-értékelése kapcsán.[26]

---

[23] 14.B.1615/2017/98. sz. határozat (Fővárosi Törvényszék 14.B. 16I5/2017/98. számú ítélete).
[24] Csomós 2023; Haller–Ivaskevics 2020; Nagy 2019; Kováts 2006.
[25] Szijártó 2014: 11.
[26] Szijártó 2019.

Szijártó rámutat arra, hogy már a magányos merénylők is az internetes térben radikalizálódnak:

> „a 21. században a magányos elkövetők már az interneten radikalizálódnak, esetleg ott teremtenek kapcsolatot más szélsőséges csoportokkal. Az elmúlt években több magányos elkövető kapcsán is bizonyítást nyert, hogy a merénylő a támadás kitervelése során szélsőséges gondolatokat tartalmazó kiáltványokat tett közzé az interneten, illetve nyilvánosan vállalta tervét."[27]

Így a magányos merénylők internetes működése már nyílt forrású információként értékelhető, amely tevékenység egyes pszichológiai eljárásokkal mérhető és vizsgálható.

A hazai kriminalisztikában elsőként S. Ábel esete világított rá arra, hogy az internetes tevékenység kulcsszerepet játszik az erőszakos szélsőségesség és a radikalizáció folyamatában, majd 2021-ben V. Kende ügye[28] kapcsán került ismét előtérbe a kérdés. S. Ábellel kapcsolatban Szijártó megállapítja, hogy

> „ez az eset rávilágított az internet szerepére a magányos elkövetők felderítésében, mivel a labilis mentális állapotú férfi sok időt töltött az interneten, blogjában rendszeresen tett közzé fenyegető verseket, iskolai mészárlásokkal foglalkozó tartalmakat. A novellák és versek istentagadóak, blaszfémiát és a gyilkolás eszményítését tartalmazzák."[29]

Az online tartalmak elemzése összetett kérdés. Egyrészt hálózatelemzéssel és szociometriával megalkotható a feltételezett elkövető kapcsolati hálója, amely annak kérdését segíti megválaszolni, hogy magányos merényletről vagy jól szervezett támadásról van-e szó. Másrészt segít koherensen látni az elkövető viselkedését, és megjósolni, vajon az online térben tanúsított magatartás és pszichés jellemzők az offline világban hogyan jelennek meg.[30] Az ilyen jellegű elemzőpszichológiai feladatvégzés során támaszkodhatunk a tartalomelemzés módszerére.

A tartalomelemzés mint módszertani eljárás nem ismeretlen a kvalitatív pszichológiai kutatások világában, amely olyan eljárásokat foglal magába, mint az IPA, a TA vagy a narratív pszichológiai elemzés.[31]

A tartalomelemzés multidiszciplináris alapokon nyugszik, és elsődlegesen a vizsgálni kívánt közlemény valamilyen előzetesen meghatározott célú elemzését, feldolgozását jelenti. Az eljárás két fő szakaszra osztható: az első szakasz a vizsgálandó szöveg kódolása, a második pedig az interpretáció szakasza, amikor is az átkódolt tartalmak közötti mélyebb összefüggéseket, kapcsolatokat feltárjuk. Az elemzések két dimenzióban történhetnek: vagy a felszíni struktúra értelmezése jelenti a vizsgálat tárgyát, vagy a felszín mögött meghúzódó, mélyebb, látens tartalom elemzése a végcél. A tartalomelemzés alapvetően két típusú lehet: vagy kvantitatív, amely előre meghatározott kódok alapján kódolja át az elemzendő szöveget, vagy pedig kvalitatív, amely ugyancsak jól strukturált szabályok

[27] Szijártó 2017: 100.
[28] Presinszky 2021.
[29] Szijártó 2017: 103.
[30] Szijártó 2017.
[31] Rácz–Karsai–Tóth 2023.

mentén kezeli a szöveget, azonban kódrendszere nem annyira kötött és előre meghatározott, mint a kvantitatív stratégiáé.[32]

A tartalomelemzéshez ma már ritkán alkalmaznak manuális kódolási technikát, sokkal inkább különböző szoftverek segítségével kódolják a szövegegységeket. Ilyen szoftver például a LAS-Vertikum,[33] vagy a Pennebaker és Mehl által kidolgozott LIWC *(Linguistic Inquiry and Word Count),* amelyet alkalmazva vizsgálták például, hogy a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás hogyan változtatta meg a szociális interakciókat.[34] A LIWC 2015-ös verziója pedig már az internetes szlengek elemzésére is képes, így jó eredménnyel elemezhető bármelyik online közösségi platform szövegezése.[35] Ugyancsak közismert (pszichológiai) tartalomelemző program a Nooj[36] és a NarrCat.[37]

A tartalomelemzésen alapuló terrorizmuskutatások főleg nemzetközi színtereken figyelhetők meg: vizsgálat tárgyai voltak már többek között olyan arab nyelvű fórumok, ahol radikális személyek kommunikációját vizsgálták;[38] az Europol 2017-ben megvizsgálta az ISIS által üzemeltetett *Dabiq* internetes magazin említését X- (akkor még Twitter-) felhasználók körében.[39] A nemzetközi kutatási eredmények mellett ugyanakkor hazai vonatkozásban is mutatható fel tartalomelemzésen alapuló empirikus kutatás: míg Szijártó szélsőséges csoportok és személyek online tevékenységét vizsgálta pszichológiai tartalomelemzéssel,[40] Boros és munkatársai különböző bűnözői tipológiákat vizsgáltak az egyes bűncselekmény-narratívumok elemzésével.[41]

Azt pedig, hogy miért érdemes és célszerű pszichológiai tartalomelemzést végezni, Szijártó foglalja össze a legpontosabban:

> „A potenciálisan radikális személyek kiszűrése mellett a pszichológiai szempontú tartalomelemzés alkalmas arra is, hogy meghatározza azokat a lélektani aspektusokat, melyekre a hatóságoknak külön figyelmet kell fordítani a radikális személyek felderítése során. A szélsőséges személyek internetes tartalmainak elemzése, illetve tevékenységük folyamatos monitorozása lehetőséget ad arra, hogy egy esetleges merénylet már az előkészületi szakaszban lelepleződjön. […] Mind a kvantitatív, mind a kvalitatív tartalomelemző eljárások segíthetik a terrorelhárítás munkáját: az előbbi inkább a felderítés során, míg az utóbbi módszerek az elemző-értékelő munkát könnyíthetik meg."[42]

[32] Szijártó 2017; László 2011; Pennebaker–Mehl–Niederhoffer 2003; Mehl–Pennebaker 2003.
[33] Hargitai et al. 2005.
[34] Mehl–Pennebaker 2003.
[35] Szijártó 2017.
[36] Vincze et al. 2009; Silberztein 2005.
[37] Ehmann et al. 2014.
[38] Chalotron–Ellman 2013.
[39] Grinnel–Macdonald–Mair 2017.
[40] Szijártó 2019.
[41] Boros et al. 2017.
[42] Szijártó 2017: 110.

Kockázatértékelés és -elemzés

A Lohner–Csomós szerzőpáros (2022:) kiemeli, hogy mielőtt sorra vennénk a kockázatelemzés egyes típusait, fontos konkretizálni, hogy pontosan minek a kockázatát is szeretnénk vizsgálni. Mint fogalmaznak:

> „Természetes, hogy nem lesznek ugyanazok a prediktorok/módszerek, ha stratégiai szempontból szeretnénk vizsgálni a terrorizmust […], mint ha arra keressük a választ […], hogy egy személy csatlakozna-e terrorista csoporthoz, mennyire hajlamos a radikalizálódásra, illetve amikor egy konkrét viselkedést szeretnénk megjósolni, mint például, hogy egy adott személy beváltja-e fenyegetéseit, vagy erőszakos magatartást tanúsít-e a jövőben."[43]

Én azt is fontosnak tartom kiemelni, hogy jelen kontextusban a kockázatértékelés és -becslés rendészettudományi-kriminológiai megközelítésben tárgyalt folyamat – ennek tisztázására azért van szükség, mert a kockázatértékelés mást jelent a pszichológiában-pszichiátriában,[44] és mást a rendészettudományban.

A kockázatelemzésnek nincs egységes meghatározása. Lowrance úgy gondolta, hogy a kockázat és annak értékelése a várható káros hatások súlyosságának és bekövetkezésük valószínűségének mérésére szolgál.[45] Webster szerint a kockázat tulajdonképpen maga a veszteség,[46] míg Herrington és Roberts úgy látják, hogy a kockázatelemzés egy folyamat, amely az egyénre vonatkozó valamennyi konkrét információ szisztematikus áttekintésén alapul azzal a céllal, hogy megjósolhatóvá váljon egy jövőbeni erőszakos magatartás.[47]

Az utóbbi években számos, kockázatbecslésre alkalmas eljárást dolgoztak ki a kutatók – például VERA *(Violent Extremist Risk Assessment),*[48] RADAR-iTE,[49] MLG *(Multi-Level Guidelines for the Assessment and Management of Group-Based Violence),*[50] ERG 22 *(Extremism Risk Guidelines-22)*[51] –, amelyek közül a 18 viselkedésmintát kódoló TRAP-18 *(Terrorist Radicalization Assessment Protocol),*[52] tűnik a leghatékonyabb kockázatbecslő eljárásnak, ami a magányos merénylők vizsgálatát illeti.

> „A rendszer proximális, mintegy esetleges támadáshoz időben közelebb megjelenő figyelmeztető viselkedéses megnyilvánulások […], és egy disztális, egy esetleges támadáshoz nem közvetlenül kapcsolódó, időben korábban megjelenő pszichoszociális tényezőkből […] áll. A modell azt a hipotézist állítja fel, hogy egy proximális figyelmeztető viselkedés szükséges az aktív kockázatértékeléshez, míg a csak disztális jellemzők jelenléte azt jelenti, hogy az esetet megfigyelés alatt kell tartani."[53]

---

43 Lohner–Csomós 2022: 1752.
44 Gulácsi et al. 2020.
45 Lowrance 1976.
46 Webster 1981.
47 Herrington–Roberts 2012.
48 Beardsley–Beech 2013.
49 Lohner 2023; Lohner–Csomós 2022.
50 Lohner 2023.
51 Powis et al. 2019.
52 Guldimann–Meloy 2020.
53 Lohner 2023: 49.

A különbségeket hivatott bemutatni az 1. és a 2. táblázat.

A TRAP-18 reliabilitás- és validitásvizsgálata során kutatók 111 magányos merénylőből álló mintán végeztek elemzéseket,[54] a TRAP-18 az esetek 70%-ában előre jelezte az elkövetést. A kutatás során arra a következtetésre jutottak, hogy a TRAP-18 ígéretes, jól alkalmazható kockázatértékelő eljárás, amely elsősorban a magányos merénylők kockázatértékelésére alkalmas.

1. táblázat: Proximális faktorok a TRAP-18 kockázatelemzési rendszerben

Proximális faktorok	„Közelebbi"
Viselkedés figyelmeztető folyamata	Egy támadás kutatása, megtervezése, előkészítése vagy végrehajtása
Fixáció	Patológiás elváltozás, amelyet a társadalmi és a szakmai élet romlása kísér
Azonosulás	Katonai vagy rendészeti kellékekkel szoros kapcsolat, azonosulás korábbi támadókkal
Újfajta agresszió	Erőszakos előzmény nélkül az alany teszteli tényleges erőszakos képességét
„Energiatörés/-szakadás"	Célhoz kapcsolódó bármely feljegyzett tevékenység gyakoriságának növekedése
„Szivárgó" magatartás	Harmadik fél felé történő kommunikáció a támadás szándékáról
Végső megoldás	Amikor az alany úgy dönt, csak az erőszakos viselkedés lehet a megoldás
Közvetlenül közölt fenyegetés	A támadás előtti kommunikációja a célponttal vagy a bűnüldöző szervekkel

Forrás: Lohner–Csomós 2022: 1758

2. táblázat: Disztális faktorok a TRAP-18 kockázatelemzési rendszerben

Disztális „távolabbi" faktorok
Személyes sérelem és erkölcsi felháborodás
Ideológiai keret
Szélsőséges csoporttal való kapcsolattartás elmulasztása
Függőség a virtuális közösségtől
A foglalkozási célok meghiúsítása
A gondolkodás és az érzelem változásai
A szexuális-intim párkapcsolat kudarca
Mentális rendellenességek
Kreativitás és innováció
Korábbi erőszakos bűncselekmény

Forrás: Lohner–Csomós 2022: 1759

[54] Meloy–Gill 2016.

Közvetlen veszélyeztető (ön- vagy közveszélyes) magatartás kockázatértékelése

Amint azt látni fogjuk, műveleti pszichológiai szempontból kiemelt jelentősége van az úgynevezett *veszélyeztető állapotoknak,* amely jelenséget az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (továbbiakban: Eü. tv.) a 3. § *j)* pontban határoz meg: eszerint „veszélyeztető az az állapot, amelyben az azonnali intézkedés hiánya a beteg vagy más személy életét, testi épségét vagy egészségét közvetlenül fenyegető helyzetet eredményezne, illetőleg a környezetére közvetlen veszélyt jelentene".

A 188. § *b)* és *c)* pontja pedig rendelkezik a *veszélyeztető* és *közvetlen veszélyeztető magatartásról:* előző azokat a magatartásokat foglalja magába, amikor

> „a beteg – mentális zavara következtében – saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére jelentős veszélyt jelenthet, és a kezelés hiánya állapotának további romlását eredményezné, és amely az Eü. tv. 196. § c) pontja szerinti gyógykezeléssel hárítható el, de a megbetegedés jellegére tekintettel a sürgős intézeti gyógykezelésbe vétel nem indokolt".

Utóbbi esetben akkor beszélünk közvetlen veszélyeztető magatartásról, amikor

> „a beteg – akut mentális zavara következtében – saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére közvetlen és súlyos veszélyt jelent, és az azonnali kezelés hiánya állapotának további romlását eredményezné, amely az Eü. tv. 196. § b) pontja szerinti azonnali intézeti gyógykezeléssel hárítható el".

Közvetlen veszélyeztető magatartás lehet például a szuicidium, amelyről az Eü. tv. a 218. § *b)* pont *bb)* alpontban rendelkezik oly módon, hogy azt a rendkívüli halálesetek között rendeli kezelni.

Az öngyilkosság napjainkban is komoly népegészségügyi kérdés,[55] amely nemcsak polgári környezetben releváns, hanem a rendvédelemben is, legyen szó akár bűnügyi, akár büntetés-végrehajtási, akár nemzetbiztonsági szakterületekről (gondoljunk csak az öngyilkos merénylők kérdéskörére[56] vagy a *suicide by cop* jelenségre[57]). A szuicidológia vonatkozásában említést kell tenni a rendkívüli halál esetén követendő rendőri eljárásról szóló 24/2014. (VII. 11.) ORFK utasításról, amely lefekteti a szuicid cselekmények vizsgálatának aspektusait, amely ugyan műveleti pszichológiai szempontból kevésbé jelentős szabályzó, de a szuicidium mint rendészetben is megjelenő jelenség empirikus vizsgálata kapcsán fontos és követendő.

A szuicid kockázatértékelés elsődleges feladata a stresszor azonosításán túl a lehetséges protektív faktorok azonosítása és a szuicid kockázat minimalizálása.[58] Éppen ezért a szuicid krízisekezelés egyik legfontosabb eszköze a konzisztens, empátiára épülő kommunikáció.

A szuicidium mellett – műveleti szempontból – szintén lényeges, közvetlen veszélyeztető magatartásnak tekinthető a pszichotikus dekompenzáció, amely során a beteg elveszíti a kapcsolatot a realitással, kontrollfunkciói elvesznek, és sok esetben szabad szemmel is

[55] Hajduska-Dér 2019.
[56] Nagy 2020; Katona–Répási 2009.
[57] Jordan–Panza–Dempsey 2020; Pinizzotto–Davis–Miller 2005; Hutson et al. 1998.
[58] Gulácsi et al. 2020.

látható és könnyen azonosítható bizarr és furcsa viselkedést tanúsít – mindez az intézkedést foganatosító, pszichológiai-pszichiátriai szempontból laikus személy számára is egyértelmű. A pszichotikus állapot kapcsán fontos szerepet kapnak a hallucinációs élmények és téveszmék, amelyek sok esetben hatással vannak a viselkedésre, és vezérlik azt.[59]

> „A téveseszmék olyan hiedelmek, melyek valóságában a beteg megrendíthetetlenül hisz. A téveseszmék akár valószerűek is lehetnek, de gyakran a valóságtól teljesen elrugaszkodott, bizarr formát is ölthetnek. A hallucinációk olyan percepciós élmények, melyeket nem a valóságból érkező ingerek váltanak ki. A hallucinációk minden érzékszervi modalitást érinthetnek, illetve lehetnek komplexek, amikor az érzékelés több területén megjelennek, például látja is, és hallja is a beteg a kóros képzetet. A pszichotikus kórképek közül a szkizofrénia az egyik legjelentősebb, melynek vezető tünete a pszichózis."[60]

A pszichózis mint kórkép a rendészet szempontjából kitüntetett figyelmet kap: számos hazai[61] és nemzetközi kutatás[62] vizsgálta már a szkizofrénia erőszakos bűnelkövetésben betöltött szerepét, amely azonban további empirikus kutatások tárgyául szolgálhat.

A violens, pszichotikus magatartás kockázatértékelésére a sürgősségi pszichiátria dichotóm kockázatértékelési rendszert dolgozott ki.[63] Eszerint az erőszakos magatartás rizikótényezői két aspektus szerint értékelendők: statikus rizikófaktornak számítanak az olyan tényezők, mint például a férfi nem, a fiatal életkor vagy a korábbi kriminális cselekmény; dinamikus rizikófaktornak számít az akut pszichózis, a paranoid téveszmék, a szerhasználat és a fegyverhez való könnyű hozzáférhetőség (3. táblázat).

3. táblázat: Az erőszakos magatartás dichotóm rizikófaktorai

Statikus rizikófaktorok	Dinamikus rizikófaktorok
• Férfi nem • Fiatal életkor • Életkor az első erőszakos cselekmény elkövetésekor • Erőszakos magatartás az előzményben • Kriminalitás az előzményben • Gyerekkori viselkedészavar, antiszociális személyiségzavar, pszichopátia és egyéb, a gyermekkorban elszenvedett rossz bánásmód • Negatív életesemények • Áldozattá válás a közelmúltban	• Paranoid téveszmék és egyéb pozitív pszichotikus tünetek • Pszichotikus élmények és kognitív torzítások • Imperatív akusztikus hallucinációk • Szerhasználat • Negatív érzelmi állapotok • Erőszakos szándék kinyilvánítása • Fegyverhez való hozzáférés • Kezeléssel való együttműködés hiánya

Forrás: a szerző szerkesztése Gulácsi et al. 2020 alapján

Az erőszakos magatartást tanúsító személyekkel szemben Gulácsi és munkatársai (2020) megfogalmaznak olyan kommunikációs stratégiákat, amelyek akár kríziskommunikációs szempontból is követendőek lehetnek. Mint kiemelik, az erőszakos személlyel folytatott kommunikáció során figyelembe kell venni és reflektálni kell a violens személy szükségletére;

[59] Haller 2020.
[60] Bellavics 2024: 44.
[61] Bellavics 2024, 2019; Lehoczki–Halmai 2016; Tringer 2010.
[62] Mentxaka et al. 2023; Yee et al. 2020; Green et al. 2009.
[63] Gulácsi et al. 2020.

a fogalmazásunk legyen rövid, világos, lényegre törő, amivel a cél a beteg megnyugtatása, az együttműködés elősegítése; és kerüljük a következetlen, kioktató jellegű kommunikációt. Azzal is tisztában kell lennünk, hogy a krízisben lévő személy fókusza elsősorban a krízist kiváltó eseményre irányul, tudata jelentősen beszűkült, impulzív, érzelmi-emocionális reakcióit kevésbé képes kezelni, gondolkodása rendezetlen – a vele folytatott krízisintervenció során éppen ezért szükséges mindvégig az empatikus, következetes kommunikáció.[64]

És ezzel máris elérkeztünk a műveleti pszichológia utolsó, kiemelten hangsúlyos területéhez, az intézkedés-lélektanhoz és a kapcsolódó (krízis)kommunikációhoz.

Intézkedés-lélektan és kommunikáció

Miután az előzőkben áttekintettem a műveleti pszichológia – inkább – felderítéstámogató lehetőségeit, jelen pontban röviden rátérek a műveleti pszichológia intézkedéstaktikai és művelettámogató lehetőségeire.

Az intézkedéslélektan – hasonlóan a műveleti pszichológiához – kevésbé meghatározott területe a pszichológiatudománynak. Nem is érhető el egzakt meghatározása; ha mindenképpen definiálni szeretnénk, annyit mondhatunk róla, hogy az egyes intézkedések, jelen kontextusban a rendészeti intézkedések, pszichológiai szupportját jelenti.[65] A *hogyan?*-ról sem tudunk ugyanakkor sokkal többet: módszerei között elsősorban kommunikációs eljárások szerepelhetnek, kiegészülve olyan speciális eljárásokkal, mint a kríziskommunikáció vagy a krízis- és válságkezelés.

A hazai intézkedés-lélektani kutatások főként a stresszre, stresszkezelésre helyezik a hangsúlyt.[66] Ez a fókusz nem meglepő, hiszen az intézkedéshelyzetek komoly stresszhelyzetek a beavatkozó állomány számára, legyen szó akár rendőrségi, akár büntetés-végrehajtási környezetről. Lehoczki összegzi, hogy a fegyveres rendvédelmi szervek állománya három úton találkozik a stresszel: egyrészt a munkavégzés során megjelenő, szélsőséges esetben a kiégésig vezető stresszel, másrészt a szolgálatteljesítés során bekövetkező rendkívüli események és az azokból fakadó traumatizáció során, harmadrészt pedig az egyes személyekkel szemben foganatosított rendészeti intézkedések (például igazoltatás, közúti ellenőrzés, szélsőséges esetben túszejtéses szituációk vagy zárkatorlasz) során.[67] A jelen kontextusban tárgyalt intézkedéslélektan ez utóbbi, harmadik esethez kapcsolódóan értelmezendő.

Egy másik írás az intézkedéslélektan és a kommunikáció kapcsolatát vizsgálta. Csomós ebben kiemeli, hogy a kommunikációnkra hatással vannak előítéleteink, heurisztikus gondolkodásunk, és bizony hatással vannak a kommunikációs csatorna másik oldalán helyet foglaló vevő szociális-mentális sajátosságai is, például életkora, iskolai végzettsége, intellektusa és esetleges mentális betegségei. Ez utóbbi kapcsán jelent kihívást az ön- és közveszélyes állapotban lévő személyekkel szemben folytatott intézkedés, amelynek

[64] Gulácsi et al. 2020.
[65] Az intézkedés ebben az esetben nem keverendő össze a büntetőjogban használatos intézkedéssel.
[66] Lehoczki 2023; Retek 2023; Farkas et al. 2023; Frigy 2020; Bolgár–Csomós 2012; Farkas–Végh 2004.
[67] Lehoczki 2023.

„jellegzetessége, hogy a kialakult helyzet viszonylag rövid idő alatt gyorsan változhat. Előfordulhat, hogy a kezdetben együttműködő intézkedés alá vont személy magatartása hirtelen megváltozik és passzív vagy aktív ellenszegülést, illetve támadó magatartást tanúsít az intézkedő rendőrökkel szemben. A tapasztalatok alapján a megfelelő tárgyalási taktika jelentősen hozzájárulhat ahhoz, hogy a rendőri intézkedés a lehető legkisebb sérüléssel, károkozással és jogsérelemmel fejeződjön be."[68]

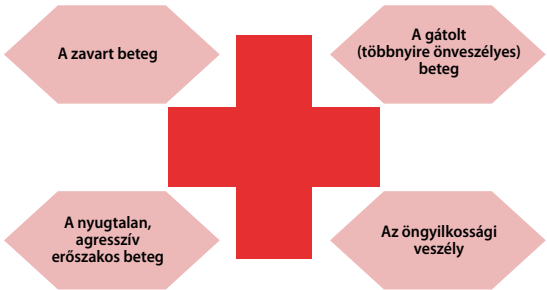

2. ábra: Sürgősségi pszichiátriai ellátást igénylő leggyakoribb zavart állapotok
Forrás: Csomós 2015: 18

Ezek az állapotok javarészt a sürgősségi pszichiátriai ellátást igénylő állapotokból manifesztálódnak, amelyek megfelelő kommunikációs stratégiát kívánnak meg – egy aktív szuicid krízisben lévő személlyel teljesen másfajta kommunikációs stratégiát alkalmazunk, mint egy pszichológiai értelemben vett normális személlyel szemben. Éppen ezért Csomós a tanulmányában megfogalmaz egyfajta útmutatónak is tekinthető kommunikációs protokollt, amit érdemes követni a zavart/zavartan viselkedő személlyel szemben (2. ábra).

A *sürgős* kifejezés medicinális értelemben az egészségi állapotban bekövetkező olyan negatív irányú változást jelenti, amely – ha a beteg nem kap azonnali egészségügyi ellátást – közvetlen életveszéllyel jár, és súlyos vagy maradandó egészségkárosodást okoz a beteg számára. Pszichiátriai értelemben sürgősi állapotnak azok az állapotok minősülnek, amikor a beteg mentális állapota és/vagy szenvedélybetegsége okán közvetlenül veszélyeztető magatartást tanúsít, ezzel saját és mások életére, testi épségére és egészségére fenyegetést jelent.[69] Ebbe a kategóriába illeszkedik a korábban tárgyalt öngyilkosság és pszichózis kérdésköre.

Az intézkedéslélektan központi kérdése lehet továbbá a preventív és interventív célú mentális tréningek témaköre.[70] Ezek olyan tréningek, amelyek többek között a rezilienciát,[71] az adaptív megküzdést és a hatékony énvédelmet segítik elő. Szerepük igen fontos a pszichés jólét stabilitásához, ami egy esetleges traumatikus intézkedés során kialakulhat. Mint Lehoczki írja:

„jelenleg a kiképzések – nemzetközi színtéren is – elsősorban a fizikai, taktikai és szakmai felkészülésre koncentrálnak, ami természetesen rendkívül fontos, ám elhanyagolják a mentális felkészítést.

[68] Csomós 2015: 17.
[69] Vörös–Osváth–Tényi 2021.
[70] Lehoczki 2023.
[71] Ward et al. 2021; Szabó et al. 2019; Urbán–Kovács 2016.

> Ugyanakkor fontos megérteni azt, hogy a szakmailag, taktikailag, technikailag legjobban képzett, fizikailag fitt, és tökéletesen felszerelt állomány szükséges, de nem elégséges feltétele a speciális feladatok eredményes és magas színvonalú elvégzésének, mert mindez együtt sem fogja a megfelelő teljesítményt biztosítani, ha az intézkedő mentálisan nincs felkészítve a helyzetre, amelyben ezeket az eszközöket alkalmaznia kell."[72]

Éppen ezért mind a kiképzés ideje alatt, mind a mindennapi feladatellátás során törekedni kell a mentális egyensúly fenntartására. Ehhez jó módszer lehet valamennyi, CBT-n (kognitív viselkedésterápia) alapuló módszer,[73] legyen az autogén tréning, *mindfulness* vagy – különösen a traumatikus intézkedést követően – EMDR-terápia.[74]

Összegzés

Jelen írásban azt mutattam be, hogy a műveleti pszichológia miként támogathatja az egyes rendészeti feladatok sikerességét és eredményességét. Az alkalmazott pszichológiai terület egyrészt a felderítést támogat(hat)ja speciális, pszichológiai alapokkal rendelkező eljárásokkal, úgymint pszichológiai profilalkotás, pszichológiai boncolás és pszichológiai szempontú tartalomelemzés eljárásokkal, amelyek a felderítés teljes feladatellátása és az elemző-értékelő tevékenység során is támpontok lehetnek, és fókuszálhatják a felderítést. Emellett láttuk, hogy intézkedéstaktikai támogatást is nyújthat, hiszen az intézkedés-lélektan nem kis szegmense a műveleti pszichológiának. Az alkalmazott terület ugyanakkor konceptualizálatlan, eljárásainak reliabilitás- és validitásvizsgálata még előttünk áll, ahogyan a módszertani alapok meghatározása is. Külön-külön már van ismeretünk, hogy az egyes eljárások hogyan alkalmazhatók a rendvédelem egyes területein (lásd profilalkotás,[75] kommunikáció,[76] nyílt forrású információk pszichológiai elemzés-értékelése[77]), ugyanakkor ezek elhárításban való alkalmazhatóságáról egyelőre kevés hazai empirikus adat áll rendelkezésünkre. Fontos szempont az is, hogy az általános érvényű krízis- és válságkommunikációs elméletekről ugyan született már összefoglaló írás, amely bemutatja a vezető modelleket és elméleti kereteket,[78] rendészeti-specifikus kríziskommunikációs írás a Csomós-féle 2015-ös tanulmány óta nem jelent meg, ami viszont ugyancsak fontos eszköze lehet a műveleti pszichológiai tevékenységnek.

Amiről még nem esett szó, az a műveleti/bűnügyi bevetési egységeknél állandósított pszichológus szerepe és létének kérdése. A kérdés azért releváns, mert a speciális műveleti feladatok mellett a pszichológus az állomány számára is elérhető lenne, nemcsak a pszichikai alkalmasságvizsgálatok időpontjában. Így feladata kiegészíthető lenne foglalkozás-mentálhigiénés tevékenységgel is (prevenció és intervenció, életvezetési, pszichológiai tanácsadás).

---

72 Lehoczki 2023: 7.
73 Perczel-Forintos – Mórotz 2010.
74 Moretti 2021; Szigeti 2018; Oren–Solomon 2012.
75 Lohner 2024; Bellavics 2024; Lehoczki 2021; Szijártó 2014.
76 Csomós 2015.
77 Szijártó 2017, 2019.
78 Tanács–Zemplén 2015.

Mint az a két tanulmányból kirajzolódik, a rendészeti műveleti pszichológia még nagyon sok homályos foltot, megválaszolandó kérdést és kiaknázatlan módszertani lehetőségeket rejt magában. Fontosnak tartom, hogy ezekre a hiányosságokra és kiaknázatlan lehetőségekre reflektáljunk, és a műveleti pszichológiát méltó helyre emeljük a többi bűnügyi-kriminálpszichológiai alkalmazott területek közé.

Felhasznált irodalom

Beardsley, Nicola L. – Beech, Anthony R. (2013): Applying the Violent Extremist Risk Assessment (VERA) to a Sample of Terrorist Case Studies. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research,* 5(1), 4–15. Online: https://doi.org/10.1108/17596591311290713

Bellavics Mária Zsóka (2023): The Psychiatric Correlation of Terrorism – Schizophrenia and the Lone-Actor Terrorist. *Scientia et Securitas,* 4(1), 36–43. Online: https://doi.org/10.1556/112.2023.00145

Bellavics Mária Zsóka (2024): *Klinikai profilozás és empíria: a kriminalitás és a mentális zavar kapcsolata egy fiatalkorú bűnelkövetői mintában.* PhD-disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Online: https://doi.org/10.17625/NKE.2024.050

Bolgár Judit – Csomós István (2012): A rendőrségi bevetési feladatok követelményeihez kapcsolódó kiválasztási eljárások fejlesztése, különös tekintettel az extrém stressz reakciókra. *Hadtudományi Szemle,* 5(2), 268–278. Online: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00013/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2012_3-4_268-278.pdf

Boros János et al. (2017): Bűnözői típusok azonosítása a bűncselekmény-narratívumokban. *Magyar Pszichológiai Szemle,* 72(3), 325–343. Online: https://doi.org/10.1556/0016.2017.72.3.2

Chalotron, Tawunrat – Ellman, Jeremy (2013): Affect Analysis of Radical Contents on Web Forums Using SentiWordNet. *International Journal of Innovation, Management and Technology,* 4(1), 122–124. Online: https://ijimt.org/papers/373-A002.pdf

Csomós István (2015): *Intézkedés-lélektan és kommunikáció.* Budapest: Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet.

Csomós István (2023): Az erőszak kockázatértékelése – pszichológiai szempontok. *Scientia et Securitas,* 4(1), 31–35. Online: http://dx.doi.org/10.1556/112.2023.00147

Ehmann Bea et al. (2014): Narratív kategoriális tartalomelemzés: a NARRCAT. In *X. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia.* Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport, 136–147.

Erdélyi Ákos (2025): A műveleti pszichológia konceptualizálása, helye és szerepe a pszichológia- és rendészettudományban 1. A műveleti pszichológia elméleti keretének ismertetése. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 13(2), 62–73. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2025.2.5

Farkas Johanna (2016): A magányos merénylők radikalizálódása. *Acta Humana,* 4(5), 17–31. Online: https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/actahumana/article/view/2282/1549

Farkas István et al. (2023): The Effects of Expected and Unexpected Stress on Inappropriate Aggression in Simulated Police Interventions. *Heliyon,* 9(7), e17871. Online: https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e17871

Farkas István – Végh József (2004): A lélektaktikai képzés elvei, módszerei és gyakorlati tapasztalatai. *Honvédségi Szemle,* 8, 63–75.
Frigy Éva Gyöngyi (2020): A rendvédelmi és honvédelmi beavatkozói állományt érő munkahelyi stresszfaktorok és hatások. *Hadtudományi Szemle,* 13(2), 93–109. Online: https://doi.org/10.32563/hsz.2020.2.8
Gampel Andrea – Székely György László (2009): A profilalkotás alkalmazásának lehetőségei a magyar büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja,* 16(különszám), 19–30.
Green, Bob et al. (2009): Violence Severity and Psychosis. *International Journal of Forensic Mental Health,* 8(1), 33–40. Online: http://dx.doi.org/10.1080/14999010903014713
Grinnel, Daniel – Macdonald, Stuart – Mair, David (2017): *The Response Of, and On, Twitter to the Release of Dabiq Issue 15*. The Hague: Europol Public Information.
Gulácsi István et al. (2020): Veszélyhelyzetek és kockázatok megelőzése és kezelése a gondozás során. In Balczár Lajos – Vandlik Erika – Kárpáti Tímea (szerk.): *Pszichiátriai gondozásról, pszichiáter rezidenseknek.* Budapest: Állami Egészségügyi Ellátó Központ, 83–90.
Guldimann, Angela – Meloy, J. Reid (2020): Assessing the Threat of Lone-Actor Terrorism: The Reliability and Validity of the TRAP-18. *Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie,* 14(2), 158–166. Online: https://doi.org/10.1007/s11757-020-00596-y
Hajduska-Dér Noémi (2019): Krízisintervenció a gyakorlatban – az öngyilkosság krízise. A klinikai szakpszichológus szerepe a krízisosztályon. In Kapitány-Fövény Máté – Koncz Zsuzsa – Varga S. Katalin (szerk.): *Klinikai szakpszichológia a gyakorlatban. Útirányok*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, 25–48.
Haller József (2020): Kriminálpszichiátria és a bűnelkövetők tipológiája. In Haller József (szerk.): *Rendészeti pszichológia*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 13–72. Online: https://doi.org/10.36250/00834_02
Haller József – Ivaskevics Krisztián (2020): Terrorizmus. In Haller József (szerk.): *Bűntettek kriminálpszichológiája*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 237–270.
Hargitai Rita et al. (2005): A depresszív dinamika nyelvi jegyei az én-elbeszélésekben. A LAS-Vertikum tagadás és szelf-referencia moduljai. *Pszichológia,* 25(2), 181–199.
Hermann Zsombor (2021): Mentális zavarok és klinikai profilozás új szemszögből – a pszichopatológia hálózati megközelítése. *Belügyi Szemle,* 69(12), 2137–2154. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.5
Herrington, Victoria – Roberts, Karl (2012): Risk Assessment in Counterterrorism. In Kumar, Updesh – Mandal, Manas K. (szerk.): *Countering Terrorism: Psychosocial Strategies*. [H. n.]: SAGE Publications, 282–304.
Hutson, H. Range et al. (1998): Suicide by Cop. *Annals of Emergency Medicine,* 32(6), 665–669. Online: https://doi.org/10.1016/S0196-0644(98)70064-2
Innes, Brian (2007): *Bűnös elmék. Pszichológiai profilalkotás a bűntények felderítésében*. Budapest: Skandi-Wald Könyvkiadó.
Ivaskevics Krisztián (2020): Bűnözői profilalkotás. In Haller József (szerk.): *Rendészeti pszichológia*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 111–147.
Jacobsen, Colin – Maier-Katkin, Daniel (2015): Breivik's Sanity: Terrorism, Mass Murder, and the Insanity Defense. *Human Rights Quarterly,* 37(1), 137–152. Online: https://doi.org/10.1353/hrq.2015.0011
Jordan, Alejandra – Panza, Nancy R. – Dempsey, Charles (2020): Suicide by Cop: A New Perspective on an Old Phenomenon. *Police Quarterly,* 23(1), 82–105. Online: http://dx.doi.org/10.1177/1098611119873332

Katona Magda – Répási Krisztián (2009): Az „élő bombák" – A 21. századi aszimmetrikus hadviselés fegyverei. *Felderítő Szemle,* 8(4), 31–53.
Kocsis, Richard N. (2007): *Criminal Profiling: International Theory, Research, and Practice*. New Jersey: Humana Press.
Kováts Daniella (2006): Az egyéni agressziótól a terrorizmusig. In Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály (szerk.): *Kriminálpszichológia*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 76–105.
László János (2011): A tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés és a pszichológiai tartalomelemzés hagyományai. *Pszichológia,* 31(1), 3–15. Online: https://doi.org/10.1556/pszicho.31.2011.1.2
Lehoczki Ágnes (2011): Irányzatok a bűnügyiprofil-alkotásban. *Belügyi Szemle,* 59(1), 62–81. Online: https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2011.v59.i6.pp62-81
Lehoczki Ágnes (2014): Nehézségek és módszertani dilemmák a profilalkotás hazai kutatásában. *Magyar Rendészet,* 14(2), 51–61. https://doi.org/10.32577/mr.2014.2.5
Lehoczki Ágnes (2021): *A poszt-offenzív szakasz pszichológiai vizsgálata az emberölés profilalkotásában.* PhD-disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.
Lehoczki Ágnes (2023): *Intézkedéslélektan intenzív stresszhelyzetben*. Budapest: NKFI.
Lehoczki Ágnes – Halmai Tamás (2016): Homicide Offenders With or Without Psychotic Disorder: Post-Traumatic Symptoms, Guilt and Shame, and Coping in the Post-Offence Period. *Annals of Forensic Research and Analysis,* 3(2), 1031–1037.
Lehoczki Ágnes – Ronyecz Csaba (2021): Emberölés nyomozói szemmel és a pszichológiai profilalkotás – esettanulmány. *Belügyi Szemle,* 69(12), 2087–2105. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.2
Lohner Klaudia (2021): Profilalkotás – kutatásokon át a helyszíni szemléig. *Belügyi Szemle,* 69(12), 2119–2135. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.4
Lohner Klaudia (2023): Profilalkotás a terrorelhárításban – profilozzuk-e a magányos elkövetőket? *Scientia et Securitas,* 4(1), 44–50. Online: https://doi.org/10.1556/112.2023.00138
Lohner Klaudia (2024): Speciális nyomozástámogató és viselkedéselemző tevékenység. *Belügyi Szemle,* 72(5), 871–891. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i5.pp871-891
Lohner Klaudia – Bencze Réka – Bathó-Csombok Ildikó (2023): A profilalkotás szerepe a motivációk meghatározásában. *Magyar Rendészet,* 23(2), 167–182. Online: https://doi.org/10.32577/mr.2023.2.10
Lohner Klaudia – Csomós Ildikó (2022): Potenciális terrorista elkövetők kockázatelemzése. *Belügyi Szemle,* 70(9), 1749–1762. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.2
Lowrance, William W. (1976): *Of Acceptable Risk: Science and the Determination of Safety*. Los Altos: William Kaufman Inc.
Mehl, Matthias R. – Pennebaker, James W. (2003): The Social Dynamics of a Cultural Upheaval: Social Interactions Surrounding September 11, 2001. *Psychological Science,* 14(6), 579–585. Online: https://doi.org/10.1046/j.0956-7976.2003.psci_1468.x
Melle, Ingrid (2013): The Breivik Case and What Psychiatrists Can Learn from It. *World Psychiatry,* 12(1), 16–21. Online: https://doi.org/10.1002/wps.20002
Meloy, J. Reid – Gill, Paul (2016): The Lone-Actor Terrorist and the TRAP-18. *Journal of Threat Assessment and Management,* 3(1), 37–52. Online: https://doi.org/10.1037/tam0000061

Meloy, J. Reid – Habermeyer, Elmar – Guldimann, Angela (2015): The Warning Behaviors of Anders Breivik. *Journal of Threat Assessment and Management,* 2(3–4), 164–175. Online: https://doi.org/10.1037/tam0000037

Mentxaka, Oihane et al. (2023): Violence and Psychosis: Clinical Evidences From an Early Intervention Program. *European Psychiatry,* 66(S1), S133. Online: http://dx.doi.org/10.1192/j.eurpsy.2023.340

Moretti Magdolna (2021): EMDR (Eye Movement Desensitisation and Reprocessing) terápia. In Németh Attila – Füredi János (szerk.): *A pszichiátria magyar kézikönyve.* Budapest: Medicina Könyvkiadó, 675–687.

Nagy Melánia (2019): A terrorista profilalkotás lehetséges tendenciái. In Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.): *Rendészet – Tudomány – Aktualitások. A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével.* Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége Rendészettudományi Osztály, 206–212.

Nagy Melánia (2020): Az öngyilkos merénylet, mint a terrorizmusban alkalmazott eszköz és jellemzői. *Büntetőjogi Szemle,* 20(1), 75–82. Online: https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/lapszam/BJSz_202001_75-82o_NagyMelania.pdf

Oren, E. – Solomon, R. M. (2012): EMDR Therapy: An Overview of Its Development and Mechanisms of Action. *European Review of Applied Psychology,* 62(4), 197–203. Online: http://dx.doi.org/10.1016/j.erap.2012.08.005

Pennebaker, James W. – Mehl, Matthias R. – Niederhoffer, Kate G. (2003): Psychological Aspects of Natural Language Use: Our Words, Our Selves. *Annual Reviews Psychology,* 54, 547–577. Online: https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145041

Perczel-Forintos Dóra – Mórotz Kenéz szerk. (2010): *Kognitív viselkedésterápia.* Budapest: Medicina Könyvkiadó.

Petrétei Dávid (2020): Elkövetői profilalkotás és a bűnügyi helyszín elemzése. *Rendőrségi Tanulmányok,* 3(1), 3–50.

Pinizzotto, Anthony J. – Davis, Edward F. – Miller, Charles E. (2005): Suicide by Cop: Defining a Devastating Dilemma. *FBI Law Enforcement Bulletin,* 74(2), 8–20. Online: https://doi.org/10.1037/e559092006-002

Powis, Beverly et al. (2019): *Inter-rater Reliability of the Extremism Risk Guidelines 22+ (ERG 22+).* Ministry of Justice Analytical Series.

Presinszky Judit (2021): A 22 éves magyar iszlamista: „Elismerem, hogy cseteltem, de ez nem bűncselekmény". *Telex,* 2021. december 14. Online: https://telex.hu/belfold/2021/12/14/v-kende-kecskemet-iszlam-allam-terrorizmus-robbantas-kecskemet-targyalas-elokeszito-ules

Rácz József – Karsai Szilvia – Tóth Veronika szerk. (2023): *Kvalitatív pszichológia. Kézikönyv.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. https://doi.org/10.21862/KvalPsziKK/2023/5930

Retek Amadé (2023): *Az intézkedéstaktika pszichológiájáról. „ERŐ – SZAK – TUDÁS".* Budapest: NKE–NKFI.

Silberztein, Max (2005): Nooj: A Linguistic Annotation System for Corpus Processing. In Byron, Donna – Venkataraman, Anand – Zhang, Dell (szerk.): *Proceedings of HLT/EMNLP 2005 Interactive Demonstrations.* Vancouver, Kanada: Association for Computational Linguistics, 10–11. Online: https://doi.org/10.3115/1225733.1225739

Szabó Renáta Krisztina – Máth János – Sztancsik Veronika (2019): A reziliencia és a proaktív megküzdés összefüggéseinek vizsgálata. *Alkalmazott Pszichológia,* 19(4), 73–99.

Szabó Zoltán (2023): A dzsihádista merényletekben 2015 óta bekövetkezett változások Nyugat- és Észak-Európában. *Scientia et Securitas,* 4(1), 10–19. Online: https://doi.org/10.1556/112.2023.00143

Szigeti F. Judit (2018): Szemmozgásos traumafeldolgozás (EMDR-terápia). Hatás, hatásmechanizmus, hatásosság. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika,* 19(4), 335–356. Online: https://doi.org/10.1556/0406.19.2018.011

Szijártó Lívia (2014): Különbségek az egyének és a csoportok között végzett profilozás területén. *Terror & Elhárítás,* 3(2), 84–123.

Szijártó Lívia (2017): Magányos elkövetők az interneten – Az internetes tartalmak pszichológiai szempontú elemzése. *Szakmai Szemle,* 15(4), 100–112.

Szijártó Lívia (2019): *Alkalmazott pszichológiai módszerek a szélsőséges csoportok és a terrorizmus elleni harcban*. PhD-disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola. Online: https://doi.org/10.17625/NKE.2019.025

Tanács János – Zemplén Gábor (2015): Válság, kommunikáció, érvelés. Kríziskommunikáció argumentáció-elméleti nézőpontból. *Jel-Kép,* 4(2), 1–13. Online: http://dx.doi.org/10.20520/Jel-Kep.2015.2.1

Tringer László (2010): *A pszichiátria tankönyve*. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Turvey, Brent E. (2012): *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Cambridge: Academic Press. Online: https://doi.org/10.1016/B978-0-12-385243-4.00005-8

Urbán Nóra – Kovács László (2016): A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer. *Honvédorvos,* 68(3–4), 43–50. Online: https://doi.org/10.29068/HO.2016.3-4.43-50

Vincze Orsolya et al. (2009): Technológiai fejlesztések a Nooj pszichológiai alkalmazásában. In *VI. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport, 285–294.

Vörös Viktor – Osváth Péter – Tényi Tamás (2021): Pszichiátriai sürgősség – pszichiátriai sürgősségi állapotok. In Németh Attila – Füredi János (szerk.): *A pszichiátria magyar kézikönyve*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, 769–791.

Ward, Rachel N. et al. (2021): Stress, Resilience, and Coping. In Pradhan, Rabindra K. – Kumar, Updesh (szerk.): *Emotion, Well-Being, and Resilience. Theoretical Perspectives and Practical Applications.* New York: Apple Academic Press, 3–14.

Webster, William H. (1986): Terrorism as a Crime. *FBI Law Enforcement Bulletin,* 55(5), 11–13.

Yee, Natalia et al. (2020): A Meta-Analysis of the Relationship Between Psychosis and Any Type of Criminal Offending, in Both Men and Women. *Schizophrenia Research,* 220, 16–24. Online: https://doi.org/10.1016/j.schres.2020.04.009

Jogi források

14.B.1615/2017/98. sz. határozat

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

24/2014. (VII. 11.) ORFK utasítás a rendkívüli halál esetén követendő rendőri eljárásról

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE
13. évfolyam (2025) 3. szám 108–126. | DOI: 10.32561/nsz.2025.3.7

Drusza Tamás,[1] Mezei József,[2]
Solti István,[3] Regényi Kund[4]

A biztonság tudatosítása mint titkosszolgálati funkció

Nemzetközi példák alapján

Security Awareness as a Secret Intelligence Function,

Based on International Examples

A titkosszolgálatok alapvető funkciói egyes szakértői vélemények szerint: az információgyűjtés, az információ menedzselése, a kémelhárítás és a fedett műveletek. Ezt akár el is fogadhatjuk, habár a különböző feladatrendszerekkel bíró, speciális szolgálatok kivételt képeznek, nem lehet e felsorolás minden elemét értelmezni esetükben. Az azonban egyértelmű, hogy azon szolgálatok közül, amelyek elhárító feladatokat látnak el, egyre nagyobb számban találunk olyanokat, amelyek a feladatellátásuk eredményessége érdekében awareness programokat folytatnak. Ennek célja a társadalom tagjai biztonságtudatosságának fokozása. Azon állampolgároké, akiket a nemzetbiztonsági kockázatok érinthetnek. A tevékenység fontosságának jelentősége megkérdőjelezhetetlen, olyannyira, hogy napjainkban erre akár – ahogyan a címben is utalunk rá – olyan önálló funkcióként tekinthetünk, amelyet érdemes és kell is vizsgálni, illetve a folyamatosan változó működési környezethez igazítani. Ezen írás célja, hogy egy áttekintő elméleti háttér felvázolását követően bepillantást engedjen néhány európai, illetve az Amerikai Egyesült Államok egyes hírszerző szervei által folytatott biztonságtudatossági programokba.

Kulcsszavak: *nemzetbiztonság, biztonságtudatosítás, elmélet, módszertan*

[1] Tanársegéd, NBI Rendészettudományi Kar Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék, e-mail: drusza.tamas@uni-nke.hu
[2] Adjunktus, NBI Rendészettudományi Kar Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék, e-mail: mezei.jozsef@uni-nke.hu
[3] Adjunktus, NBI Rendészettudományi Kar Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék, e-mail: solti.istvan@uni-nke.hu
[4] Egyetemi docens, NBI Rendészettudományi Kar Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék, e-mail: regenyi.kund@uni-nke.hu

According to some experts, the basic functions of intelligence services are: information gathering; information management, counter-intelligence and covert operations. This may be accepted, although specialised services with different systems of tasks are an exception, not all elements of this list can be interpreted in their case. However, it is clear that there are an increasing number of services that perform counter-intelligence tasks and that are running awareness programmes to ensure the effectiveness of their tasks. The aim is to raise the security awareness of members of society. Citizens who may be affected by national security risks. The importance of this activity is unquestionable, so much so that today it can even be seen, as the title suggests, as a function in its own right, which should and must be examined and adapted to the constantly changing operational environment. The purpose of this paper is to provide an overview of the theoretical background and to give an insight into the security awareness programmes of some European and US intelligence agencies.

Keywords: *national security, security awareness, theory, methodology*

Bevezetés

A titkosszolgálatok tevékenységének, azon belül is funkcióinak, feladatainak vizsgálata komoly tudományos probléma. A különböző kutatói álláspontok eltérő módon közelítik meg azt a kérdést, hogy ezen szervezeteknek milyen szerepük van a társadalmi működésben. Az alábbiakban a titkosszolgálati működés egy olyan aspektusát járjuk körbe, amelyet viszonylag ritkán sorolnak a titkosszolgálatok alapvető feladatai közé. Nevezetesen a biztonságos, biztonságtudatos viselkedés fejlesztését.

Ez azért fontos, mert a nemzetbiztonsági fenyegetések egy jelentős része személyekre hat, tőlük igyekszik érzékeny információt beszerezni, az ő viselkedésüket igyekszik befolyásolni. Ezek lehetnek egyszerű állampolgárok vagy egy fontos állami szervezet magas beosztású munkatársai. Ebben az esetben sok múlik azon, hogy az adott személy hogyan viselkedik. Motivált és képes-e aktívan tenni a fenyegetések felismerése és elhárítása érdekében, jelentős mértékben elősegítve ezzel a titkosszolgálatok vagy a rendészeti szervek védelmi tevékenységét és ezzel az ország és a társadalom biztonságát és megfelelő működését.

A titkosszolgálatok szerepe azért fontos, mert az említett fenyegetések egy jelentős része titkos módon tevékenykedő szervezetektől származik, például más országok hírszerző szerveitől, terrorista csoportoktól vagy szervezett bűnözői köröktől. A titkosszolgálatok olyan szervezetek, amelyek a legjobban ismerik ezen tevékenységek jellemzőit, amiből az is következik, hogy az ezekkel szembeni felkészítést ők tudják a leginkább kompetens módon végrehajtani. Az alábbi tanulmány a nemzetközi gyakorlatot áttekintve vizsgálja meg a kérdés hátterét.

A tanulmány három részre oszlik. Egyrészt a titkosszolgátok által végzett biztonságtudatosításról szóló elméleti háttérre. E rész célja, hogy segítse e biztonságtudatosítási tevékenység elméleti rendszerének megfogalmazását, lehetővé téve a külföldi példák hatékonyabb elemzését, értelmezését. Másrészt áll azokból az adatokból, amelyeket a külföldi szolgálatok *awareness* tevékenységéről nyílt forrásokból összegyűjtöttünk. A harmadik részben pedig elvégezzük az első két fejezetben rögzített adatok, ismeretek elemzését és

értelmezését, és megfogalmazunk néhány elméleti következtetést, illetve ezekből fakadó gyakorlati következtetést.

A biztonságtudatosítás rövid elméleti háttere

Mivel a személyes biztonság egy, a maslow-i hierarchiában alacsonyan található, azaz fontos emberi szükséglet,[5] azt gondolhatnánk, hogy ennek tudatosítása nem lényeges: az emberek a biztonságukra maguktól figyelnek. A biztonság azonban összetett fogalom, számos aspektusa van, amelyekhez egyes egyének nem azonos módon viszonyulnak. Egyik csoportosítási lehetőség a fizikai és az absztrakt biztonság.

Fizikai vs. absztrakt biztonság

A *fizikai biztonság* a biztonság olyan formája, amelynek tárgya az adott személy élete és testi épsége, illetve a birtokában lévő „kézzelfogható", azaz érzékszervekkel érzékelhető tárgyak. Ezek védelmére az ember ösztönösen figyel, biológiai determináltsága, valamint érzékszervei révén. A fizikai biztonságot veszélyeztető fenyegetéseket nevezhetjük *fizikai fenyegetéseknek*.

Az *absztrakt biztonság* a biztonság olyan formája, amelynek tárgya nem az adott személy testi épsége vagy a birtokában lévő tárgy, hanem valamilyen ezektől elvonatkoztatható dolog. Ennek fenyegetése – az úgynevezett *absztrakt fenyegetés* – ebben az esetben valamilyen elvont, nehezen, vagy nem érzékelhető tárgyra irányul. E tárgyak legtöbbször olyan adatok, amelyek révén az adott egyénnek vagy – tovább növelve az absztrakció mértékét – valaki másnak kárt lehet okozni. Ezek fenyegetése azért nem váltja ki a biztonságérzet automatikus csökkenését, mert védelmük kívül esik az érzékszervi észlelésen, és mivel csak az utóbbi néhány évezred társadalmi termékei, biológiai ösztönök által sem meghatározottak. Ezen túlmenően a fenyegetés tárgyai sokszor nem az adott személy biztonságát fenyegetik, hanem egy szervezet vagy egy annál is nagyobb csoport ismeretlen tagjait, így a fenyegetés csak áttételes. Ezen absztrakció nem ösztönzi az egyéneket arra, hogy változtassanak viselkedésükön ahhoz képest, amikor még nem voltak kitéve az absztrakt fenyegetéseknek.

Ezen absztrakt fenyegetések célpontjai igen tágan értelmezhetők. Jelenthetik például a bankkártyaadatok, PIN-kódok, jelszavak, gépjárműnyitó vagy -indító kódok, illetve személyes, bizalmas adatok megszerzését. Emellett jelentheti például az ember tevékenységének titokban történő megfigyelését. Az absztrakt fenyegetések egy külön csoportja a kiberfenyegetések, amelyek a kibertéren mint absztrakt téren keresztül fenyegetik az egyént. Külön csoportját képezik ezen körnek a fontos és bizalmas adatok, mivel azok sérülése az adott személyre nagy eséllyel csak áttételes hatással nem bír, ugyanakkor egy ország biztonságára komoly negatív hatást gyakorol.

[5] Maslow 1943: 370–396.

A biztonságtudatosítás szakirodalmi háttere

Erős szakirodalmi álláspont, hogy a biztonság megfelelő kialakításának leggyengébb láncszeme az ember.[6] Ennek következtében a biztonság fokozása leginkább az emberi tényező fejlesztésén keresztül valósítható meg. Ebből adódóan kiterjedt kutatások folynak arról, hogy milyen módon lehet a biztonságtudatos viselkedést eredményesen és hatékonyan javítani.

A biztonságtudatosítás kérdésköréről adandó tudományos összefoglaló során nem kerülhető meg az a kérdés, hogy mit értünk e fogalom alatt. E kérdésben a szakirodalom sem nevezhető egységesnek. Egy 2022-es áttekintő jellegű cikk alapján az alábbiak szerint összegezhető az ezzel kapcsolatos tudományos helyzet.[7]

Fontos kiindulópont, hogy mit értünk a biztonságtudatosítás fogalmán. Valójában ez esetben azt keressük, hogy mit értünk a biztonságos viselkedés fejlesztésén. A szakirodalom alapján a témakörrel kapcsolatosan három összefüggő, egymásra épülő fogalmat lehet elkülöníteni:[8]

1. *Biztonságtudatosítás (security awareness):* Olyan programok, amelyek célja a munkavállalók biztonsági tanulásának elősegítése, az információbiztonság fontosságának tudatosítása, valamint folyamatos erőfeszítések a biztonsági magatartás megváltoztatására. *Ezen általánosnak mondható szinten általában olyan tevékenységeket értenek, amelyek keretében rövid idő alatt, egyszerű eszközökkel igyekeznek felhívni az alanyok figyelmét a biztonságos viselkedés fontosságára.*
2. *Biztonsági tréning (security training):* Oktatási eszközök és kommunikációs alagutak, amelyek aktiválják az alkalmazottak gondolkodási folyamatait, ráveszik őket a megfelelő cselekvésre, és lehetővé teszik számukra a biztonsági politikák és eljárások jobb megértését. *Ezen a szinten a cél a biztonságos gondolkodás fejlesztése és a biztonságos viselkedés elsajátítása.*
3. *Biztonsági oktatás (security education):* Erőfeszítések, amelyek célja, hogy javítsák az alkalmazottak tudatát a biztonsági politikákkal, irányelvekkel és a biztonsági környezettel kapcsolatban, hogy javítsák az alkalmazottak biztonsággal kapcsolatos viselkedését. *Ezen a szinten a cél a komplex biztonsági környezet megértése és a tudatosság magas fokának elérése.*

E három fogalmat a SETA betűösszetétellel szokták jelölni, amely a *security, education, training, awareness* szavakat/tevékenységeket takarja. Megfigyelhető, hogy a három meghatározás között nem könnyű különbséget tenni, a szakirodalmi alkalmazásuk sem egységes. Az ilyen fajta lehatárolásnak mégis van egy olyan előnye, hogy lehetővé teszi a differenciálást egy folyamat különböző szintjei, fokozatai között. Ezen elkülönítésre a következők miatt is szükség van:

- A biztonságos viselkedés tanult magatartásforma, amelynek elsajátítási folyamata – összetettségtől függően – kifejezetten hosszadalmas is lehet. Így e folyamat sikerét különböző módokon, eszközökkel lehet elősegíteni.

[6] Hu–Hsu–Zhou 2022: 752–754.
[7] Hu–Hsu–Zhou 2022.
[8] Merritt 2024; Hu–Hsu–Zhou 2022.

- Különböző szervezeteknek különböző mértékben van szükségük a dolgozóik biztonságtudatos viselkedésére. Az is előfordul, hogy egy szervezeten belül a különböző részterületeken dolgozóknak eltérő szintű tudásra van szükségük e téren.

A fentiek vizsgálatára a szakirodalomban két nagy kutatási megközelítés létezik.[9] Az elsőben a SETA-programok hatását vizsgálják a munkavállalók viselkedésére, azaz azt, hogy mi változik a viselkedésben ezen programok hatására, van-e eredménye ezen programoknak, és ha igen, milyen. Általánosságban elmondható, hogy ezen vizsgálatok túlnyomó többsége szerint a SETA-programok javítják a szabályok betartását, a biztonsági teljesítményt és az általános biztonságos viselkedést, ezért az alkalmazásuknak van létjogosultsága.

A tanulmányok másik csoportjában – különböző elméleti alapokon állva – a SETA-programok hatásmechanizmusát vizsgálják, azaz azt, hogy miként hatnak ezek a programok a munkavállalói viselkedésre. E kutatások alapvetően számos további csoportra oszthatók:

1. A védelmi motiváció elméletén alapuló megközelítések.[10] Ezen elgondolás alapja az, hogy a fenyegetéssel való megküzdés három tényezőn múlik elsősorban:
   - A veszély észlelt mértéke: annak mértéke, hogy valaki mennyire érez fenyegetőnek egy adott jelenséget.
   - Válaszhatékonyság: abban való bizalom mértéke, hogy a veszélyre adott cselekvéses válasz megfelelő, az tényleg képes elhárítani a veszély negatív hatásait.
   - Énhatékonyság (önbizalom): abban való bizalom, hogy a cselekvést végre tudja hajtani az illető.

2. A tervezett viselkedés elméletén alapuló megközelítés.[11] Ezen elmélet szerint a viselkedést az alábbi tényezők befolyásolják. Minden tényező egy hiedelemrendszeren alapul, amelynek pozitív irányú megváltoztatása pozitív hatással van az elvárt viselkedésre is.
   - A viselkedési attitűd, amely azt mutatja meg, hogy az egyén pozitívan vagy negatívan értékeli az adott cselekvésben való részvételét, azaz hogyan viszonyul hozzá. Az attitűd definiálható az egyén hitein, hiedelmein keresztül (például úgy véli, hogy a biztonság nem fontos, ennek megváltoztatása javítja a biztonságos viselkedés esélyét).
   - A szubjektív norma azt jelenti, amelyet a társadalom helyez az adott személyre, hogy az adott cselekvést végezze el (például annak elmagyarázása, hogy a vezetés számára miért fontos a biztonság, fokozhatja a beosztottak biztonságos viselkedésének valószínűségét).
   - Az észlelt viselkedési kontroll mutatja meg, hogy az adott személynek mekkora befolyása van azon külső és belső tényezőkre, amelyek akadályozzák őt a viselkedés végrehajtásában (például hogyan lehetséges bonyolult jelszavak megjegyzése, ezáltal javítva az erős jelszavak alkalmazásának valószínűségét).

[9] Hu–Hsu–Zhou 2022: 756.
[10] Burns et al. 2018; Hina–Selvam–Lowry 2019; Posey–Roberts–Lowry 2015; Hovav–Putri 2016.
[11] Jenkins–Durcikova 2013.

3. Az elrettentés elméletén alapuló cselekvés,[12] amely arra a feltételezésre épül, hogy az alkalmazottak megfelelő viselkedését a büntetéstől, szankciótól való félelem fenntartásával lehet kiváltani. Minél kisebb ez a félelem, annál nagyobb az úgynevezett morális leválasztás esélye, azaz hogy az egyén igazolni tudja maga számára a felelőtlen viselkedést, vagy át tudja hárítani a felelősséget, esetleg torzítani tudja a következményeket. Az elrettentés két tényezőn nyugszik:

- a büntetés mértékén: érdekes módon az egyik empirikus kutatás arra jutott, hogy a büntetés mértéke nagyobb elrettentő erővel bír, mint a valószínűsége;
- a büntetés valószínűségén.

4. Méltányossági elméletek szerint[13] az alkalmazottak cégbe vetett bizalma jelentősen növeli a biztonságot. A biztonsági korlátozásokat az alapján ítélik meg, hogy

- a korlátozások számukra milyen hatással bírnak;
- a korlátozásokat mennyire indokolja külső kényszer;
- az etikai normákkal mennyire van összhangban.

Ezen kutatások eredményei alapján nem a büntetés, hanem a tiszteletteljes kommunikáció, a biztonsági oktatási programok, valamint az alkalmazottak jogainak maximalizálása révén a bizalom előmozdítása hatékonyabb eszköz a biztonság növelésére, mint a büntetés, különösen szigorított IT-biztonságú szervezetekben.

5. Az elszámoltathatósági elmélet alapján[14] végzett kutatások arra a következtetésre jutottak, hogy a biztonság növelhető, ha az elszámoltathatóság megvalósul a szervezeti folyamatok tekintetében. Ez azt jelenti, hogy az egyénnek a cselekvéseiről be kell számolnia egy másik személynek, aki pozitív vagy negatív következményeket rendel azokhoz. Például a jelszavak megváltoztatásának gyakorisága vagy a jelszavak erősségének fokozása lehet ilyen cselekedet, amelyre visszajelzést kap a másik személytől.

6. A kapcsolatok elmélete alapján folytatott kutatások[15] szerint a munkaadók és munkavállalók közötti kapcsolatok társadalmi cserekapcsolatokként definiálhatók, amelyek képesek javítani a szervezeti kultúrát és növelni az alkalmazottak elkötelezettségét. Az alkalmazotti kapcsolatok erősítése elősegítheti a bizalmat és a nyitott kommunikációt a szervezetben, ami növeli az alkalmazottak hajlandóságát a biztonsági szabályok betartására és az információbiztonság iránti felelősségvállalásra.

A bemutatottakon kívül még több kevésbé releváns megközelítés is létezik. Az elméletek sokfélesége arra mutat rá, hogy számos tényező befolyásolhatja a biztonságos viselkedést.[16] Mi magunk úgy látjuk, hogy a titkosszolgálatok szerepét, lehetőségeit az első két elmélet alapján lehet a legjobban megragadni. Meglátásunk szerint a biztonsághoz, ezen belül is az absztrakt fenyegetésekhez való viszonyulás döntő faktor abban, hogy az adott személy milyen mértékben viselkedik biztonságosan. Ebből fakadóan az attitűd fogalmát látjuk

12 D'Arcy–Hovav–Galletta 2009; Herath et al. 2018.
13 Lowry et al. 2015.
14 Yaokumah–Walker–Kumah 2019.
15 Yaokumah–Walker–Kumah 2019.
16 A témában lásd még például: Dobák–Babos 2021.

célszerűnek kiemelni, mivel a viszonyulást a szociálpszichológiában e fogalom[17] fejezi ki a legjobban, ahogy erre a tervezett viselkedés elmélete is utal. Az attitűdöt leggyakrabban három fő komponens mentén figyelhetjük meg:

- Érzelmi komponens, avagy egy adott személynek milyen érzései vannak az absztrakt veszélyek kapcsán. Kialakul-e benne a félelemérzet ezzel kapcsolatosan, mennyire érzi fenyegetőnek, illetve hogyan viszonyul az esetleges károkozáshoz. Hasznosnak érzi-e a biztonság fokozására tett lépéseket.
- Kognitív komponens, ami az alany tudatosan meglevő ismereteit jelenti az absztrakt veszélyekkel kapcsolatosan. Mennyire van tisztában az ilyen tényezők létezésével, működésével. Ezek alapján mennyire van tudatában annak, hogy e veszélyek kit és hogyan veszélyeztetnek, milyen károkat okozhatnak a társadalomnak, és így miért racionális, hogy tenni kell ezek kivédése érdekében.
- Cselekvéses komponens, ami ez esetben az absztrakt fenyegetések megismerésével, felismerésével, kivédésével kapcsolatos múltbéli és tervezett cselekvéseket jelenti. Tett-e már lépéseket korábban, és hajlandó lenne-e a jövőben tenni, illetve fokozni az ilyen jellegű tevékenységét. A cselekvés magában foglalja az erre vonatkozó motivációt és képességet is.

Az attitűd e három komponense olyan módon függ össze egymással, hogy az érzelmi és kognitív komponens meghatározó a cselekvéses komponens tekintetében, mivel az emberek a kognitív disszonancia elkerülése érdekében hosszú távon igyekeznek cselekedeteiket érzelmeikkel és tudásukkal összhangba hozni, elkerülve az összhang hiányából fakadó belső feszültségérzetet, szorongást (kognitív disszonancia). Így ha az érzelmi és a kognitív komponens nem pozitív a tudatos biztonságos cselekvés irányába, akkor ilyet nem várhatunk az egyéntől.

Fontos továbbá, hogy akitől elvárják a biztonságos viselkedést, annak lehetőséget kell adni arra, hogy megtanulja, begyakorolja és alkalmazza e magatartási formákat. Ez utóbbiba bele kell érteni a megfelelő eszközökkel végrehajtott tréningezést is.

A fentiekből az következik, hogy a biztonság tudatosítása során nem kizárólag a tudás átadására kell fókuszálni. A biztonságtudatosítás során fontos mindhárom komponensre hangsúlyt fektetni. Ennek során az alanyokban ki kell alakítani a veszélyeztetettség vagy a biztonság hasznossága, illetve fontossága érzésének olyan mértékét, amely motiválttá teszi őket a biztonságos viselkedés elsajátítására és alkalmazására. Erre megfelelő eszköz például a kiszolgáltatottság, a lehetséges erkölcsi és anyagi kár mértékének bemutatása, illetve annak hangsúlyozása, hogy – különösen a titkosszolgálatok tevékenysége szempontjából – senki sincs biztonságban.

Összefoglalásképpen a biztonságtudatosítás rendeltetését az alábbiak szerint fogalmazhatjuk meg: olyan fejlesztő tevékenység, amelynek célja az absztrakt veszélyekkel szembeni tudatos cselekvésre való képesség és motiváció növelése. Így a biztonságtudatosítás

[17] Rosenberg–Hovland 1960. Az attitűd háromtényezős modelljét 1960-ban alkották meg, azóta számos fejlesztésen és pontosításon esett át, de az eredeti gondolatmenet a mai napig relevánsnak mondható.

rendeltetése a biztonságos viselkedés kialakítása és ösztönzése, amelynek érdekében az alábbiakra szükséges hatni:

1. Az absztrakt fenyegetésekkel kapcsolatos attitűd érzelmi, kognitív és cselekvéses komponense.
2. Motiváció a viselkedés megtanulására és alkalmazására.
3. Lehetőség a helyes magatartás elsajátítására és alkalmazására.

A titkosszolgálatok szerepe a biztonságtudatosításban

A fenti kutatások közös pontja, hogy leginkább a szervezeti működésre fókuszálnak, ahol a résztvevők a munkaadó és a munkavállaló. Emellett a kutatások jelentős része az IT-biztonságra koncentrál, kevésbé helyezve fókuszt például a *social engineering* kérdésére. A titkosszolgálatok ebből a szempontból egy harmadik szereplőnek tekinthetők, akik elsősorban nem saját alkalmazottjaikat kívánják felkészíteni, hanem más szervezetekét, illetve az állampolgárok bizonyos csoportjait. Emellett a biztonság jellege is túlmutat egy adott szervezet működési keretein. Így a titkosszolgálatok biztonságtudatosításban játszott szerepének, lehetőségeinek, feladatainak megítéléséhez további szempontok elemzésére van szükség.[18]

A titkosszolgálati biztonságtudatosítás célközönségének közös pontja nem egy szervezethez való tartozás, hanem a nemzetbiztonsági relevancia. Ilyen módon e személyi kör meglehetősen heterogén mind fenyegetettség, mind előzetes felkészültség, mind a szükséges tudás tekintetében.

Tágan értelmezve a körbe beletartozik minden olyan állampolgár, aki külföldi ellenérdekelt akció célpontja lehet, illetve aki segíthet e tevékenységek (például szabotázs) elhárításában. Szűkebben értelmezve: e személyi kör jelentős részét a nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött beosztást betöltők vagy minősített, szenzitív adatokhoz hozzáféréssel rendelkezők alkotják. Ők többnyire állami szolgálatban állnak, de a magánszféra szervezeteiben is dolgoznak ilyen személyek. E személyi kör a birtokukban lévő adatok értékéből, illetve hatáskörükből adódó döntési lehetőségeikből fakadóan nagyobb eséllyel kitettek a nemzetbiztonságot veszélyeztető absztrakt fenyegetéseknek. Esetükben a fenyegetések köre is szélesebb, intenzitásuk mélyebb, mert az ellenérdekelt feleknek megéri több erőforrást áldozni összetettebb támadásokra.

Ennek leggyakoribb módja az ilyen adatokat hordozó személyek titkos vagy leplezett megfigyelése, csapdába csalása, illetve esetlegesen kompromittálása. E tevékenységek legtöbbször rejtettek, vagy azért nem érzékelhetők, mert hétköznapi tevékenységnek vannak álcázva, így nem tűnnek kockázatot hordozónak. Másrészt ha az alanyok észlelnek is valami szokatlant, akkor sem tudják, mi és miért történik, és hogy erre mit kellene reagálniuk. Ennek leginkább az az oka, hogy a hétköznapi élet nem készít fel speciális tevékenységekkel szembeni válaszokra. Ráadásul az adatok megszerzése a személynek közvetlenül nem feltétlenül okoz kárt, így kevésbé érezheti magát motiváltnak a megvédésükkel kapcsolatosan.

[18] Regényi–Jasenszky–Lippai 2022.

A nemzetbiztonsági fenyegetésekből fakadóan a titkosszolgálati *awareness* célja nemcsak a biztonságos viselkedés általános szintjének (lásd például információbiztonság) javítása, hanem a speciális fenyegetésekkel szembeni különleges attitűd és ismeretek kialakítása kell hogy legyen. Példának okáért az IT-biztonsági szabályok betartása önmagában nem garantálja a *social engineering* technikákkal vagy a kompromittálással szembeni védelmet. Ezért szükséges a biztonsági környezet komplex megközelítése és speciális tudásanyag (például ellenérdekelt szolgálatok céljai és beszervezési módszerei) átadása.

E személyi kör fölött a nemzetbiztonsági szolgálatok nem rendelkeznek olyan direkt kontrollal, mint amivel egy munkaadó rendelkezik a munkatársai felett, így nehezebben tudja kényszeríteni a biztonságos viselkedésre ezen egyéneket, illetve kisebb eséllyel tudja kiszűrni közülük azokat, akik nem így tesznek. Ezért fontos, hogy a személyek önként akarják és önállóan tudják alkalmazni a biztonságos viselkedés szabályait, módszereit, ehhez megfelelő motivációval és tudással rendelkezzenek.

Összefoglalásként elmondható, hogy e személyi kör biztonságos viselkedése nemcsak közvetlenül a munkaadó számára fontos, hanem más közérdek, példának okáért a nemzetbiztonság szempontjából is. Így a biztonságos viselkedés ösztönzésének, az erre való felkészítésnek a miként je is túl kell hogy mutasson az általános munkavégzéshez szükséges mértéken és módszeren.

Külföldi titkosszolgálatok biztonságtudatosítási *(awareness)* tevékenysége

Ebben a fejezetben megvizsgáljuk a külföldi titkosszolgálatok biztonságtudatosítással kapcsolatos tevékenységéről az interneten fellelhető adatokat. Számba vettük az interneten általunk talált ezzel kapcsolatos adatokat, amelyeket a mellékletben szedtünk össze, kiegészítve további adalékokkal. A vizsgálatunk az Európai Unió 26 országára, valamint az USA-ra, az Egyesült Királyságra, Norvégiára, Svájcra és Ukrajnára terjedt ki. A vizsgált 31 országból 12-ben találtunk nyílt forrásokban releváns, megjelenítésre érdemes információt, ezekből készítettük az alábbi összefoglalót.

Fontos megjegyezni, hogy az alábbiakban kifejezetten a titkosszolgálatok által végzett vagy kifejezetten titkosszolgálati fenyegetések elhárításával kapcsolatos *awareness* tevékenységre fókuszáltunk. Ennek megfelelően az általános, gyakran más szervezetek által is végzett terror- és kiberbiztonsági tudatosító tevékenységeket nem vizsgáltuk.

A téma kutatása eleve nem könnyű a titkosszolgálatokat körülvevő konspiráció miatt. Valószínűsíthető, hogy lényegesen több szolgálat végez ilyen tevékenységet, mint amennyi ezt publikusan felvállalja, illetve az is, hogy a tevékenység kiterjedtebb, mint amit nyílt forrásból meg lehet ismerni. Ezen túlmenően fontos megjegyezni, hogy biztonságtudatosítási tevékenységet nem csak titkosszolgálatok folytatnak. Ezek alapján az alábbiakban leírtak az elérhető nyílt adatokon alapulnak, és értelemszerűen nem veszik figyelembe a nem nyilvános adatokat. Ebből fakadóan a vázolt helyzetkép feltehetően nem teljes, ugyanakkor alkalmas a téma áttekintésére.

A különböző országok szolgálatai különböző módokon közelítik meg a biztonságtudatosítás kérdéskörét. Anyagunk mellékletében részletesen közöljük az alábbi adatok

forrásaiként szolgáló webhelyeket. A továbbiakban országonként vesszük számba az általunk fellelt adatokat.

Ausztria esetében a DSN (Direktion Staatsschutz und Nachrichtendienst, polgári elhárító és hírszerző szolgálat) kapcsán találtunk biztonságtudatosítással kapcsolatos információkat. Ezek azonban nem önmagukban, hanem a kiberbiztonsággal összefüggésben vannak bemutatva, jóllehet számos olyan információt tartalmaznak, amelyek túlmutatnak a kiberbiztonságon, és inkább az általános biztonságtudatos viselkedéshez tartoznak. A jelzett honlapon a Kiberkalauz menüpontban ezzel kapcsolatos letölthető brosúrák találhatók, amelyek viselkedési alapelvek, tanácsok formájában nyújtanak ismereteket, szöveges módon. Jól látható, hogy e tájékoztató anyagok elsősorban az attitűd kognitív részét célozzák meg, nem alkalmasak az érzelmi komponens befolyásolására.

Bulgária esetében a DANS (Állami Nemzetbiztonsági Ügynökség, polgári elhárító szolgálat) tevékenységi körében találhatók információk az *awareness* tevékenységről. E szervezet a kémelhárítással és a radikalizációval kapcsolatosan tett közzé az állampolgárokat célzó ismereteket. Mindkét csoportban letölthető brosúrák állnak az érdeklődők rendelkezésére, amelyek részletesen beszámolnak a fenyegetések mibenlétéről és a velük szembeni védekezés teendőiről. E brosúrák inkább a tudásátadásra fókuszálnak, az attitűd kognitív komponensére hatnak.

Csehországgal kapcsolatosan nem találtunk konkrét adatokat a titkosszolgálatok biztonságtudatosítási tevékenységéről. Egyetlen cikk lelhető fel, amely szerint a BIA (Biztonsági Információs Szolgálat, polgári elhárító szolgálat) olyan programot készít elő, amely széles körű képzési programot nyújt privát és állami szervezeteknek a kémkedés elleni fellépés erősítése érdekében. E programról további információ nem áll rendelkezésre, de figyelemre méltó az, hogy a BIA-nál egy civilek számára is elérhető képzési programban gondolkoznak, amely magában foglalhatja az attitűd komplex formálását is.

Dániában az adatok alapján kifejezetten nagy hangsúlyt helyeznek az *awareness* tevékenységre. Ezt jól mutatja, hogy a dán titkosszolgálat (PET, Dán Rendőrségi Hírszerző Szolgálat, polgári elhárító szolgálat) honlapján a nyitólapon szerepel a biztonsági tanácsadás menüpont. E menüpontban az érdeklődők tájékozódhatnak a biztonságtudatos viselkedésről, a kémkedés, a szabotázs és a hibrid fenyegetés elhárításával, valamint a biztonságos tudományos kutatómunkával kapcsolatos tudnivalókról.

Ezen túlmenően elérhető egy kifejezetten tanácsadásra szakosodott rész is, ahol az ország szempontjából kritikus személyi körhöz tartozók (királyi család, politikusok, üzletemberek, követségek, diplomaták) képzéseket rendelhetnek meg. A tanácsadás lehet személyes vagy online, kiterjed konkrét fenyegetettségértékelésre is. Figyelmet érdemel az úgynevezett jó biztonsági kultúra megteremtését támogató kurzus. Az ismertető anyagból jól látszik, hogy komplex szemléletről van szó, amely segíti a biztonságtudatos szervezeti kultúra kialakítását. Itt nemcsak hagyományos frontális oktatásról van szó, hanem lehetőség van az attitűd komplex formálására is audiovizuális tartalmak és csoportos tréning révén. A többi területről is általánosan elmondható, hogy részletes leírásokkal és letölthető brosúrákkal támogatják a biztonságtudatosítást. Összességében a nyílt adatokból úgy tűnik, hogy az európai országok közül a dán szolgálatnál fektetik a legnagyobb hangsúlyt a biztonságtudatosításra.

Franciaországban a várakozásunkkal ellentétben nem találtunk külön a biztonságtudatosítási tevékenységre vonatkozó adatot. Az egyetlen ilyen témájú oldalt a DGSI (Belső

Biztonsági Főigazgatóság, polgári elhárító szolgálat) weblapján találtunk. Ez egy rövid összefoglaló szöveget tartalmaz az állampolgárok számára arról, hogy miért fontos a radikalizáció felismerése a társadalmi szereplők által, melyek ennek a vázlatos támpontjai, illetve hogy mit lehet tenni ennek gyanúja esetén.

Németországban elsősorban a Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal (polgári elhárító szolgálat) foglalkozik a biztonságtudatosítás témakörével. A honlapjukon a Gazdaság és tudományos védelem menüpontban utalnak a civil szférával való együttműködésre, a biztonságtudatosság, a biztonságtudatos kultúra kialakításának fontosságára. A menüpontban letölthető néhány brosúra a kémkedés és a szabotázs, illetve a gazdasági és a tudományos élet kapcsolatáról, továbbá a szolgálat oldalán elérhető az általános biztonsági helyzettel kapcsolatos tájékoztatás, amelyek az attitűd kognitív komponensét célozzák. Konkrét biztonságtudatosítási programra vonatkozó adatot nem találtunk.

Norvégiában a titkosszolgálatok közül a PST (Rendőrségi Biztonsági Szolgálat, polgári elhárító szerv) foglalkozik biztonságtudatosítással. Ez alapvetően három szinten ragadható meg. Az első szinten található a nemzetbiztonsággal kapcsolatos ügyeket érintő általános tájékoztatás. Ez ugyan a legtöbb szolgálatnál megjelenik valamilyen formában, de a norvég szolgálat esetében kifejezetten részletes és alapos. Formája szerint megtalálható egy részletes szöveges dokumentum az ország biztonsági helyzetéről, valamint cikkek, fenyegetésértékelések, tanácsok a legfontosabb kihívásokkal összefüggésben, mindezek nyilvánosan elérhető online formában. A második szinten áll egy online nyilvánosan elérhető biztonsági kézikönyv. Ebben a tisztviselők és más releváns személyek számára alaposan bemutatják a biztonsággal, a kockázatokkal és a biztonságtudatos viselkedéssel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat, konkrét viselkedési példákkal illusztrálva. A könyv többek között kitér a személyes fizikai biztonságra, a lakóhely biztonságára, az online tér biztonságára, a vészhelyzeti biztonságra, a nyilvános szereplésekre, az utazással kapcsolatos biztonságra. A harmadik szint a személyes biztonsági tanácsadás, amely a tisztviselőkön kívül kiterjed a kulcsfontosságú gazdasági szereplőkre is, ennek pontos részletei azonban nem ismertek.

Értékelésünk szerint a norvég szolgálat biztonságtudatosító tevékenysége viszonylag kiterjedtnek mondható. A releváns személyeken túl a norvég társadalom egészét is megcélozzák, és a különböző eszközök alkalmazásával nemcsak a biztonságtudatos attitűd kognitív részét helyezik a középpontba, de igyekeznek hatást gyakorolni az érzelmi és a cselekvési komponensre is.

Olaszországban a Biztonsági Információs Minisztérium keretein belül, de a titkosszolgálatok tevékenységére építve működik a biztonságtudatosítás, elsősorban a kémelhárítás, illetve a gazdaság és a tudomány területén *(ECOFIN prevention)*. A fellelt ismeretek szerint fontosnak tartják a hírszerző szolgálatok és a gazdasági-tudományos szféra együttműködését, elsősorban a gazdasági versenyképesség fenntartása érdekében. A gazdasági szervezetek esetén hangsúlyozzák a fejlett biztonsági kultúra kialakításának fontosságát. Jóllehet a honlapon promotálják a kapcsolatfelvétel lehetőségét, e kapcsolat és a szolgálat által nyújtott támogatás mibenlétéről több információ nem érhető el. Az oldalon röviden bemutatják a lehetséges veszélyforrásokat, illetve megtalálható még két nagyon rövid, letölthető szöveges brosúra, amelyek megelőzési tippeket és az utazások során tanúsítandó viselkedéssel kapcsolatos információkat nyújtanak. Általánosságban megállapítható, hogy Olaszországban a titkosszolgálatok figyelmet fordítanak a biztonságtudatosításra, de ezzel kapcsolatos konkrét intézkedések nehezen azonosíthatók.

Portugáliában a Biztonsági Információs Szolgálat (polgári elhárító szerv) végez biztonságtudatosító tevékenységet. Ennek két pillére van: egyrészt az úgynevezett Tudásvédelmi Program (PPC), másrészt a Kritika Program. Előbbinek a célja a portugál polgárok és vállalkozások figyelmének felhívása a gazdasági kémkedés veszélyeire, a gazdasági érdekek védelme céljából. E programban 2023-ban 348 szervezet (kutatószervezetek, magánvállalkozások, közigazgatás) 1988 tagja vett részt. A leginkább képviselt területek az energia-, a technológiai, a védelmi és a közigazgatási szektorok voltak. A Kritikai Program célja a létfontosságú infrastruktúrák, érzékeny pontok és más releváns nemzeti infrastruktúrák védelmének javítása a fizikai biztonságukat fenyegető lehetséges fenyegetések, elsősorban a terrorizmus és a szabotázs ellen. A 2015-ös bevezetésétől 2023-ig összesen 648 tanácskozásra, illetve egyéb tevékenységre került sor a biztonságtudatosítás javítása érdekében. Úgy tűnik, hogy a portugál szolgálat nagy figyelmet fordít a biztonságtudatosságra, de ennek pontos módjára vonatkozóan nem közölnek adatokat.

Romániában az elhárításért felelős SRI (Román Információs Szolgálat, polgári elhárító szerv) folytat külső szereplők számára biztonságtudatossági tevékenységet. A honlapjukon kérdezz-felelek formában elérhető egy szöveges tájékoztató az online biztonsággal, a terrorizmussal, illetve az idegen hírszerző szolgálatok tevékenységének kivédésével kapcsolatosan. Ezen túlmenően az SRI egy online folyóiratot üzemeltet weblapján *Intelligence Magazin* címmel. A kiadványban mindenféle titkosszolgálati témában találhatók írások, erős fókusszal a biztonságtudatosság fejlesztésére. Az utóbbi időben úgy tűnik, hogy az online biztonság kapta a legnagyobb hangsúlyt. A témába vágó fontos – 2016. évi, így nem naprakész – sajtóhír, hogy az SRI kérésre kihelyezett képzéseket tart vállalatok számára kémelhárítás témakörében. A cikkben az SRI vezetői úgy nyilatkoztak, fontos részét képezi e tevékenységnek, hogy segítenek kialakítani egy megfelelő információbiztonsági rendszert, de az SRI csak tanácsadóként van jelen, minden döntést a szervezetek hoznak. Véleményük szerint akkoriban ez még a nyugati világban is egyedülállónak számító kezdeményezés volt. Úgy tűnik, hogy az SRI-nél igyekeznek az attitűd érzelmi és kognitív komponensére is hatni.

Ukrajnában az Ukrán Biztonsági Szolgálat (SZBU, polgári elhárító szerv) oldalán találhatók biztonságtudatosítással kapcsolatos információk *Hasznos információk* címmel. E cím alatt három további kategória található: A *Viselkedés vészhelyzetben* című rész a legtágabb, itt kiberbiztonsági, közösségi médiás támadással, gyanús tárgyakkal, túszhelyzetekkel, információszivárogtatással, illetve ellenérdekelt szolgálat beszervezési kísérletével kapcsolatos helyzetekben követendő teendők rövid leírása található. A másik két menüpont (*Orosz agresszióval szembeni fellépés,* illetve *Titokvédelem*) a címe ellenére nem tartalmaz releváns információt. Az említett teendők leírása viszonylag rövid és tömör, a lényeg bemutatására szorítkozik, ugyanakkor a témák sokszínűsége figyelemre méltó. A közölt információk körén és tartalmán megfigyelhető a háború hatása is, több helyen is említik mint a lehetséges fenyegetéseket kiváltó tényezőt.

Az *Egyesült Államokban* számos példa található a titkosszolgálatok vagy hasonló szervezetek biztonságtudatosító munkájára. Ennek legjobb példája a Védelmi Minisztérium (DoD) alá tartozó Defense Counterintelligence and Security Agency (DCSA) által végzett részletes biztonságtudatosítási programok és ehhez kapcsolódó internetes felületek. A DCSA ugyan nem titkosszolgálat, azonban olyan hivatalos szerv, amelynek tevékenységét más országokban jellemzően titkosszolgálatok végzik, és munkatársai között bevallottan jelentős

számban vannak titkosszolgálati szakemberek. Tevékenységi köre kiterjed a biztonsági (lásd nemzetbiztonsági ellenőrzés Magyarországon) és iparbiztonsági ellenőrzésekre, valamint titkosszolgálati és más biztonsági fenyegetések megelőzésére és kivédésére készíti fel az állampolgárok releváns csoportjait. Ebben kiemelt figyelmet szentelnek a belső fenyegetéseknek *(insider threat),* elsősorban a minisztérium szempontjából, de általánosságban is.

A biztonságtudatosság fejlesztése érdekében az ügynökség két internetes felületet működtet. A Center for Development of Security Excellence (CDSE) feladata képzések szervezése az 1. táblázatban foglaltak szerint.

1. táblázat: A Center for Development of Security Excellence feladatai

Képzési területek	Képzési eszközök	Képzések
Kémelhárítás	Esettanulmányok	Éves kötelező oktatás
Kibervédelem	Gyakorlati útmutatók	Nem minősített információs képzés
Iparbiztonság	Játékok	Minősített információs képzés
Információbiztonság	Útmutatók	Minősített információvédelmi képzés
Műveleti biztonság	Poszterek	Műveleti biztonsági képzés
Személyi biztonság	Rövid biztonsági oktatóvideók	Személyes adatok védelmével kapcsolatos képzés
Fizikai biztonság	Biztonsági oktatóvideók	SPED-tanúsítványt nyújtó képzés
Általános biztonság	Eszköztárak	
Minősítettinformáció-hozzáférési programok	Webinárok és konferenciák	

Forrás: a szerzők szerkesztése a kutatás során fellelt adatok alapján

A táblázatban foglalt lehetőségek mindegyikéhez elérhetők legalább rövid tananyagok vagy a téma összefoglalói, a legtöbb esetben az információk, ismeretek jelentős része bárki számára elérhető a táblázatban megadott formákban. Az offline kurzusokra a STEPP nevű *(Security, Training, Education and Professionalization Portal),* e célra létrehozott portálon keresztül lehet jelentkezni. Az éves kötelező képzés tananyaga a *security awareness hub* (biztonságtudatosító központ) felületen található, kémelhárítási, kiberbiztonsági, általános biztonsági, információbiztonsági, belső (szervezeti) biztonsági, műveleti biztonsági információk és online kurzusok érhetők el mindenki számára. Egy külön menüpontban (Kémelhárítás és belső fenyegetések) elérhetők brosúrák és jelentések. Előbbiek a felismerendő magatartásformákról és az ezzel kapcsolatos teendőkről szólnak részletes magyarázatokkal. A jelentések anonimizált és összegzett formában tartalmazzák egy adott pénzügyi év adatait a tekintetben, hogy milyen területeket, milyen módon, honnan ért támadás. Egyértelműen elmondható, hogy az USA *awareness* rendszere a leginkább komplex, és az attitűd mindhárom komponensére hatni kíván.

Következtetések, lehetőségek

Az alábbi következtetéseket fogalmaztuk meg:

1. A titkosszolgálatok által végzett biztonságtudatosító tevékenységre szükség van. Egyrészt mivel a biztonsági fenyegetések a társadalmi működés és így az állampolgárok egyre szélesebb körét érintik, másrészt mivel – különösen a virtuális tér gyors bővülésével és az MI megjelenésével – egyre változatosabb módon fenyegetnek. Továbbá az absztrakt fenyegetésekkel szembeni tudatos védekezés nem ösztönös, hanem tanult magatartásforma, így ennek befolyásolása is célirányos tevékenységet igényel. A titkosszolgálatok rendelkeznek azokkal a tapasztalatokkal, amelyek alapján ezt a leghatékonyabban tudják kivitelezni az összes állami szerv közül.
2. A biztonságtudatos viselkedés feltétele a biztonsággal, fenyegetésekkel szembeni megfelelő attitűd kialakítása. Ennek érdekében szükséges hatni az attitűd érzelmi, kognitív és cselekvési összetevőire is.
3. A biztonságtudatos viselkedés kialakítása többlépcsős, ismétléses folyamat. Mivel a szolgálatok ritkán találkoznak az adott személyekkel, nem csak a személyes ismeretátadásra kell fókuszálniuk. Segíteni kell a szervezeteket abban, hogy megfelelő biztonsági szabályrendszert és kultúrát alakítsanak ki. Célszerű továbbá online képzések alkalmazása is, hogy minél szélesebb kör számára minél gyakrabban legyen lehetőség tájékozódni.
4. A biztonságtudatos viselkedésnek több szintje van. Az állampolgárok teljes köre szóba jöhet a nemzetbiztonsági fenyegetés érintettjeként, jóllehet a különböző csoportok különböző mértékben. Alapesetben mindenki kitett például az ellenérdekelt manipulációs tevékenységnek, így egy alapszintű társadalmi felvilágosító, tudatosító tevékenység az egész társadalom ellenálló képeségét növelni tudja. Ezen túlmenően vannak azok a szervezetek, amelyek kiemelt helyet foglalnak el a társadalmi működés szempontjából (például érzékeny infrastruktúrát, adatokat kezelnek). E kör feltehetően tovább bontható például állami és nem állami szektorra, illetve rangsorolható fontosság szerint. Ezek alapján a különböző csoportokat különböző jellegű és módszerű képzésben célszerű részesíteni.
5. A külföldi elhárító szolgálatok bő egyharmad része bizonyosan folytat valamilyen biztonságtudatosítási tevékenységet. Ezek az általános tájékoztatástól, a személyes és online képzésen át, a szervezeti tanácsadásig számos formát öltenek. Az online elérhető adatok alapján világszinten az Egyesült Államok végezheti ezt a tevékenységet a legmagasabb szinten. Európában Dánia tűnik az élenjárónak, de általában elmondható, hogy a skandináv országok nagy hangsúlyt fektetnek erre a tevékenységre.
6. A leggyakrabban alkalmazott eszköz a nemzetbiztonsági helyzet és fenyegetések általános bemutatása, ez szinte minden vizsgált szolgálatnál megjelenik minden formában. Szintén gyakran használnak különböző brosúrákat, amelyek röviden bemutatják a fenyegetéseket és az esetleges teendőket. Komplexebb eszközök alkalmazására (videók, esettanulmányok, tréningezés, tanácsadás) kevesebb adatot találtunk.

Az *awareness* tevékenység fejlesztésének lehetséges lépései

A fentiek alapján egy teljes körű titkosszolgálati *awareness* rendszer kialakítása az alábbi lépések mentén látszik célszerűnek.

Tapasztalatok, módszerek megismerése: A külföldi partnerszolgálatokkal történő kapcsolatfelvétel tapasztalatok, módszertanok, képzési anyagok megismerése érdekében. A tanulmányunkban jeleztük, mely országokban látjuk kifejezetten fejlettnek az *awereness* tevékenységet.

Felmérés: A biztonságtudatos viselkedés kialakításának elősegítése érdekében célszerű lehet az absztrakt biztonsággal kapcsolatos ismeretek felmérése a releváns szervezeteknél, illetve személyeknél. Egy ilyen felmérés segítene megismerni az igényeket és a hiányosságokat, és lehetővé tenné a titkosszolgálati *awareness* tevékenység hatékonyságának fokozását.

Komplex módszertan kidolgozása: Fontos, hogy a biztonság tudatosítása olyan összetett folyamat, amelyet a leghatékonyabban akkor lehet végrehajtani, ha komplex módszertan áll rendelkezésre. Ennek során egyszerre célszerű hatni az attitűd mindhárom komponensére, javítani kell a motiváció szintjét, átadni és begyakoroltatni a szükséges ismereteket, valamint támogatni az ezt elősegítő biztonsági kultúra kialakítását és fenntartását. Ennek lehetséges elemei:

- Általános nemzetbiztonsági helyzettel kapcsolatos tájékoztató: A nemzetbiztonságot fenyegető tényezők a legtöbb ember számára absztrakt fenyegetések. Akkor várható tőlük a tudatos viselkedés, ha megismerik ezen absztrakt fenyegetések mibenlétét.
- Alapvető nemzetbiztonsági (titkosszolgálati) ismeretek: A releváns személyi kört, mint a támadások potenciális célpontjait, fontos lenne megismertetni az ellenérdekelt felek (például hírszerző szolgálatok) *modus operandijával,* különös tekintettel a beszervezési és *social engineering* technikákra.
- Biztonsági ismeretek: A biztonságos viselkedés kiváltásához értelemszerűen szükség van az ehhez nélkülözhetetlen ismeretek átadására.
- Esettanulmányok: Ezek révén lehetőség van közelebb hozni a személyekhez a biztonságos viselkedés előnyeit, elmaradásának hátrányait, valamint jó gyakorlatait. A valóságos példákra épülő esettanulmányok a leghatékonyabbak.
- Online tér alkalmazása: Az online eszközök alkalmazása több előnnyel is járna. Egyrészt lehetővé teszi a széles körű elérést, másrészt a képzés ismétlését, rendszeressé tételét, ami javíthatja annak eredményességét. Az online eszközök lehetnek videós anyagok, weblap, e-learning vagy akár online folyóirat.

Biztonsági kultúra fejlesztésének támogatása: A szervezetek biztonságorientált kultúrája nagymértékben elő tudja segíteni a hosszú távú biztonságtudatos viselkedést. Ehhez azonban szükséges a szervezetek támogatása a biztonságtudatos szervezeti kultúra kialakítása érdekében, különösen nemzetbiztonsági szempontból. Ez azonban a legtöbb szervezet számára nehézséget jelent, így számukra hasznos lehet a kultúra kialakításának és fenntartásának támogatása.

Tanácsadás: A biztonság tudatosítása összetett folyamat, amely során a szervezetek számos nehézséggel szembesülhetnek, különösen abban az esetben, ha kifejezetten kitettek biztonsági fenyegetéseknek. Ebben az esetben sokat segíthet a gyors és szervezetre, személyre szabott biztonsági tanácsadás. Mindez továbbfejleszthető, akár profitorientált

szervezetek számára történő – például az ipari kémkedés okozta károk csökkentésére irányuló –, akár anyagi ellentételezésért nyújtott nemzetbiztonsági jellegű tanácsadássá.

Felhasznált irodalom

Burns, A. J. et al. (2018): Intentions to Comply Versus Intentions to Protect: A VIE Theory Approach to Understanding the Influence of Insiders' Awareness of Organizational SETA Efforts. *Decision Sciences,* 49(6), 1187–1228. Online: https://doi.org/10.1111/deci.12304

D'Arcy, John – Hovav, Anat – Galletta, Dennis (2009): User Awareness of Security Countermeasures and Its Impact on Information Systems Misuse: A Deterrence Approach. *Information Systems Research,* 20(1), 79–98. Online: https://doi.org/10.1287/isre.1070.0160

Dobák Imre – Babos Sándor (2021): A biztonságtudatosítás lehetőségei a 21. századi platformok fényében. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 9(4), 18–34. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.2

Herath, Tejaswini et al. (2018): Examining Employee Security Violations: Moral Disengagement and Its Environmental Influences. *Information Technology & People,* 31(6), 1135–1162. Online: https://doi.org/10.1108/ITP-10-2017-0322

Hina, Sadaf – Selvam, Dhanapal Durai Dominic Panneer – Lowry, Paul Benjamin (2019): Institutional Governance and Protection Motivation: Theoretical Insights Into Shaping Employees' Security Compliance Behavior in Higher Education Institutions in the Developing World. *Computers & Security,* 87, 101594. Online: https://doi.org/10.1016/j.cose.2019.101594

Hovav, Anat – Putri, Frida Ferdani (2016): This Is My Device! Why Should I Follow Your Rules? Employees' Compliance with BYOD Security Policy. *Pervasive and Mobile Computing,* 32, 35–49. Online: https://doi.org/10.1016/j.pmcj.2016.06.007

Hu, Siqi – Hsu, Carol – Zhou, Zhongyun (2022): Security Education, Training, and Awareness Programs: Literature Review. *Journal of Computer Information Systems,* 62(4), 752–764. Online: https://doi.org/10.1080/08874417.2021.1913671

Jenkins, Jeffrey – Durcikova, Alexandra (2013): What, I Shouldn't Have Done That? The Influence of Training and Just-In-Time Reminders on Secure Behavior. In *Proceedings of 34th International Conference on Information Systems*. Milánó.

Lowry, Paul Benjamin et al. (2015): Leveraging Fairness and Reactance Theories to Deter Reactive Computer Abuse Following Enhanced Organisational Information Security Policies: An Empirical Study of the Influence of Counterfactual Reasoning and Organisational Trust. *Information Systems Journal,* 25(3), 193–273. Online: https://doi.org/10.1111/isj.12063

Maslow, Abraham H. (1943): A Theory of Human Motivation. *Psychological Review,* 50(4), 370–396. Online: https://doi.org/10.1037/h0054346

Merritt, Marian et al. (2024): Building a Cybersecurity and Privacy Learning Program. Gaithersburg: National Institute of Standards and Technology. Online: https://doi.org/10.6028/NIST.SP.800-50r1

Posey, Clay – Roberts, Tom L. – Lowry, Paul Benjamin (2015): The Impact of Organizational Commitment on Insiders' Motivation to Protect Organizational Information Assets. *Journal of Management Information Systems,* 32(4), 179–214. Online: https://doi.org/10.1080/07421222.2015.1138374

Regényi, Kund – Jasenszky, Nándor – Lippai, Zsolt (2022): The Concept of Security Awareness, Its Development From the Point of View of National Security, Counter-Terrorism, and Private Security. *Belügyi Szemle,* 70(1. ksz.), 123–137. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.1.7

Rosenberg, Milton J. – Hovland, Carl I. (1960): Cognitive, Affective and Behavioral Components of Attitude. In Rosenberg, Milton J. – Hovland, Carl I. (szerk.): *Attitude Organization and Change: An Analysis of Consistency among Attitude Components.* New Haven: Yale University Press, 1–14.

Yaokumah, Winfred – Walker, Daniel Okyere – Kumah, Peace (2019): SETA and Security Behavior: Mediating Role of Employee Relations, Monitoring, and Accountability. *Journal of Global Information Management,* 27(2), 102–121. Online: https://doi.org/10.4018/JGIM.2019040106

Melléklet

Ország	Szolgálat	Van-e nyilvánosan elérhető *awareness* programja, anyaga?	Ha van, milyen területen (általános, kiber, terror, kémelhárítás, gazdaságbiz.)?	Milyen formában (online tájékoztató, papír brosúra, tanfolyam, reklámkampány stb.)?	Ki a célcsoport (állampolgárok, gazdasági szereplők, rendészeti szervek stb.)?	Online elérhetőség (link)	Egyéb megjegyzés, körülmény
Ausztria	Belügyminisztérium (Direktion Staatsschutz und Nachrichtendienst)	Van	Általános kiberbiztonság	Rövid tájékoztató, letölthető anyagok	Állampolgárok	https://www.dsn.gv.at/501/start.aspx#uebersicht https://www.dsn.gv.at/501/files/Cyber_Ratgeber/Schriftenreihe_Cybersicherheit_Cyber-Sicherheit_auf_Dienstreisen_Februar2022_BF_20220216.pdf	A biztonságtudatosítás a kiberbiztonság kérdéskörével együtt van kezelve
Bulgária	DANS	Van	Kémelhárítás, radikalizáció	Letölthető tájékoztató	Állampolgárok	https://www.dans.bg/en/awareness	
Cseh Köztársaság	BIA	Nincs	Kémelhárítás	Oktatás	Gazdasági, tudományos szféra	https://www.mpo.cz/en/guidepost/for-the-media/press-releases/security-information-service-and-mit-will-offer-training-to-companies-to-fight-spying--240321/	A cikk szerint a privát szféra számára is elérhető képzéseket vezet be a BIA

Dánia	PET	Igen	Általános	Online, oktatás, személyes tanácsadás	Állami alkalmazottak, gazdasági, ipari ágazatok munkatársai, illetve állampolgárok	https://pet.dk/raadgivning-om-sikkerhed https://pet.dk/-/media/mediefiler/pet/dokumenter/vejledninger/pet_kursusark_god_sikkerhedskultur_2022.pdf	Tájékoztatók, animációs kisfilmek, online/offline tanfolyamok és személyre szabott tanácsadás is elérhető, amelyet meg lehet rendelni
Franciaország	DGSI	Igen	Terrorelhárítás	Online tájékoztató	Állampolgárok	https://www.dgsi.interieur.gouv.fr/english/recognizing-the-signs-of-violent-radicalization	Radikalizálódás felismerése
Németország	Bundesnachrichtendienst (BND)	Igen	Kiber + hibrid	Rövid tájékoztató és letölthető anyagok	Állampolgárok	https://www.bnd.bund.de/DE/Die_Themen/Cybersicherheit/cybersicherheit_node.html	
Németország	Bundesamt für Verfassungsschutz	Igen	Gazdaságbiztonság	Rövid tájékoztató, letölthető anyagok	Állampolgárok, gazdasági élet szereplői	https://www.verfassungsschutz.de/EN/topics/economic-and-scientific-protection/economic-and-scientific-protection_node.html	A szolgálat honlapja szinte mindenütt utal az állampolgárok közreműködésére a biztonság terén
Norvégia	Politiets Sikkerhetstjeneste (PST)	Igen	Általános	Online tájékoztató	Állampolgárok	https://politietstryggingsteneste.no/globalassets/2024/ntv2024/nasjonal-trusselvurdering-2024_engelsk_web_.pdf https://pst.no/psts-podcast/ https://pst.no/alle-artikler/	Nemzeti kockázatok bemutatása az állampolgárok számára, írásos tanácsok
Norvégia	Politiets Sikkerhetstjeneste	Igen	Általános	Biztonsági tanácsadás, online kézikönyv	Kormányzati személyek, veszélyeztetett személyek	https://pst.no/alle-artikler/artikler/dette-gjor-vi/tryggleiksradgiving/ https://pst.no/alle-artikler/artikler/psts-sikkerhetshandbok-2024/	Biztonsági kézikönyv
Olaszország	Információbiztonsági Minisztérium, illetve Belső Biztonsági és Információs Ügynökség	Igen	Ipari kémkedés, gazdasági-pénzügyi biztonság	Letölthető brosúra, tanfolyam	Államigazgatási szereplők, gazdasági szereplők	https://www.sicurezzanazionale.gov.it/prevenzione-ecofin/tips-prevenzione	
Portugália	SIS	Igen	Gazdasági hírszerzés, létfontosságú infrastruktúrák védelme, terrorizmus	Nincs	Állami szervek, magánszervezetek, egyetemek, kutatóközpontok	https://www.sis.pt/pagina/117/programas-de-sensibilizacao	Meghirdetett programok vannak, amelyeknek a részletei közvetlenül a portugál szolgálatoktól ismerhetők meg
Románia	SRI	Igen	Kém- és terrorelhárítási és kiberbiztonsági	Online tájékoztató	Állampolgárok	https://www.sri.ro/security-advice	Az SRI oldalán van egy alapvető tájékoztató az állampolgárok számára
Románia	SRI	Igen	Általános	Online újság	Állampolgárok	https://intelligence.sri.ro/	Az oldalnak van egy kifejezett *awareness* rovata, ahol a biztonságtudatosságra helyezik a fő hangsúlyt

Románia	SRI	Igen	Kémelhárítás	Személyes oktatás	Gazdasági szereplők	https://www.profit.ro/stiri/exclusiv-sri-face-instructaje-contraspionaj-si-in-companiile-private-doar-la-cerere-si-gratuit-15041993	
Ukrajna	SZBU	Igen	Általános, kémelhárítási, kibervédelmi, egyéb	Online tájékoztató	Állampolgárok	https://ssu.gov.ua/en/yak-diiaty-v-ekstremalnykh-sytuatsiiakh	
USA	Defense Counterintelligence and Security Agency					https://securityawareness.usalearning.gov/	
USA	Defense Counterintelligence and Security Agency					https://www.dcsa.mil/Counterintelligence-Insider-Threat/	
USA						https://www.cdse.edu/	
USA						https://www.dni.gov/index.php/ncsc-how-we-work/ncsc-know-the-risk-raise-your-shield/ncsc-videos	
USA	Belbiztonsági Minisztérium (DHS)	Igen	Terrorizmus	Többféle formában: papír, videó	Állampolgárok	https://www.dhs.gov/see-something-say-something	*If You See Something, Say Something* Rendelkezik egy prevenciós programokkal és partnerséggel foglalkozó központtal: https://www.dhs.gov/CP3
USA	Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI) Közösségi Kapcsolatok Osztálya	Igen	Információbiztonság	Online	Állampolgárok	https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/outreach	

Tartalom

Mészáros Zoltán: *A hadászati és harcászati felderítés, hírszerzés és információgyűjtés helyzete, fejlődésének lehetséges irányai a hazai katonai szaksajtó tükrében 1873 és 1907 között* 3

Ollári Viktor: *A technológiai szingularitás és az OSINT* 23

Hajduk Dániel János: *Törökország – összekötő híd vagy geopolitikai kufár?* 45

Kovács Anita Mariann: *Átalakuló regionális környezet – új regionális tendenciák* 63

Deák József: *Egy szovjet fiktív katonai magánvállalkozás és a „valódi" szovjet James Bond története* 77

Erdélyi Ákos: *A műveleti pszichológia konceptualizálása, helye és szerepe a pszichológia- és rendészettudományban II.* 88

Drusza Tamás, Mezei József, Solti István, Regényi Kund: *A biztonság tudatosítása mint titkosszolgálati funkció* 108